

USAID
АМЕРИКАНЫН ЭЛИНЕН

«Камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуп үйрөтүү» окуу пакети

Фасилитаторлор үчүн колдонмо

USAIDдин “Мыкты азыктануу” долбоору жөнүндө

USAIDдин “Мыкты азыктануу” долбоору – бул «ДжейЭсАй Рисерч энд Трейнинг Инстититют, Инк.» (JSI Research & Training Institute, Inc. (JSI)) уюму жана тажрыйбалуу өнөктөштөрдүн көп тармактуу тобу тарабынан ишке ашырылуучу тамактануу абалын жакшыртуу боюнча жетектөөчү көп секторлуу долбоор. 2018-жылдын сентябрында башталган USAIDдин Advancing Nutrition долбоору USAID жана анын өнөктөштөрү үчүн ар кандай секторлордо жана дисциплиналарда тамактануу жаатындагы иш-чараларды өткөрөт. Долбоордун көп секторлуу мамилеси жетишсиз тамактануунун түпкү себептерин жоюуга багытталган программаларды иштеп чыгуу, ишке ашыруу жана баалоо үчүн тамактануу жаатындагы дүйнөлүк тажрыйбаны колдонот. Системалык мамилени колдонуу менен USAIDдин “Мыкты азыктануу” долбоору жергиликтүү деңгээлде потенциалды жогорулатуу, жүрүм-турумдун өзгөрүшүн колдоо жана адамдардын өмүрүн сактап калуу, ден соолукту чыңдоо, туруктуулукту бекемдөө, экономикалык өндүрүмдүүлүктү жогорулатуу жана өнүгүүгө көмөктөшүү үчүн жагымдуу шарттарды түзүү аркылуу оң натыйжаларды сактоого умтулат.

Жоопкерчилик

Бул колдонмо АКШнын эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттиги (USAID) аркылуу көрсөтүлгөн Америка элинин берешен колдоосу менен иштелип чыкты. Колдонмонун мазмуну «ДжэйэсАй Рисерч Энд Трейнинг Инстититют, Инк.» (JSI) уюмунун жоопкерчилигинин астында жана АКШнын эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттигинин же АКШнын Өкмөтүнүн ой-пикирин сөзсүз түрдө чагылдыруусу шарт эмес.

Сунушталган шилтеме

USAID Advancing Nutrition. 2023. *Responsive Care and Early Learning Addendum Training Package: Facilitator’s Guide*. Arlington, VA: USAID Advancing Nutrition.

Сүрөттөмөнүнавтору: JSI үчүн Виктор Ноласко

USAIDдин “Мыкты азыктануу” долбоору

Дареги: JSI Research & Training Institute, Inc.

USAID Advancing Nutrition ДжейЭсАй Рисерч энд Трейнинг Инстититют

2733 Кристайл Драйв

4 кабат

Арлингтон, VA 22202

Телефон: 703-528-7474

Эл. дареги: info@advancingnutrition.org

Веб-сайт: advancingnutrition.org

Мазмуну

Кыскартуулар	ii
Ыраазычылык билдирүү	iii
Жалпы түшүнүк	1
Кеңешчилер үчүн тренингдин программасы	9
Фасилитаторлор үчүн тренингдин программасы	10
1-сессия. Саламдашуу, киришүү, окутуу максаттары жана алдын ала баалоо	12
2-сессия. Өсүп өнүгүүгө түрткү стимул берүүчү тарбия деген эмне жана ал эмне үчүн маанилүү? 16	
3-сессия. Жүрүм-турумду өзгөртүүнүн негиздери жана топтук сессияларда балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	33
4-сессия. Кеңеш берүү боюнча окутуу: балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	40
5-сессия: Камкордук менен багууну камсыз кылуу	48
6-сессия. Баарлашуу жана оюн аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү	63
7-сессия. 1-күндүн негизги тыянактары, суроолор жана жооптор, 1-күндү баалоо	70
8-сессия. 2-күндү ачуу жана 1-күндүн материалын кайталоо	72
9-сессия. Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү	75
10-сессия. Балага кам көргөн адамга кам көрүү	84
11-сессия. Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо	91
12-сессия. Биз эмнени үйрөндүк, кийинки баалоо	100
1-кошумча сессия: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикада машыктыруу	105
2-кошумча сессия. Колго жасалган оюнчуктарды жасоо	109
Фасилитаторлор үчүн тренингдин сессиялары	111
Фасилитаторлор үчүн А сессиясы. <i>КБЖЭКОУ пакети</i> боюнча материалдар жана тренингдер менен таанышуу.	111
Фасилитаторлор үчүн В сессиясы. 3-күндү ачуу жана 2-күндүн материалын кайталоо	115
Фасилитаторлор үчүн С сессиясы. Насаатчылыктын негиздери	116
Фасилитатор үчүн D сессиясы: 3 күндүн ичинде үйрөнгөн нерселер боюнча ой жүгүртүү жана кийинки баалоо	121
Фасилитаторлор үчүн Е сессиясы. Кеңешчилер үчүн 2 күндүк тренинге даярдануу	125
1-тиркеме. Окутууга даярдануу үчүн текшерүү тизмеси	127
2-тиркеме. Кеңешчилер үчүн тренингдин программасы	129
3-тиркеме. Фасилитаторлор үчүн тренингдин программасы	130
4-тиркеме. Таркатма материалдар	132
5-тиркеме. Даярдануу күнүнүн программасы жана фасилитаторлор үчүн толук программа	138

Кыскартуулар

ДССУ	Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму
КБжЭКОУ	Камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуп үйрөтүү
ЭКБТ	Эрте курактагы балдарды тамактандыруу
К-ЭКБТ	Эрте курактагы балдарды тамактандыруу боюнча жамаат деңгээлинде кеңеш берүү пакети (С-ІУСҒ)
ККБӨ	Эрте курактагы балдарды өнүктүрүү
ЮНИСЕФ	Бириккен Улуттар Уюмунун Балдар фонду
USAID	АКШнын эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттиги

Ыраазычылык билдирүү

Бул *Фасилитаторлор үчүн колдонмо* эрте курактагы балдарды тамактандыруу (ЭКБТ) жана балдардын саламаттыгы тууралуу маселелер боюнча кеңеш берүү үчүн дайындалган *“Камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуп үйрөтүү” (КБЖЭКОУ) кошумча пакетинин* бир бөлүгү болуп саналат. КБЖЭКОУнү иштеп чыгууну АКШнын эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттигинин (USAID) Center for Children in Adversity борбору каржылаган.

КБЖЭКОУ пакети Джейми Гоу, Эрин Милнер, Лаура Ицковиц жана Джуди Канауати болгон USAIDдин командасы менен кызматташтыкта Эндрю Каннингем, Кэтрин М. Кирк¹, Кэтрин Бек, Мадина Оломи, Малия Уйехара, Пегги Кониз-Бухер, Ромилла Карнати, Кристен Кашин жана Розмари Элбридж болгон USAIDдин Advancing Nutrition долбоорунун командасы тарабынан иштелип чыккан. Биз Техникалык кеңеш берүү тобунун жана окуу пакетин иштеп чыгуу боюнча сунуштарды берген кесиптештерибиздин олуттуу салымы үчүн ыраазычылык билдиребиз. Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунан (ДССУ) – Бернадетт Даэлманс жана БУУнун Балдар фондунан (ЮНИСЕФ) – Франс Бегин, Аашима Гарг жана Ана Ниетонун *КБЖЭКОУ пакети*н иштеп чыгуу процессинде маанилүү жетектөөчү көрсөтмөлөрдү камсыз кылган кесиптештерибиздин салымдарын өзгөчө белгилеп кеткибиз келет. Биз ошондой эле Замбиядагы Чапел-Хиллдеги Түндүк Каролина университетиндеги кесиптештерибиздин, Ганадагы USAIDдин Advancing Nutrition долбоорунун жана Кыргыз Республикасындагы USAIDдин *“Мыкты азыктануу”* долбоорунун, өзгөчө төмөнкү инсандардын материалдарды кайра карап чыгууга жана тестирлөөгө кошкон салымдары үчүн ыраазычылык билдиребиз: Тулани Матенга, Апоасаан Джамбейду, Фаузия Абукари, Юнус Абдулай, Мариама Богобире Якубу, Мохаммед Нурудин Салифу, Селорме Азума, Абдул-Малик Абукари, Чолпон Абдимиталипова, Аида Шамбетова, Бегимай Жумгалбекова, Дамира Абдрахманова, Назгуль Абазбекова, Аида Абдылдаева, Динара Боронбаева, Чолпонай Омурзакова жана Сайкалбүбү Бозова. Кыргыз Республикасында материалдарды кайра карап чыгууга жана тестирлөөнү ишке ашырууга кошкон салымы үчүн Кыргыз мамлекеттик медициналык кайра даярдоо жана квалификацияны жогорулатуу институтуна (КММКДжКЖИ), атап айтканда, Адылбаева Венера Абдыгуловнага, Омурова Жаркын Намировнага, ошондой эле Шукурова Венера Кожоновнага өзгөчө ыраазычылык билдиребиз.

КБЖЭКОУ пакети ЮНИСЕФтин *Эрте курактагы балдарды тамактандыруу боюнча жамааттардын деңгээлинде кеңеш берүү пакетинин (Community Infant and Young Child Feeding (C-IYCF) Counselling Package)*, ошондой эле бир катар башка булактардын негизинде иштелип чыккан, анын ичинде ДССУнун *“Балдардын өнүгүүсүнө кам көрүү” (Care for Child Development)*, ЮНИСЕФтин *“Балага кам көргөн адамга кам көрүү” (Caring for the Caregiver)*, Save the Children уюмунун *“Мээни өнүктүрүү” (Building Brains)*, *“Дүйнөлүк деңгээлде тамак-аш тармагындагы өнөктөштүктү, натыйжалуулукту жана инновацияны чыңдоо” (SPRING)* долбоорунун колдоосу менен энелердин, эрте курактагы балдардын тамактануусу боюнча *“Айыл чарбаны жана тамактанууну жакшыртуу үчүн биргелешкен аракеттерди кеңейтүү жана видеоматериалдарды өндүрүү” (Upscaling Participatory Action and Videos for Agriculture and Nutrition) окуу пакети*, Ганадагы USAIDдин Maternal and Child Survival долбоорунун *“Эрте курактагы балдарды (0-3 жаш) өнүктүрүү куралдары” (Ghana Early Childhood Development Toolkit: Ages 0–3 Years)*, PATH, Transform Nutrition, USAIDдин эрте курактагы балдарды өнүктүрүү боюнча Advancing Nutrition долбоорунун тренинги (*Training in Early Childhood Development*), *Мозамбик*, ЮНИСЕФтин жана ДССУнун *“Комплекстүү өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия” (Nurturing Care Framework)* жана КБЖЭКОУ шилтеме берген башка материалдар.

¹ Жарыяланган учурда аффилирленүү: USAID

Техникалык кеңеш берүү тобунун мүчөлөрү жана окуу пакетин иштеп чыгууга салым кошкон адамдар

Аашима Гарг (ЮНИСЕФ), Айша К. Юсафзай (Гарвард университети), Алессандро Иелламо (Save the Children), Ана Нието (ЮНИСЕФ), Энн Джимерсон (жүрүм-турумду өзгөртүү маселелери боюнча көз карандысыз кеңешчи), Бернадетт Даэлманс (ДССУ), Чесса Люттер (RTI International), Деста Кебеде (FHI360), Франс Бегин (ЮНИСЕФ), Франсес Абуд (МакГилл университети), Химали де Сильва (Guys and St. Thomas' NHS Trust), Джейн Лукас (көз карандысыз кеңешчи), Джена Д. Хамадани (Диарея ооруларын изилдөө боюнча эл аралык борбор, Бангладеш), Кэтрин Бек (Partners in Health)², Кристен Кашин (USAID Advancing Nutrition), Лейла Ларсон (Эмори университети, Мельбурн университети), Лесли К. Элдер (Глобалдык финансылык фонд, Дүйнөлүк банк), Линда Рихтер (Витватерсранд университети), Лиза Шербурн (USAIDдин Advancing Nutrition долбоору), Линетт Окенго (Africa ECD Network), Марсия Гриффитс (The Manoff Group), Мэри Людвин Мбала (ЮНИСЕФ), Мэри Паккард (көз карандысыз кеңешчи), Мэриэнн Стоун-Джименес (көз карандысыз кеңешчи), Мэтью Фрей (PATH), Морин Блэк (Мэриленд университетинин Медицина факультети, RTI International), Рафаэль Перес- Эскамиллья (Йелдеги коомдук саламаттыкты сактоо мектеби), Сандра Мартинс (ЮНИСЕФ), Save the Children International-Афганистан, Save the Children International-Сирия, Save the Children-Нидерландия, Save the Children-Улуу Британия, Сьюзан Макгоуэн (Save the Children), Сьюзан Уолкер (Вест-Индия университети), Светлана Карускина-Дривдейл (PATH) жана Вибха Кришнамурти (Ummeed Child Development Center).

² Жарыяланган учурда аффилирленүү: USAID Advancing Nutrition

Жалпы түшүнүк

“Камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуу үйрөтүү” окуу пакети

“Камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуу үйрөтүү” (КБЖЭКОУ) окуу пакети төмөнкү өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын негизги ыкмаларын жайылтууга багытталган: камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуу үйрөтүү. Окуу пакети жамааттын деңгээлинде иштеген саламаттык сактоонун кеңешчилери жана кызматкерлери үчүн иштелип чыккан, жана эки жашка чейинки эрте курактагы балдарды өнүктүрүүнүн (ККБӨ) натыйжаларын жакшыртуу үчүн керектүү кам көрүү менен байланышкан жүрүм-турумдун артыкчылыктан формаларын өнүктүрүү үчүн балдардын ден соолугун жана тамактануусун коргоо программаларына интеграцияланышы мүмкүн. Окуу пакети ККБӨнүн көрсөткүчтөрүн жакшыртуу боюнча өз алдынча программа катары пайдаланууга багытталган эмес. Ал ошондой эле жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын, ошондой эле жүрүм-турумду өзгөртүү боюнча негизги ыкмаларды ыкмаларды өнүктүрүүгө жардам берет. Окуу пакети фасилитаторлорду окутуу үчүн да колдонулат. Ыңгайлаштыруу (адаптациялоо) максатында киргизилген өзгөртүүлөр, ошондой эле окутуу максаттарына, программага жана кошумча сессияларга тиешелүү өзгөртүүлөр ушул *Фасилитаторлор үчүн колдонмо* баяндалган.

Бардык фасилитаторлор *Фасилитаторлор үчүн колдонмону*, анын ичинде ушул “Жалпы түшүнүк” бөлүмүн карап чыгышы маанилүү, анткени анда бардык фасилитаторлор билүүгө тийиш болгон баалуу маалымат камтылган. Эгерде фасилитаторлор тренингдин башталышынан мурда *Фасилитаторлор үчүн колдонмону* алышса, анда алар окутуу башталганга чейин колдонмону толугу менен изилдеп чыгышы керек. Болбосо, фасилитаторлор биринчи окуу күнүнүн аягында үй тапшырмасы катары колдонмонун “Жалпы түшүнүк” бөлүмүн окушу керек болот.

Фасилитаторлор үчүн колдонмо тренерлер – “фасилитаторлор”, ал эми окуучулар “катышуучулар” деп аталышат. Ошону менен бирге, белгилүү бир контексттерде “тренерлер” деген сөз көбүрөөк таралышы мүмкүн жана материалдар ошого жараша ыңгайлаштырылышы мүмкүн. “Кеңешчилер” деген термин өз ишинде *КБЖЭКОУ пакетин* колдоно турган кызматкерлерге карата колдонулат.

КБЖЭКОУ окуу пакетинин материалдары

КБЖЭКОУ окуу пакети төмөнкү материалдардан турат:

- **Фасилитаторлор үчүн колдонмо** окутууну даярдоодо жана өткөрүүдө фасилитаторлорго жардам берүү үчүн түзүлгөн. Колдонмо жамааттык деңгээлинде кызматкерлерди же ыктыярчыларды, ошондой эле фасилитаторлорду окутуу үчүн маалыматтык мазмунду (контентти) камтыйт жана катышуучуларга таратылып берилүүгө арналган эмес. Колдонмо наристенин жашоосундагы алгачкы эки жылында КБЖЭКОУга басым жасоо менен наристени өнүктүрүүнүн негизги практикаларына байланыштуу техникалык билимдерди жана ыкмаларды ыкмаларды үйрөтүү боюнча сессияларды камтыйт. *Фасилитаторлор үчүн колдонмо* ошондой эле эки таркатма материалды камтыйт: жазуу түрүндөгү алдын ала баалоо менен кийинки баалоонун формалары жана фасилитаторлор үчүн жооптор. Таркатма материалдар А-4 форматындагы кагазга ак-кара түстө басып чыгарууга дайындалган жана 4-тиркемеде берилген.
- **Катышуучулар үчүн таркатма материалдар** кеңешчилер үчүн тренинг учурунда колдоно турган жана балдарга кам көргөн адамдар менен иштөөдө

КБЖЭКОУ пакетин андан ары колдонуу үчүн жети таркатма материалдарды камтыйт. Материалдар А-4 форматындагы кагазга ак-кара түстө басып чыгарууга дайындалган жана степлер менен бириктирилиши керек. Материалдарды мукабалоо талап кылынбайт.

- **Кеңеш берүү карталарында** “Негизги билдирүүлөргө” негизделген сүрөттөмөлөржана арткы бетинде “Практикалык кеңештер” камтылган. Балдарга кам көргөн адамдарга кеңеш берүү үчүн жети карта иштелип чыккан. Алар жүрүм-турумдардын төмөнкү түрлөрүн камтыйт: камкордук менен багуу, камкордук менен тамактандыруу, эрте куракта баарлашуу жана ойноо, баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо көзөмөл жана байкоо жүргүзүү, балага кам көргөн адамга кам көрүү жана тамактандыруудагы кыйынчылыктар. Кеңешчилер ошондой эле жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү үчүн беш көмөкчү картаны, ошондой эле майыптуулугу бар балдарга колдоо көрсөтүү боюнча кеңештер картасын колдонушат. *Кеңеш берүү карталары* калың кагазга эки тараптуу түстүү басып чыгарууга дайындалган жана катуу тогоо (шакек) менен бекитилиши керек.
- **Окуу куралында** фасилитаторлор тренинг учурунда колдоно турган кошумча материалдар камтылган. Мисалы, ар кандай сессиялар үчүн сүрөттөмөлөржана графикалык материалдар. Зарылдыгына жараша, *Кеңеш берүү карталарынан* да сүрөттөмөлөржана башка графикалык материалдар камтылган. *Окуу куралы* барактын бир жагына түстүү вариантта басылып чыгып, ламинацияланышы керек (мүмкүн болсо). *Окуу куралын* мукабалоонун кажети жок. Ар бир тренинг үчүн бир *Окуу куралы* керек болот. Нускалардын жалпы саны окутуу планыңызга жараша болот. Мисалы, эгер сиз бир эле учурда бир нече тренинг өткөрүп жатсаңыз, анда ар бир тренинг үчүн бирден *Окуу куралын* басып чыгарышыңыз керек болот. Эгерде сиз тренингдерди ырааттуу түрдө өткөрсөңүз жана материалдарды бир тренингден экинчисине ташуу оңой болсо, анда бир *Окуу куралын* басып чыгарып, аны бардык тренингдерде колдонсоңуз болот. *Окуу куралынын* кээ бир барактарын пунктирдик сызыктар боюнча кесүү керек болот. Муну тренингге даярдануу учурунда фасилитатор же басып чыгаруу жана ламинациялоо кызматын көрсөтүүчү адам жасай алат. *Окуу куралын* ламинациялоонун артыкчылыгы – келечектеги окутуу учурунда материалдарды кайра дагы колдонуу ыңгайлуураак болгонунда. *Окуу куралынын* материалдары ар бир сессияда колдонулбай тургандыгын эске алуу керек. Тийиштүү даярдык көрүү максатында фасилитаторлор ар бир сессия үчүн керектүү материалдардын тизмеси менен таанышуусу өтө маанилүү.

Окуу материалдарын ыңгайлаштыруу (адаптациялоо)

Окутуу башталардан мурун окуу материалын ыңгайлаштырышыңыз керек. Тренингди өткөрүүнүн алдында, кайсы аспектилерди ыңгайлаштыруу керектиги жөнүндө көбүрөөк маалымат алуу үчүн *Пландоо, ыңгайлаштыруу жана ишке ашыруу боюнча колдонмодогу “КБЖЭКОУ пакетин сиздин контекстиңизге жараша ыңгайлаштыруу”* 3-бөлүмүн караңыз. *Пландоо, ыңгайлаштыруу жана ишке ашыруу боюнча колдонмонун* 8-тиркемесинде тренингдин алдында каралышы керек болгон сессияларды ыңгайлаштыруу боюнча сунуштар камтылган.

Тренинг башталардан бир аз мурун жана тренингге чейинки күндөрдө белгилүү бир өзгөртүүлөрдү киргизсе болот. 1-таблицада контекстиңизге ылайыктуу болушу мүмкүн болгон кошумча өзгөртүүлөрдүн тизмеси берилген.

1-таблица. Мүмкүн болгон өзгөртүүлөр

Сүрөттөлүшү	Мүмкүн болгон өзгөртүү
Тренинг кеминде эки фасилитатор тарабынан өткөрүлүш үчүн ылайыкташтырылып иштелип чыккан.	Идеалында, тренингди өткөрүү, чакан топтордо иштөө жана ролдук оюндар учурунда катышуучуларга жардам берүү үчүн, жок эле дегенде, эки адамдан болушу керек. Тренингди жалгыз өткөрүү татаал болушу мүмкүн. Эгерде сиздин программаңызда бир гана фасилитатор бар болсо, анда сиз кээ бир көнүгүүлөрдү түзөтүп жана/же катышуучулардан жардам сурашыңыз керек болот.
Чакан топтордо иштөө үчүн, адатта, төрт-беш катышуучудан турган топторду түзүү сунушталат.	Тренингдин катышуучуларынын санына жараша, сизге чакан топтордун өлчөмүн/санын, ошондой эле белгилүү бир окуу материалдарын түзөтүшүңүз (мисалы, практикалоо үчүн куурчактардын, флипчарттардын, таркатма материалдардын көчүрмөлөрүнүн көбүрөөк санын алып келүү) керек болушу мүмкүн. Даяр экениңизге ынануу үчүн, катышуучулардын жана көнүгүүлөрдү аткаруу үчүн, анын ичинде чакан топтордо иштөө үчүн керектүү материалдардын санын текшериниз.
Айсбрейкерлерди ыңгайлаштырыңыз жана программага шаңдуу (энержайзер) оюн көнүгүүлөрүн кошуңуз.	Айсбрейкерлерди 1-сессияга ыңгайлаштырса болот жана тренингдин сессияларынын ортосунда энерджайзерлерди өткөрсө болот.

Өнүгүүсүндө кыйынчылыктары бар жана майыптуулугу бар балдардын кызыкчылыктарын жана муктаждыктарын эсепке алуу

Ыңгайлаштыруунун кошумча аспектиси болуп майыптуулугу бар балдардын муктаждыктарын эске алуу саналат. Төмөндө *Пландоо*, *ыңгайлаштыруу жана ишке ашыруу боюнча колдонмонун* айрым сунуштары берилген. Бул маалыматты бардык фасилитаторлор окууга тийиш, анткени майыптуулугу бар балдардын муктаждыктарын эске алуу алар үчүн жаңы тема болушу мүмкүн.

Өнүгүүсүндө кыйынчылыктары жана майыптуулугу бар балдар башка балдарга караганда өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбияга көбүрөөк муктаж. *КБЖЭКОУ пакетине* кошумча байкоону талап кылган көйгөйлөрдү жана потенциалдуу тобокелдик факторлорун аныктоо максатында балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү аркылуу балдардын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү боюнча кеңеш берүү картасы (5-кеңеш берүү картасы), ошондой эле тамактандыруудагы кыйынчылыктарды жеңүү боюнча максаттуу кеңеш берүү картасы (7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасы) кирет. Фасилитатор катары сизге майыптуулук жана өнүгүүдөгү кыйынчылыктар жөнүндө суроолор берилиши мүмкүн, анткени бул көпчүлүк адамдар үчүн жаңы тема. *Кеңеш берүү карталарында* кеңешчилерге “Практикалык кеңештерди”, айрыкча, интеллектуалдык, физикалык же сенсордук бузулуулары бар балдар үчүн эрте куракта окутуп үйрөтүү боюнча кеңештерди ыңгайлаштырууга жардам берүүчү көмөкчү материалдар камтылган.

Төмөндө окутуунун жүрүшүндө жана ишиңизде өнүгүүсүндө кыйынчылыктары жана майыптуулугу бар балдардын кызыкчылыктарын жана муктаждыктарын эске алуу жолдору берилген:

- Өнүгүүсүндө кыйынчылыктары же майыптуулугу бар балдарга кам көргөн адамдар кошумча муктаждыктары бар балага кам көрүү менен байланышкан олуттуу стресске, ошондой эле стигмага жана дискриминацияга дуушар болушу мүмкүн. Мына ушундан улам камкорчуларды жана балдарды адистерге жиберүү менен бирге, аларды өз ишиңизге тартуу да маанилүү. Фасилитатор катары сизге, окутуу учурунда өнүгүүсүндө кыйынчылыктары же майыптуулугу бар балдарды талкуулоодо төмөнкү негиздерди³ кармануу сунушталат:
 - Үй-бүлөнү негизги камкорчулар (балага кам көргөн адамдар) катары таануу жана аларды адистерге жөн эле жибербей, өз убагында маалымат берип туруу.
 - Бардык балдар окууга жөндөмдүү, бирок өнүгүүсүндө кыйынчылыктары бар балдар үчүн көбүрөөк убакытты жана колдоону талап кылышы мүмкүн жана бардык ыкмаларды өздөштүрө албай калышы мүмкүн экендигин баса белгилөө.
 - Үй-бүлөгө баланын үй-бүлөнүн бардык иш-чараларына (мисалы, бирге тамактанууга жана үй жумуштарына) катышуусун камсыз кылып, аны менен активдүү ойноону жана баарлашууну сунуштоо.
 - Инсандык, үй-бүлөлүк жана маданий көп түрдүүлүккө жана адамдын күчтүү жактарына сый мамиле жасоо.
- Инклюзияга тоскоолдук жараткан стигманы эсиңизден чыгарбаңыз жана ишиңизде фактыларга негизделген, стигматизациялабаган маалыматты активдүү жайылтыңыз. Окуу пакетинде стигмага алып келген майыптуулук жөнүндө туура эмес түшүнүктөр кыскача каралган, бирок бул сиз иштеген жамааттардазыяндуу болушу ыктымал болгон социалдык нормалар жана ишенимдер менен күрөшүү үчүн жетишсиз. Буга байланыштуу Окуу пакетин изилдөө инклюзия жолундагы тоскоолдуктарды талкуулоого жасалган кадам болуп саналат. Кураторлуктун жүрүшүндө майыптуулугу бар балдарга кам көргөн адамдардын же майыптуулугу бар камкорчулардын жекече кеңеш берүүлөргө жана топтук сессияларга катышуусун камсыз кылууну, ошондой эле алардын толук кандуу катышуусуна болгон тоскоолдуктарды талкуулоону улантуу маанилүү.

Тренингди пландоо

“Окутуу максаттары” бөлүмчөсү эки жашка чейинки балдарга кам көргөн адамдардын арасында КБжЭКОУ жаатындагы ыкмаларды өркүндөтүү үчүн кеңеш берүүчү адистер тарабынан билимдерди, ыкмаларды ыкмалардыжана нускамаларды алууга багытталган.

³ Pan American Health Organization and UNICEF. 2017. *Latin America and Caribbean Region Adaptation of Care for Child Development*. New York: PAHO/UNICEF негизинде ыңгайлаштырылган.

Окутуу максаттары

Кеңешчилер үчүн тренингдин алкагындагы окутуунун максаттары

Бул эки күндүк тренингдин аягында катышуучулар эки жашка чейинки эрте курактагы балдарга кам көргөн адамдар менен жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү боюнча тиешелүү ыкмаларды колдонуу менен төмөнкүлөрдү кыла алышат:

- Дени сак өсүүнү жана өнүгүүнү камсыз кылуу үчүн КБжЭКОУ маселелери боюнча кеңеш берүү;
- КБжЭКОУнү камсыз кылууга бүтүндөй үй-бүлөнү ийгиликтүү тартуу стратегиялары боюнча кеңеш берүү;
- Баланын өнүгүүсүнө кантип көзөмөл жана байкоо жүргүзүү жана кооптонуу пайда болгон учурда кандай чара көрүү боюнча кеңеш берүү/ сунуштарды берүү.

Фасилитаторлор үчүн тренингдин алкагындагы окутуу максаттар

Үч күндүк тренингдин аягында фасилитаторлор төмөнкүлөрдү аткарууга тийиш:

- *КБжЭКОУ пакетинин* мазмуну менен таанышуу;
- КБжЭКОУ боюнча кеңешчилер үчүн эки күндүк тренингдин жогоруда айтылган окутуу максаттарын билүү;
- КБжЭКОУ боюнча тренингдерди пландоону, уюштурууну жана өткөрүүнү билүү;
- Чоңдорду окутуу негиздерин жана окутууга биргелешип катышуу методологиясын пайдалануу менен КБжЭКОУ боюнча тренингдерди өткөрүү үчүн көндүмдөргө жана тиешелүү маалыматтарга ээ болуу;
- Колдоочу кураторлуктун жана насаатчылыктын негиздерименен таанышуу.

Максаттуу топ жана окутуу тобу

Бул тренинг энелер, аталар жана эрте курактагы балдарды караган башка адамдар менен өз ара аракеттешкен кызматкерлер, ыктыярчылар жана жамааттын деңгээлиндеги саламаттыкты сактоо кызматкерлери үчүн дайындалган. Идеалында, бул кызматкерлер эрте курактагы балдарды тамактандыруу (ЭКБТ) боюнча кеңеш берүү боюнча белгилүү бир билимге ээ болушу керек, антпесе алар КБжЭКОУ менен бир убакта ЭКБТ боюнча кеңеш берүү окутуудан өтүшөт. Окутуу кызматкерлердин башка категориялары, мисалы, медайымдар же дарыгерлер үчүн да жүргүзүлүшү мүмкүн.

Окутууну кеминде эки фасилитатор өткөрүшү керек. Идеалында, тренингге 20-25тен ашык эмес адамдардын катышуусун пландаңыз – ар бир фасилитаторго 10-12 катышуучу туура келет. Болбосо, ыкмаларды ыкмаларды жана компетенттүүлүктү өнүктүрүүнү көзөмөлдөө кыйын болот. Фасилитаторлор кеңешчилерди окутууну баштоодон мурун фасилитаторлор үчүн тренингден өтүшү керек жана ден соолук, тамактануу жана эрте курактагы балдардын өнүгүүсү боюнча билимге, ошондой эле жамаатта иштөө тажрыйбасына жана кызматкерлерди окутууга көмөктөшүү (фасилитациялоо) ыкмаларына ээ болушу керек. Кеңешчилер үчүн тренингди пландоодо фасилитаторлор ар бир сессияны чогуу карап чыгып, ролдорду бөлүштүрүшү керек.

Тренингдин структурасы

Фасилитатор үчүн колдонмо кеңешчилерди окутуу үчүн эки күнгө бөлүнгөн 12 сессияны камтыйт. Ар бир сессиянын узактыгы 5 мүнөттөн 30 мүнөткө чейин. Фасилитаторлор үчүн

тренинг кеңешчилер үчүн тренинг сыяктуу эле 12 сессияны, ошондой эле 3 күнгө бөлүнгөн 5 кошумча сессияны камтыйт.

Ар бир сессия төмөнкү компоненттерди камтыйт:

- “Окутуу максаттары” бөлүмчөсү;
- Керектүү материалдардын тизмеси (чыгымдалуучу материалдар, *Окуу куралы, Катышуучулар үчүн таркатма материалдар жана Кеңеш берүү карталары*);
- Алдын ала даярдануу жөнүндө маалымат;
- Сессиянын жалпы узактыгы жана ар бир көнүгүүнүн / иш-аракеттин түрүнүн узактыгы жөнүндө маалымат;
- Көнүгүүлөр жана усулдар;
- Мазмунун түшүндүргөн “Негизги маалымат” бөлүмчөсү.

Фасилитаторлор үчүн колдонмо тренингге даярданууда жана аны өткөрүүдө фасилитаторлор тарабынан колдонуу үчүн дайындалган. Колдонмо кеңешчилер үчүн тренингдин катышуучуларына берилүү үчүн арналган эмес. *Фасилитаторлор үчүн колдонмо* фасилитаторлор үчүн тренингдин бардык катышуучуларына (б.а. кеңешчилер үчүн тренингдин келечектеги фасилитаторлоруна) берилиши керек. *Окуу куралы* тренинг учурунда фасилитаторлор тарабынан гана колдонулууга тийиш. *Катышуучулар үчүн таркатма материалдар* жана бул колдонмонун 4-тиркемесиндеги таркатма материалдар ар кандай көнүгүүлөрдү аткаруу учурунда колдонулат. *Кеңеш берүү карталары* кеңешчилер үчүн көмөкчү материал болуп саналат жана тренинг учурунда колдонулат.

Окутуунун методологиясы

Фасилитаторлор үчүн колдонмо колдонулган биргелешкен катышуунун негизинде окутууну компетенттүүлүккө негизделген мамилеси чоңдор өздөрүнүн жеке тажрыйбаларын талдоо аркылуу эң жакшы үйрөнүшөт деген теорияны эске алуу менен, эмпирикалык окутуу циклинин ыкмасын жана чоңдорду окутуу негиздерин колдонот. Бул мамиле жүрүм-турумду өзгөртүү коммуникациясынын негизги негиздерин чагылдырып, чакан, аткарыла турган иш-аракеттерди кубаттоого басым жасайт жана катышуучуларды жүрүм-турумду өзгөртүү жана кеңеш берүү учурунда сүйлөшүү ыкмаларын колдонууга даярдайт. Курста графикалык материалдар, демонстрациялоо, топтук талкуу, окуу мисалдарын талдоо, ролдук оюн жана практикалык көнүгүүлөр сыяктуу ар кандай тажрыйба негизиндеги окутуу ыкмалары колдонулат. Тренингде чагылдырылган чоңдорду окутуунун негиздеритөмөнкүлөрдү камтыйт:

- Мотивациялык техникаларын колдонуу;
- Катышуучулардын жеке тажрыйбасын талдоо;
- Көйгөйгө багытталган окутуу ыкмасы;
- Бир эле убакта ыкмалардын жана билимдердин бир топтомун өздөштүрүү жана практикада машыктыруу;
- Жаңы билимдерди реалдуулукка, тактап айтканда, учурдагы, калыптанган ишенимдерге жана тажрыйбага шайкеш келтирүү.

Тренингдин ар бир сессиясында өткөрүлгөн көнүгүүлөр, таркатма материалдар жана *Окуу куралынын* материалдары катышуучуларга окутуу учурунда алынган маалыматты

түшүнүүгө, өздөштүрүүгө жана эстеп калууга жардам берет. Тренингдин жүрүшүндө *Кеңеш берүү карталарынын* мазмуну менен таанышуу үчүн мүмкүнчүлүктөр болот.

Кыйын суроолорго кантип жооп берүү керек

Фасилитаторго ал жообун билбеген суроолор берилиши мүмкүн. Бул эч нерсе эмес! Эгер жооптун туура экенине ынанбасаңыз, жооп бербейиз. Бул учурда фасилитатор бир нече стратегияны колдонсо болот. Ал: “Мен сиздин сурооңузга азыр жооп бере албайм, бирок кийинчерээк жооп берүүгө аракет кылам” деп айтышы мүмкүн. Фасилитатор бул суроону тыныгуу учурунда же тренингдин биринчи жана экинчи күндөрүнүн ортосунда изилдей алат. Муну экинчи фасилитатор менен кеңешүү, тиешелүү тажрыйбасы бар кесиптешине чалуу же туура маалымат булагына (басма же электрондук) кайрылуу аркылуу жасаса болот. Тренингдин башталышында фасилитаторлор тренингдин жүрүшүндө пайда болгон, фасилитатор аларга жооп бере албаган же түшүндүрүүгө убактысы жок суроолор үчүн “Суроолор” деп аталган флипчарт барагын дубалга илип коюшу мүмкүн. Мындай суроолорго жоопторду тренинг учурунда, тыныгуу учурунда же, эгерде тренинг учурунда жооп табылбаса, тренинг аяктагандан кийин да берүүгө болот.

Тренингди өткөрүү үчүн керектүү материалдар

Тренингди өткөрүү үчүн керектүү материалдардын тизмеси колдонмонун 127-бетиндеги 1-тиркемеде берилген.

Тренинг башталганга чейин фасилитаторлор бардык окуу, таркатма материалдарды жана сессияларды өткөрүү боюнча нускамаларды, ошондой эле сессиянын ар бир окутуу максаты астындагы “Негизги маалымат” бөлүмчөсүндөгү материалдарды кылдаттык менен карап чыгышы керек. Мындан тышкары, фасилитаторлор флипчарттарды алдын ала даярдап, *Окуу куралынан* жана 4-тиркемедеги таркатма материалдарды бөлүштүрүү үчүн чоң конверттерди же папкаларды колдонуп, бардык материалдарды сессияларга жана көнүгүүлөргө тактап бөлүп алышат. Бул бир көнүгүүдөн экинчисине тезирээк жана оңоюраак өтүүгө мүмкүндүк берет. Материалдар жана даярдануу талаптары тууралуу жалпы маалымат ар бир сессиянын башындагы “Материалдар” жана “Алдын ала даярдануу” бөлүмчөлөрүндө камтылган.

Тренинг өткөрүлө турган жерге жана бөлмөгө карата талаптар

Мүмкүн болушунча тренинг өткөрүлө турган жер катышуучулар үчүн, фасилитаторлор үчүн да ылайыктуу болушу керек. Ал ошондой эле таза, ыңгайлуу, жакшы жарыктандырылган жана туура желдетилген болушу керек.

Төмөндө тренинг өткөрүлө турган жерге кошумча сунушталган талаптар келтирилген:

- 30 адамды ыңгайлуу жайгаштыруу үчүн жетиштүү орун;
- Катышуучулар тегерек болуп ыңгайлуу жайгашышы үчүн жетиштүү орун;
- Катышуучулар ар кандай көнүгүүлөрдү аткаруу үчүн чакан топторго бөлүнүшү үчүн жетиштүү орун;
- Флипчарт барактарын илип коюу үчүн дубалдарда бош жерлер;
- Дааратканалардын болушу;
- Мүмкүн жана зарыл болсо, генератор/ резервдик кубаттын болушу.

Тренинг башталардан кеминде алты жума мурун тренингди өткөрүү үчүн жайды брондоңуз, тамактанууну, жатакананы жана башка логистикалык аспектилерди уюштуруңуз.

Окуу аудиториясын даярдоо жана жабдуу

Тренингди өткөрүү үчүн ыңгайлуу мейкиндикти түзүү үчүн төшөктөрдү/ килемчелерди колдонуу сунушталат, анткени көптөгөн көнүгүүлөрдү аткарууда катышуучулар жана фасилитаторлор полго тегерете отурушат. Полдо отурууда өзүн ыңгайсыз сезген катышуучулар үчүн окуу аудиториясынын четине отургучтарды коюңуз.

“Материалдар” тизмесинде көрсөтүлгөн бардык материалдар окуу аудиториясында бар экенин текшериниз. Аудиториянын бир бурчуна таркатма материалдары менен *Окуу куралынын* материалдары үчүн үстөл орнотуңуз.

Төмөнкүлөрдү даярдаганыңызды / уюштурганыңызды текшериниз:

- Фасилитаторлор жана катышуучулар үчүн жетиштүү ичүүчү суу;
- Катышуучулар жана фасилитаторлор үчүн күн сайын түшкү тамак;
- Күнүнө бир же эки жолу чай же жеңил тамак;
- Жол кире жана/же жайгаштыруу (зарыл болсо).

Тренингден кийин

КБЖЭКОУ боюнча тренингдин күтүлүүчү натыйжасы – жаңы билимдерди жана ыкмаларды ыкмаларды колдонуу. Катышуучулардын жаңы билимдерин тренингдин алкагында өткөрүлүүчү алдын ала жана кийинки баалоо аркылуу өлчөөгө болот. Кийинки баалоо программанын менеджерлерине конкреттүү катышуучулар кайсы ыкмаларга ээ болгонун, кандай ыкмаларын жана билимдерин күчөтүү керектигин, ошондой эле кошумча колдоо көрсөтүү зарылдыгын аныктоого жардам берет.

Кураторлуктун жана насаатчылыктын формалдаштырылган системасы аркылуу үзгүлтүксүз кийинки иштөө программанын менеджерлерине жамааттар деңгээлиндеги кызматкерлердин убакыттын өтүшү менен билимдерин жана ыкмаларын кантип сактап же жоготуп жатканын көзөмөлдөөгө, айрым кызматкерлердин муктаждыктарын канааттандыруу үчүн көйгөйлөрдү үзгүлтүксүз чечүүгө көңүл бурууга жана жумуш ордунда окутуу, күчөтүлгөн насаатчылык же квалификацияны жогорулатуу зарылдыгын аныктоого мүмкүндүк берет. Жамааттын айрым кызматкерлерине кураторлук кылуу мүмкүнчүлүгү жок болсо, жамаат деңгээлинде кызматкерлердин топтору үчүн талкуу топторун уюштуруу жана насаатчылык кылуу пайдалуу болушу мүмкүн.

Насаатчылык жана колдоочу кураторлук боюнча сессия фасилитаторлор үчүн тренингинде камтылган.

Алдын ала жана кийинки баалоо боюнча упайларды эсептөө

Тренинг алдын ала баалоо менен кийинки баалоону камтыйт. Сиз баалоону оозеки же жазуу түрүндө жүргүзсөңүз болот (баалоонун эки түрү боюнча кененирээк маалымат сессиянын сүрөттөмөсүндө берилет). Фасилитаторлор тренингдин катышуучуларына токтоосуз кайтарым байланыш берүү жана тренингди баалоо үчүн оозеки түрүндөгү алдын ала баалоо жана кийинки баалоо боюнча упайларды эсептеши керек. Оозеки алдын ала баалоо тренингдин катышуучуларынын ар бир маселе боюнча билимдери жөнүндө жалпы түшүнүк берет, бирок тренингдин ар бир катышуучусунун билимин өлчөбөйт. Фасилитаторлор суроого туура жооп берген катышуучулардын үлүшүн туура жооптордун жалпы санын тренингдин катышуучуларынын санына бөлүү жана 100гө көбөйтүү менен аныктай алышат ([Суроого туура жооптордун саны / тренингдин

катышуучуларынын саны] x 100). Жооптун жоктугу же “билбейм” деген жооп туура эмес жооптор катары эсептелиши керек.

Фасилитаторлор тренингдин катышуучуларына токтоосуз кайтарым байланыш берүү жана тренингди баалоо үчүн жазуу түрүндөгү алдын ала баалоо жана кийинки баалоо боюнча упайларды эсептеши керек. Алдын ала баалоо боюнча упайлар биринчи тыныгууда же биринчи күнү түшкү тамак убагында эсептелиши керек. Ар бир туура жооп бир упайга бааланат, максималдуу упай – 20. Жооптун жоктугу же “билбейм” деген жооп 0 балл деп эсептелет. Туура жооп берген катышуучулардын үлүшүн эсептөө үчүн туура жооптордун жалпы санын 20га бөлүп, 100гө көбөйтүү керек ([Туура жооптордун саны / 20] x 100).

Кеңешчилер үчүн тренингдин программасы

1 КҮН (8 саат 10 мүнөт)		
Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
1-сессия	Саламдашуу, киришүү жана окутуу максаттары	30 мүнөт
	Алдын ала баалоо	30 мүнөт
2-сессия	Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия деген эмне жана ал эмне үчүн маанилүү?	65 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
3-сессия	Жүрүм-турумду өзгөртүүнүн негиздери жана топтук сессиялардын жүрүшүндө балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	55 мүнөт
<i>ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ</i>		
4-сессия	Кеңеш берүү боюнча окутуу: балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	70 мүнөт
5-сессия	Камкордук менен багууну камсыз кылуу	55 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
6-сессия	Баарлашуу жана оюн аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү	50 мүнөт
7-сессия	1-күндүн негизги тыянактары, суроолор жана жооптор, 1-күндү баалоо	35 мүнөт
2 КҮН		

(6 саат 40 мүнөт)		
Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
8-сессия	2-күндү ачуу жана 1-күндүн материалын кайталоо	30 мүнөт
9-сессия	Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү	55 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
10-сессия	Балага кам көргөн адамга кам көрүү	65 мүнөт
<i>ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ</i>		
11-сессия	Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо	60 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
12-сессия	2 күндүн ичинде биз эмнени үйрөндүк	30 мүнөт
	Кийинки баалоо	30 мүнөт
Аяктоо	Тренингди аяктоо аземи / сертификаттарды тапшыруу	30 мүнөт

Фасилитаторлор үчүн тренингдин программасы

1 КҮН (8 саат 10 мүнөт)		
Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
1-сессия	Саламдашуу, киришүү жана окутуу максаттары	30 мүнөт
	Алдын ала баалоо	30 мүнөт
2-сессия	Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия деген эмне жана ал эмне үчүн маанилүү?	65 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
Фасилитаторлор үчүн А сессиясы	КБжЭКОУ боюнча тренинг жана материалдар менен таанышуу	50 мүнөт
<i>ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ</i>		
3-сессия	Жүрүм-турумду өзгөртүүнүн негиздери жана топтук сессиялардын жүрүшүндө балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	55 мүнөт
4-сессия	Кеңеш берүү боюнча окутуу: балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	70 мүнөт

ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ

5-сессия	Камкордук менен багууну камсыз кылуу	55 мүнөт
7-сессия*	1-күндүн негизги тыянактары, суроолор жана жооптор, 1-күндү баалоо	35 мүнөт

**2 КҮН
(6 саат 35 мүнөт)**

Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
8-сессия*	2-күндү ачуу жана 1-күндүн материалын кайталоо	30 мүнөт
6-сессия*	Баарлашуу жана оюн аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү	50 мүнөт

ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ

9-сессия	Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү	55 мүнөт
----------	---	----------

ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ

10-сессия	Балага кам көргөн адамга кам көрүү	65 мүнөт
-----------	------------------------------------	----------

ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ

11-сессия	Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо	60 мүнөт
12-сессия	Биз эмнени үйрөндүк	35 мүнөт

* Фасилитаторлор үчүн тренингдин сессияларын өткөрүү тартиби кеңешчилер үчүн сессияларды өткөрүү тартибинен бир аз айырмаланат: кээ бир сессиялар фасилитаторлор үчүн гана арналган; ошондуктан сессиялар иретсиз болуп жаткандай сезилиши мүмкүн (мисалы, 7-сессия 5-сессиядан кийин болот).

**3 КҮН
(5 саат 45 мүнөт)**

Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
Фасилитаторлор үчүн В сессиясы	3-күндү ачуу жана 2-күндүн материалын кайталоо	30 мүнөт
Фасилитаторлор үчүн С сессиясы	Насаатчылыктын негиздери	50 мүнөт

ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ

Фасилитаторлор үчүн D сессиясы	3 күндүн ичинде биз эмнени үйрөндүк	35 мүнөт
	Кийинки баалоо	30 мүнөт

Фасилитаторлор үчүн E сессиясы	Кеңешчилер үчүн тренингдин 2-күнүнө даярдануу	90 мүнөт
--------------------------------	---	----------

ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ

Аяктоо	Тренингди аяктоо аземи / сертификаттарды	30 мүнөт
--------	--	----------

Фасилитаторлор үчүн тренинг боюнча жалпы идеялар

Фасилитаторлор үчүн тренинг үч күнгө созулат жана бул колдонмонун аягында кеңешчилер үчүн сессиялардан кийин (111-беттен баштап) фасилитаторлор үчүн атайын сессиялар берилген. Фасилитаторлор үчүн тренингдин биринчи күнүндө фасилитаторлорду окутуунун ыкмасы жана *КБЖЭКОУ пакети* менен тааныштыруу үчүн кошумча сессия (Фасилитаторлор үчүн А сессиясы) өткөрүлөт. Бул сессиядан кийин фасилитаторлор үчүн тренинг кеңешчилер үчүн тренинг сыяктуу эле тартипте өтөт жана ошондой эле мазмунга ээ болот. Кеңешчилер үчүн тренингдин кириш сессиясы (8-сессия) жана жыйынтыктоочу сессияларынын бири (12-сессия) фасилитаторлор үчүн тренингди өткөрүү үчүн зарыл болгон ыңгайлаштыруу максатында өзгөртүүлөрдү камтыйт. Ошондой эле фасилитаторлор үчүн тренингге гана тиешелүү бир кириш сессиясы (Фасилитаторлор үчүн В сессиясы) жана бир жыйынтыктоочу сессиясы (Фасилитаторлор үчүн Д сессиясы) бар. Фасилитаторлор үчүн тренингдин үчүнчү күнү насаатчылык боюнча сессияны (Фасилитаторлор үчүн С сессиясы) жана кеңешчилер үчүн эки күндүк тренингге даярдануу боюнча талкуулоону (Фасилитаторлор үчүн тренинг) камтыйт. Фасилитаторлор үчүн А сессиясынын жана Фасилитаторлор үчүн Е сессиясынын айрым бөлүктөрүндө сиздин программаңыздын структурасына жана муктаждыктарына жараша ыңгайлаштырылышы керек болгон жалпы нускамалар камтылган.

1-сессия. Саламдашуу, киришүү, окутуу максаттары жана алдын ала баалоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Катышуучулардын жана фасилитаторлордун ысымдарын атай алышат жана тренингдин негизги эрежелерин аныктай алышат;
2. Окутуунун максаттарын (“Эмне үчүн биз бул жердебиз?”) жана тренингдин программасы жөнүндө билип калышат;
3. Катышуучулардын КБЖЭКОУ жаатында билим деңгээлин аныктай алышат (алдын ала баалоо).

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч;
 - Бейждер (калың кагаз барактары, калемдер же маркерлер, төөнөгүчтөр же кагаз тешкич жана лента);
 - Катышуучулардын материалдары үчүн папкалар (же конверттер).
- “2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - 5 флипчарт барагы:
 - Кеңешчилер үчүн тренингдин алкагында окутуу максаттарынын тизмеси менен “Окутуу максаттары” (4-бет);
 - Кеңешчилер үчүн тренингдин программасы менен “Тренингдин программасы” (9-бет же ар бир катышуучу үчүн 2-тиркемедеги программанын бирден көчүрмөсүн басып чыгарыңыз);
 - “Күтүүлөр”;
 - “Негизги эрежелер” же “Топтун жүрүм-турум стандарттары”;
 - “Суроолор”.
- “3-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 1-вариант” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - *Фасилитаторлор үчүн колдонмонун* 4-тиркемесиндеги “Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн жооптор жана баалоо баракчасы” 1.1-таркатма материалы.
 - Оозеки алдын ала баалоо жүргүзүүдө бир нусканы басып чыгарыңыз. Аны кеңешчилер үчүн тренинг өткөрүүдө 12-сессияда жана Фасилитаторлор үчүн D сессиясы учурунда колдонуу үчүн сактап алыңыз.
- “3-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 2-вариант” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - *Фасилитаторлор үчүн колдонмонун* 4-тиркемесиндеги “КБЖЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо формасы” 1.2-таркатма материалы.

- Жазуу түрүндө алдын ала баалоо жүргүзүүдө катышуучулардын саны боюнча баалоо формасын басып чыгаруу керек.

Кошумча материалдар – фасилитаторлор үчүн тренинг үчүн гана

- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - 2 кошумча флипчарт барагы:
 - Фасилитаторлор үчүн тренингдин алкагында окутуу максаттарынын тизмеси менен “Фасилитаторлор үчүн окутуу максаттары” (4-бет);
 - Тренингдин программасын камтыган “Фасилитаторлор үчүн тренингдин программасы” (10-бет, же бардык катышуучулар үчүн 3-тиркемедеги бирден көчүрмөсүн басып чыгарыңыз).

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды изилдеп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 60 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Катышуучулардын жана фасилитаторлордун ысымдарын атай баштоо жана тренингдин негизги эрежелерин аныктоо (20 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Саламдашуу, киришүү (20 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Окутуу максаттары (“Эмне үчүн биз бул жердебиз?”) жана тренингдин программасы жөнүндө билүү (10 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Окутуу максаттары (10 мүнөт)
- 3-окутуу максаты: Катышуучулардын КБЖЭКОУ жаатындагы билим деңгээлин аныктоо (алдын ала баалоо) (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Оозеки түрүндөгү алдын ала баалоо (*1-вариант*) (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Жазуу түрүндөгү алдын ала баалоо (*2-вариант*) (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Катышуучулардын жана фасилитаторлордун ысымдарын атай баштоо жана тренингдин негизги эрежелерин аныктоо

Методологиясы: таанышуу жана топтук талкуу

Узактыгы: 20 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Саламдашуу, киришүү (20 мүнөт)

1. Ар бир катышуучунун расмий же расмий эмес аты-жөнү чоң басма тамгалар менен жазыла турган бейжи болушу керек. (Бейжди жасоо үчүн калың кагаз барагын колдонуңуз. Бейжди кийимге тагуу үчүн ар бир катышуучуга төөнөгүчтөрдү даярдаңыз.)

2. Катышуучулардан тегерете отурууну сураныңыз. Ар бир катышуучу өзү каалаган атын колдонуп, өзүн тааныштырып, топко кайсы жамматтанкелгенин жана андагы ролун айтып, сүйүктүү тамагын аташы керек. Катышуучулар өздөрүн тааныштырып жатканда ордуна турушун сураныңыз.
3. Топ тегерете отура берет. Катышуучулардан тренингден күткөн нерселери менен бөлүшүүнү сураныңыз. Флипчартка ар бир айтылган күтүүнү жазыңыз, күтүүлөр кайталанбашы үчүн окшош идеяларды бириктириңиз. (Катышуучулардын күтүүлөрү кийинки көнүгүү учурунда окутуу максаттары менен бирге каралат)
4. Катышуучулардан топтун жүрүм-турумунун негизги эрежелери же стандарттары боюнча сунуштарын бөлүшүүнү сураныңыз жана ар бир сунушту тизмеге киргизиңиз. Катышуучулардан суроолорду берүүнү, каршы пикирлерин билдирүүнү жана тизмени толуктоону сураныңыз. Тизме дубалга илинип (чапталып) жана тренинг бою ошол жерде калат. (Жүрүм-турумдун негизги эрежелери же стандарттары тактыкты, тренинг учурунда уюлдук телефон менен сүйлөшүүгө тыюу салууну ж.б. камтышы мүмкүн).

2-окутуу максаты: Окутуу максаттары (“Эмне үчүн биз бул жердебиз?”) жана тренингдин программасы жөнүндө билүү

Методологиясы: интерактивдүү презентация

Узактыгы: 10 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Окутуу максаттары (10 мүнөт)

1. Сиз мурда флипчартка жазып койгон окутуу максаттары жөнүндө айтып бериңиз жана катышуучулардын күтүүлөрү менен салыштырыңыз. Эгерде фасилитаторлор үчүн тренинг өткөрлүп жатса, анда кеңешчилер үчүн дагы, фасилитаторлор үчүн дагы окутуу максаттары каралышы керек.
2. Окутуу максаттарын жана катышуучулардын күтүүлөрүн тактап, талкуулаңыз.
3. Бул этапта катышуучуларга окутуу максаттарын же курстун жүрүшүндө ишке ашпай турган күтүүлөрдү атап, түшүндүрүп бериңиз.
4. Окутуу максаттарын жана катышуучулардын күтүүлөрүн дубалдардын бирине илиңиз. Алар тренинг бою ошол жерде калышы керек.
5. Мурда флипчартка жазылган же басылып чыгарылган тренингдин программасын изилдеп чыгыңыз. Эгерде фасилитаторлор үчүн тренинг өткөрүлүп жатса, анда кеңешчилер үчүн дагы, фасилитаторлор үчүн дагы тренингдин программасы каралышы керек. Катышуучулардын суроолоруна жооп бериңиз.

3-окутуу максаты: Катышуучулардын КБжЭКОУ жаатындагы билим деңгээлин аныктоо (алдын ала баалоо):

Методологиясы: оозеки же жазуу түрүндөгү алдын ала баалоо

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

Алдын ала баалоо жүргүзүүнүн ыкмасын аныктаңыз. Биринчи варианты – сабаттуулугу төмөнүрөөк катышуучулар үчүн ылайыктуу болгон оозеки түрүндөгү алдын ала баалоо, ал эми экинчи варианты – жазуу түрүндөгү алдын ала баалоо.

1-көнүгүү: Оозеки түрүндөгү алдын ала баалоо (1-вариант) (30 мүнөт)

1. Катышуучулардан борборго арты менен бурулуп (отуруп же туруп) тегерек түзүүнү сураныңыз.
2. Катышуучуларга 20 ырастоо үн чыгарып окулат деп айтыңыз. Башка катышуучуларды карабастан, ар бир катышуучу ар бир ырастоого колу менен жооп бериши керек экенин түшүндүрүңүз. Эгерде катышуучулар ырастоого макул болушса жана бул чындык деп эсептешсе, анда колду алакан менен алдыга көтөрүү керек. Эгерде катышуучулар ырастоого макул болбосо жана аны жалган деп эсептесе, муштумун көтөрүү керек. Эгерде катышуучулар жоопту билишпесе же так билбесе, анда эки манжасын V тамга формасында көтөрүшү керек. (Катышуучулар эмне кылуу керектигин түшүнгөндүгүнө ынануу үчүн ар бир аракетти эки-үч жолу тез көрсөтүңүз.)
3. Алдын ала баалоонун ырастоолорун окуп чыгыңыз (“Жооптор” 1.1-таркатма материалын жана алдын ала жана кийинки баалоо үчүн баалоо баракчасын караңыз), “чындык”, “жалган”, “билбейм/жооп жок” деп жооп берген катышуучулардын санын жазыңыз жана кайсы темалар таң калыштуу болгонун, эгер мындайлар бар болсо, өзүңүз үчүн белгилеңиз. Тренингдин жүрүшүндө катышуучуларга алдын ала баалоонун жыйынтыгы боюнча эң татаал көрүнгөн темаларды камтыган сессияларга басым жасаңыз.
4. Катышуучуларга алдын ала баалоо учурунда айтылган темалар тренингдин жүрүшүндө кененирээк талкууланарын айтыңыз.

1-көнүгүү: Жазуу түрүндөгү алдын ала баалоо (2-вариант) (30 мүнөт)

1. Ар бир катышуучуга “КБжЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо” 1.2-таркатма материалынын бирден нускасын бериңиз.
2. Катышуучулар ар бир баалоо суроосуна калем менен “чындык”, “жалган” же “билбейм” деп белгилөө менен мүмкүн болушунча толук жооп бериши керектигин түшүндүрүңүз.
3. Зарыл болсо, катышуучуларга алдын ала баалоо үчүн кеминде 25 мүнөт убакыт бериңиз.
4. Ар бир катышуучу барактын жогору жагына өз атын жазганын текшерип, бардык алдын ала баалоо формаларын чогултуңуз.
5. Катышуучуларга алдын ала баалоо учурунда козголгон темалар тренинг учурунда кененирээк талкууланарын билдириңиз.

2-сессия. Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия деген эмне жана ал эмне үчүн маанилүү?

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын беш компонентине аныктама берип, түшүнө алышат;
2. Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнүндө мээнин туура өрчүшүнө кандайча өбөлгө түзөрүн баяндап айтып бере алышат;
3. Баланын өнүгүүсү, жөндөмдүүлүгү, майыптуулугу сыяктуу түшүнүктөрдү өздөштүрүп, ошондой эле майыптуулуктун себептерин түшүнүп, ал жөнүндө эң популярдуу мифтерди жокко чыгара алышат.

Материалдар

- Флипчарттар, флипчарт үчүн тирөөчтөр (кеминде 2), маркерлер жана малярдык скотч
- “1-максат, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - “Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия” аттуу флипчарт барагы
 - Флипчарт барагынын жогору жагына “Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия” деп жазыңыз. Баракты аудиториянын алдыңкы жагына флипчарттын тирөөчүнө жайгаштырыңыз.
 - Окуу куралынын “Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия системасынын беш компоненти” 2.1-материалы.
 - Материалдарды аудиториянын алдыңкы жагына бардык беш компонент бири-бирине жараша тургандай кылып жайгаштырыңыз.
 - Окуу куралынын “Дени сак баланын сүрөттөмөсү” 2.2-материалы.
 - Флипчарт барагынын ортосуна дени сак баланын сүрөттөмөсүн чаптаңыз. Баракты флипчарт үчүн тирөөчкө жайгаштырыңыз.
- “1-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Окуу куралынын “Тажрыйба карточкалары (А бала)” 2.3-материалы жана Окуу куралынын “Тажрыйба карточкалары (В бала)” 2.4-материалы.
 - Барактарды экиге кесип бөлүңүз. Карточкаларды тиешелүү контейнерлерге бөлүштүрүңүз (А бала же В бала). 2-окутуу максаты боюнча сессиянын башталышында контейнерди аудиториянын алдыңкы жагына коюңуз.
 - Окуу куралынын “Түстүү шайыр быйтыкчалар жана ак түстөгү кабагы бүркөк быйтыкчалар” 2.5-материалы.

- Барактарды экиге кесип бөлүңүз. 2-окутуу максаты боюнча сессиянын башталышында быйтыкчаларды тажрыйба карточкалары үчүн контейнерлердин жанына биринин үстүнө бирин жыйып коюңуз. Сессияны өткөрүү үчүн да быйтыкчалар менен кошумча карточкалар берилет.
- 2 флипчарт барагы:
 - Төмөндөгү “Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүндөгү 2.2.1-сүрөттү колдонмо катары колдонуп, флипчарттын эки барагына чоң бош баш мээни тартыңыз. Бир баракты “А бала”, экинчисин “В бала” деп атаңыз. “2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүнүн башында барактарды бири-биринин жанына эки флипчарт тирөөчүнө жайгаштырыңыз.
- Болжол менен 25 пайызга толгон бир бөтөлкө суу, жана биринчисине суу кошуу үчүн колдонула турган экинчи бөтөлкө суу.
- “Тажрыйба карточкалары” үчүн 2 контейнер.
 - Бир контейнерди “А бала”, экинчисин “В бала” деп белгилеңиз. Контейнер катары бош кутучаны же кагаз баштыгын колдонсоңуз болот.
- “3-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Мунара куруу үчүн чөйчөктөр же банкалар
 - Окуу куралынын “Өнүгүүнүн төрт багыты” 2.6-материалы
 - Материалды дубалдын көрүнгөн жерине илип коюңуз.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты үчүн нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 65 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын беш компонентине аныктама берүү жана аларды түшүнүү (15 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын түзүлүшүнүн компоненттери жана тиешелүү кийлигишүү чаралары (15 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнүндө мээнин туура өрчүшүнө кандайча өбөлгө түзөрүн баяндап айтып берүү (25 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Баланын эрте куракта өнүгүүсү – “чындык/жалган” ырастоолор (5 мүнөт)
 - 2-көнүгүү: “Тажрыйба карточкалары” оюну (20 мүнөт)
- 3-окутуу максаты: Баланын өнүгүүсү, жөндөмдүүлүгү, майыптуулугу сыяктуу түшүнүктөрдү өздөштүрүү, ошондой эле майыптуулуктун себептерин түшүнүү жана ал жөнүндө эң белгилүү мифтерди жокко чыгаруу (25 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Өнүгүүнүн төрт багыты (10 мүнөт)

1-окутуу максаты: Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын беш компонентине аныктама берүү жана аларды түшүнүү

Методологиясы: интерактивдүү презентация

Узактыгы: 15 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын түзүлүшүнүн компоненттери жана тиешелүү кийлигишүү чаралары (15 мүнөт)

1. Аудиториянын алдыңкы жагына флипчарт тирөөчүнө “Өсүп өнүгүүгө **түрткү** берүүчү тарбия” деп жазылган флипчарт барагын жайгаштырып, ортосуна бактылуу баланын сүрөттөмөсүн чаптаңыз. “Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия – бул баланын жашоосу, бакубатчылыгы, дени сак өсүшү жана өнүгүшү үчүн керек болгон нерсе. Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия жакшы өнүгүүгө өбөлгө түзөт жана эрте курактагы балдарды стресстик факторлордон жана айлана-чөйрөнүн мүмкүн болгон зыяндарынан коргойт. Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбия балдардын эрте куракта өнүгүүсү үчүн маанилүү болгон өз ара байланышкан жана бири-биринен ажырагыс беш компоненттен турат” деп айтыңыз.
2. Флипчартка “Бекем ден соолук” сүрөтүн илип коюңуз. “Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын биринчи компоненти – бул бекем ден соолук. Бекем ден соолук балдардын жана аларга кам көргөн адамдардын ден соолугунун жана бакубатчылыгынын ачкычы болуп саналат. Эмне үчүн биз балдар жана аларга кам көргөн адамдар жөнүндө сүйлөшүп жатабыз? Анткени, биз билгендей, камкорчулардын физикалык жана психикалык саламаттыгы алардын балага кам көрүү жөндөмүнө таасир этиши мүмкүн” деп айтыңыз.
3. Флипчартка “Толук баалуу тамактануу” сүрөтүн илип коюңуз. “Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын дагы бир компоненти – бул толук баалуу тамактануу. Бул эненин да, баланын да тамактануусуна тиешелүү. Эмне үчүн биз экөөнүн тең тамактануусу жөнүндө сүйлөшүп жатабыз? Кош бойлуу кезинде эненин тамактануусу анын ден соолугуна, ошондой эле курсактагы баласынын ден соолугуна жана бакубатчылыгына таасир этерин билебиз. Бала төрөлгөндөн кийин эненин тамактануусу анын балага туура кам көрүү жөндөмүнө таасирин тийгизет” деп айтыңыз.
4. Флипчартка “Эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү” сүрөтүн илип коюңуз. “Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын дагы бир компоненти – бул эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү. Муну менен биз ымыркайдын же баланын айлана-чөйрөдөгү адам, жер же объект менен кайсы болбосун өз ара аракеттешүү мүмкүнчүлүгүн түшүнөбүз. Бул компонент ар бир өз ара аракеттешүү (оң же терс) же анын жоктугу баланын мээсинин өнүгүшүнө өбөлгө түзөрүн жана кийинки окуп үйрөнүүсүнө негиз түзөрүн баса белгилейт” деп айтыңыз.

5. Флипчартка “Бейпилдик жана коопсуздук” сүрөтүн илип коюңуз. **“Бейпилдик жана коопсуздук” деген түшүнүк балдар жана алардын үй-бүлөлөрү үчүн бейпил жана коопсуз чөйрөнү камсыз кылууну билдирет. Бул физикалык коркунучтардан, эмоционалдык стресстен жана экологиялык тобокелдиктерден (мисалы, айлана-чөйрөнүн булганышы) коргоону, ошондой эле тамак-ашка жана сууга жеткиликтүүлүктү камтыйт”** деп айтыңыз.
6. Флипчартка “Бапестеп кам көрүү” сүрөтүн илип коюңуз. **“Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын акыркы компоненти – бул бапестеп кам көрүү. Бапестеп кам көрүү – ата-эненин/балага кам көргөн адамдын баланын белгилеринбайкап, түшүнүп, аларга өз убагында жана туура жооп кайтаруу жөндөмүн билдирет. Бапестеп кам көрүү өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын негизги компоненти болуп эсептелет, анткени балага кам көргөн адамдар калган төрт компонентти жакшыраак камсыз кылышат”** деп айтыңыз.
7. Каттышуучулардан ушул компоненттердин ар бирин чагылдырган кызмат көрсөтүүлөрдүн же жүрүм-турумдун конкреттүү мисалдарын эстей алар-албасын сураңыз. Ар бир компонент үчүн катышуучулар эки-үч мисал келтириши керек. “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүн колдонуп, кошумча мисалдарды келтириңиз. Кийлигишүүлөрдүн айрым мисалдары бапестеп кам көрүүнүн бир эле учурда бир нече компоненттерине тийиштүү болушу мүмкүн. Каттышуучуларда суроолор пайда болсо, өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын бардык компоненттери бирдей маанилүү жана өз ара байланышта экенин баса белгилөө маанилүү.
8. Аягында бардык беш компоненти бар толук сүрөт чыгат (акыркы сүрөт кандай экенин түшүнүү үчүн төмөндөгү “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөдөгү 2.1.1-сүрөттү караңыз). Бул сүрөт тренинг бою аудиториянын дубалында кала берет.
9. Сессияны катышуучуларга өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын бардык беш компоненти маанилүү жана өз ара байланышкан экенин айтып бүтүрүңүз. **“Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын бардык беш компоненти бирдей маанилүү жана өз ара байланышкан. Алар өсүүнүн, ден соолуктун жана өнүгүүнүн жакшы көрсөткүчтөрүнө жетүү үчүн балдарга керектүү кам көрүүлөрдүн бардык түрлөрүн билдирет. Көптөгөн үй-бүлөлөр өз коомчулугунда жеткиликтүү болгон саламаттыкты сактоо жана тамактануу кызматтарын билишет, жана кызматкерлер үчүн бул маселелер боюнча бир нече окутуу пакеттери бар. Бул тренингде биз көңүлүбүздү камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгүнө бурабыз. Көптөгөн өлкөлөрдөгү программалар, адатта, бул темаларга жетиштүү көңүл бурушпайт. Бейпилдик жана коопсуздук балдардын өнүгүүсү үчүн да абдан маанилүү, ошондуктан бул тема окутуу программасына киргизилген”** деп айтыңыз.

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын компоненттери жана тиешелүү кызматтардын жана жүрүм-турум үлгүлөрүнүн мисалдары

- **Толук баалуу тамактануу:** Эне менен баланын тамактануусуна тиешелүү. Эмне үчүн биз эки курамдык бөлүк жөнүндө айтып жатабыз? Эненин кош бойлуу кездеги тамактануусу анын ден соолугуна жана бакубатчылыгына, демек, курсагындагы баланын ден соолугуна жана бакубатчылыгына таасирин тийгизерин билебиз.

Ымыркай төрөлгөндөн кийин эненин тамактануусу анын кичинекей баласына туура кам көрүү жөндөмүнө таасирин тийгизет.

- Тиешелүү кызматтардын жана жүрүм-турум үлгүлөрүнүн мисалдары:
 - Алгачкы алты ай ичинде жалаң гана эне сүтүн эмизүү практикасын эрте баштоо (төрөлгөндөн кийин бир сааттын ичинде) жана сактоо (дары-дармектерден тышкары, башка тамак-ашты же суюктуктарды, анын ичинде балдардын тамак-аш аралашмасын же сууну кошпостон эне сүтүнэмизүү);
 - Талап боюнча эне сүтүнэмизүү;
 - Алты айга жеткенден кийин баланын муктаждыктарын канааттандыруучу тийиштүү кошумча тамактарды киргизүү менен эне сүтүнэмизүүнү улантуу;
 - Баланын муктаждыктарын канааттандырган кошумча тамак берүү;
 - Жетиштүү физикалык активдүүлүк, отуруу жана эрте балалык курактагы уйку;
 - Жетишсиз тамактануунун, ошондой эле ашыкча салмактуулуктун жана семирүүнүн орточо жана оор формаларынын алдын алуу жана дарылоо.
- **Эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү:** Эрте курактагы балдар үчүн алардын айланасындагы адам, жер же буюм менен өз ара аракеттешүүнүн ар кандай мүмкүнчүлүгүн билдирет. Бул компоненттин алкагында ар бир өз ара аракеттешүү (оң же терс) же анын жоктугу баланын мээсинин өнүгүшүнө өбөлгө түзөөрүн жана кийинки окуп үйрөнүүсүнө негиз түзөөрүн түшүнөбүз.
 - Тиешелүү кызматтардын жана жүрүм-турум үлгүлөрүнүн мисалдары:
 - Балдарды кыймылга, беш сезимди колдонууга, угууга жана тилди колдонууга, ошондой эле изилдөөгө үндөгөн иш-аракет;
 - Чогуу китеп изилдөө жана балага китеп окуу;
 - Бала менен сүйлөшүү;
 - Жылмаюу, тууроо жана жөнөкөй оюндар (мисалы, “Ку-ку!”);
 - Үй-тиричилик буюмдары жана адамдар менен жаш курагына туура келүүчү оюндар;
 - Балдарды багуу боюнча мекемелерде сапат стандарттарын сактоо.
- **Бапестеп кам көрүү:** Ата-эненин/балага кам көргөн адамдын баланын белгилеринез убагында жана туура байкоо, түшүнүү жана аларга жооп кайтаруу жөндөмүн билдирет. Бапестеп кам көрүү өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын негизги компоненти болуп эсептелет, анткени балага кам көргөн адамдар калган төрт компонентти эң мыкты түрдө камсыздай алышат.
 - Тиешелүү кызматтардын жана жүрүм-турум үлгүлөрүнүн мисалдары:
 - Балага кам көргөн адамдар көз байланышын түзүп, жылмайып, кучактап, баланы макташат.
 - Балага кам көргөн адамдар баланын белгилеринбайкап, ошого жараша жооп беришет – мисалы, ачкачылык, токчулук, оору, стресс, оюнга кызыгуу, ыракаттануу белгилерине жооп беришет.

- Балага кам көргөн адамдар күнүмдүк жашоодо бала менен баарлашуу жана ойноо учурларын аныкташат (мисалы, тамактануу, уйкуга даярдануу убактысында).
 - Балага кам көргөн адамдар баласы менен коопсуз жана өз ара канааттандыруу мамилелерди өрчүтүшөт (мисалы, алар чогуу болгонду жакшы көрүшөт).
 - Балага кам көргөн адамдын бала менен ойноого жана баарлашууга дем берген кийлигишүү чаралары.
 - Балага кам көргөн адамдын баланын белгилерине карата сезгичтигин жана кабылдоочулугун өнүктүрүүгө көмөктөшүүчү кийлигишүү чаралары.
 - Балдарды кароо процессине аталарды, алыскы үй-бүлө мүчөлөрүн жана башка өнөктөштөрдү тартуу.
- **Бейпилдик жана коопсуздук:** Балдар жана алардын үй-бүлөлөрү үчүн бейпил жана коопсуз чөйрөнүн болушун билдирет. Физикалык коркунучтардан, эмоционалдык стресстен жана экологиялык тобокелдиктерден (мисалы, булгануу) коргоону, ошондой эле тамак-ашка жана сууга жеткиликтүүлүктү камтыйт.
 - Тиешелүү кызматтардын жана жүрүм-турум үлгүлөрүнүн мисалдары:
 - Таза сууга жеткиликтүүлүк;
 - Ички жана сырткы таза аба;
 - Туура гигиена;
 - Ойноо үчүн коопсуз жерлер;
 - Социалдык жардам кызматтары, анын ичинде аялдуу үй-бүлөлөр үчүн акча которуулар;
 - Үй-бүлөлөр, жамааттык топтор жана диний жамааттар тарабынан социалдык колдоо;
 - Катуу дисциплинардык практикалардан алыс болуу;
 - Балдарды зомбулуктан коргоо.
 - **Бекем ден соолук:** Балдардын жана аларга кам көргөн адамдардын ден соолугун жана бакубатчылыгын билдирет. Эмне үчүн биз эки курамдык бөлүк жөнүндө айтып жатабыз? Балага кам көргөн адамдардын физикалык жана психикалык саламаттыгы алардын балага кам көрүү жөндөмүнө таасир этиши мүмкүн экенин билебиз.
 - Тиешелүү кызматтардын жана жүрүм-турум үлгүлөрүнүн мисалдары:
 - ВИЧтин энеден балага жугушун алдын алуу;
 - Жаңы төрөлгөн балдарга негизги кам көрүү, анын ичинде эрте курактагы балдарга карата “кенгуру” ыкмасын (териге тери) колдонуу;
 - Өсүүнү көзөмөл жана байкоодө жана стимулдаштыруу;
 - Ден соолукту жана бакубатчылыкты чыңдоо;
 - Медициналык жардам алууга багытталган жүрүм-турум;
 - Балдардын ооруларын алдын алуу жана дарылоо;

- Балдарга кам көргөн адамдардын физикалык жана психикалык саламаттыгынын көйгөйлөрүн алдын алуу жана дарылоо;
- Өнүгүүсүндө кыйынчылыктары бар же майыптуулугу бар балдарга кам көрүү;
- Төрөлгөндөн кийин дароо “териге тери” байланышын камсыз кылуу;
- Салмагы аз төрөлгөн балдарга карата “кенгуру” ыкмасын колдонуу;
- Төрөттөн кийин эне менен жаңы төрөлгөн баланын бир бөлмөдө чогуу болушу;
- Балдарга кам көргөн адамдардын психикалык саламаттыгын колдоо.

“Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбия” жана “эрте курактагы балдарды өнүктүрүү” түшүнүктөрүнүн ортосундагы айырма

- Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбия – бул баланын жашап кетүүсү, бакубатчылыгы жана өзүнүн дараметин толук ишке ашыруу үчүн керек болгон нерсе. ККБӨ – бул баланын кош бойлуулук учурунда жана сегиз жашка чейинки жашоосунда алган физикалык, социалдык/эмоционалдык жана когнитивдик жөндөмдөрүн билдирет. Биз өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү кам көрүүнү иш-аракеттер катары, ал эми ККБӨнү – өнүгүүнүн күтүлгөн этаптарынан өтүү жана жакшы физикалык (денелик жактан) өсүү сыяктуу биз жетүүнү каалаган натыйжалар катары карай алабыз.

2.1.1-сүрөт. “Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын түзүлүшү” флипчарт барагындагы жыйынтыктоочу сүрөт

Маалымат булагы: ДССУ (Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму), ЮНИСЕФ (БУУнун Балдар фонду) жана Дүйнөлүк банк тобу, 2018-ж. *Nurturing Care Framework for Early Childhood Development: A Framework for Helping Children Survive and Thrive to Transform Health and Human Potential*. Geneva: WHO. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272603/9789241514064-eng.pdf>

2-окутуу максаты: Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнүндө мээнин туура өрчүшүнө кандайча өбөлгө түзөрүн баяндап айтып берүү

Методологиясы: интерактивдүү презентация

Узактыгы: 25 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Баланы эрте куракта өнүктүрүү – “чындык/жалган” ырастоолору (5 мүнөт)

1. Катышуучуларга өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнүндө мээнин туура өрчүшүнө кантип жардам берерин изилдей турганыңызды айтыңыз. **«Наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнү» деген эмне экенин ким билет?» деп сураңыз.** Катышуучулар өз ойлорун айтышкандан кийин, “Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүндөгү аныктаманы бериңиз.
2. Төмөнкү көнүгүүнүн маңызын түшүндүрүп бериңиз. Бул үчүн катышуучуларга белгилүү бир ырастоолорду окуй турганыңызды айтыңыз жана катышуучулар бул ырастоолор чындык деп эсептесе, колдорун көтөрүшү керек:
 - a. **“Мээнин сексен пайызы кош бойлуулук учурунда жана жашоонун алгачкы үч жылында калыптанат” деп айтыңыз.** Катышуучулар добуш бергенден кийин мындай деп айтыңыз: **“Бул чындык: үч жашка чейин, бала бакчага бара электе эле, анын мээсинин 80 пайызы калыптанып калат. Баланын мээси кабылдоого жана үйрөнүүгө даяр. Бул мезгилдеги баланын тажрыйбасы жана үй шарты анын мээсинин кандайча өрчүшүн аныктайт”.** Болжол менен 25 пайызга толгон бөтөлкө сууну көрсөтүңүз. Катышуучуларга баланын төрөлгөндө мээсинин көлөмү ушундай экендигин айтыңыз. Үч жашында мээнин көлөмүн көрсөтүү үчүн бөтөлкөнү 80 пайызга чейин суу менен толтуруңуз.
 - b. **“Оюнчуктар жана китептер баланын мээсинин өрчүшү үчүн эң маанилүү” деп айтыңыз.** Катышуучулар добуш бергенден кийин мындай деп айтыңыз: **“Бул жалган. Балдар менен аларга кам көргөн адамдардын өз ара аракеттешүүсү мээнин туура өрчүшү үчүн эң маанилүү. Алар баланын тажрыйбасына таасир этиши мүмкүн. Туруктуу, мээримдүү чөйрөнү камсыз кылуу менен балага кам көргөн адамдар баланын туура өнүгүүсүнө көмөктөшөт. Тилекке каршы, көптөгөн балдар өздөрүн коопсуз сезбесе, эч ким аларга тийиштүү кам көрбөсө же оюн, сүйлөшүү, окуу жана ырдоо түрүндө түрткүберүүчү өз ара аракеттешүү мүмкүнчүлүктөрү берилбей калса, мындай мүмкүнчүлүктөн ажыратылышат. Эрте курактагы өз ара аракеттешүүнүн мындай формалары баланын кийинки окуп үйрөнүүсүнө жана анын бүткүл өмүрү бою өнүгүүсүнө негиз түзөт”.**
 - c. **“Балдар оюн аркылуу үйрөнүшөт” деп айтыңыз.** Катышуучулар добуш бергенден кийин мындай деп айтыңыз: **“Бул чындык: оюн жөн гана көңүл ачуу эмес. Балдарга кам көргөн адамдар менен балдар оюн аркылуу бири-бирине жакын болушат, ал эми оюн – бул балдарды окутуунун**

жолу. Бала чоңойгон сайын өз денесин ачылыштарды жасоо үчүн колдонууну үйрөнөт. Балдар камкорчуларынын колу жана жүзү менен ойногонду жакшы көрүшөт. Балдар камкорчуларды карап, алардан үйрөнүүнү жакшы көрүшөт жана алар жанында болгондо кубанышат”.

- d. “Бардык камкорчулар балдарына кантип кам көрүүнү билишет” деп айтыңыз. Катышуучулар добуш бергенден кийин мындай деп айтыңыз: “Бул жалган: балдарга кам көргөн адамдардын көпчүлүгү балдарынын белгилеринтаанып, алардын муктаждыктарын мыкты канааттандырууну үйрөнүү үчүн жардамга муктаж. Коомдогу айрым тоскоолдуктар кээ бир балдардын өз камкорчуларынан керектүү колдоо ала албай калышына алып келиши мүмкүн. Мисалы, майыптуулугу бар бала камкорчу тарабынан терс кабыл алынышы мүмкүн, натыйжада камкорчунун бапестеп кам көрүүгө болгон мотивациясы төмөндөйт. Бирок, колдоо көрсөтүүдө, балдарга кам көргөн адамдар жана жамааттарбул тоскоолдуктарды жоюу үчүн жигердүү иштей алышат. Сиз маанилүү ролду ойнойсуз, анткени сиз камкорчуларга балдардын жөндөмдүүлүгүнө карабастан, туура баарлашууга, ойноого жана балдарына кам көрүүгө жардам бере аласыз. Муну кантип кылуу керектиги жөнүндө биз бул тренингдин ар кандай сессияларынан билип калабыз”.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Аныктама

- **Наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнү** – бул кош бойлуулуктан тартып эки жашка чейинки мезгил. Бул мезгилде баланын мээси жашоонун башка мезгилдерине караганда тезирээк өсөт. Бул убакта баланын мээсинин өсүшү жана физикалык өнүгүүсү эң эле тез болот. Бул мезгилде бала чоңоюп, толук физикалык жана акыл-эс жагынан өнүгүүгө жетиши үчүн өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын практикаларын колдонуу өтө маанилүү.

2-көнүгүү: “Тажрыйба карточкалары” оюну (20 мүнөт)

1. А баланын жана В баланын мээсинин сүрөттөрү менен алдын ала даярдалган флипчарт барактарын, оң жана терс тажрыйба карточкалары үчүн эки контейнерди (бири А баласы үчүн, экинчиси В баласы үчүн), анан шайыр жана кабагын бүркөгөн быйтыкчаларды алыңыз. Төмөндө демонстрациялоо катары колдонуу үчүн “Баланын вербалдык эмес белгилеринежооп берүү” позитивдүү тажрыйба карточкасын А баланын контейнеринен алып чыгарыңыз.
2. Эки бала бир эле коомдо бир күндө жана убакытта төрөлгөн, бирок эгиз же бир тууган эмес, мээнин сүрөтү эки башка балага таандык экендигин түшүндүрүңүз. Контейнердеги карточкалар наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнүндө боло турган оң жана терс тажрыйбаларды көрсөтөт.
3. **“Мисалы, бала тааныш үндөрдү таанып, сөздөрдү үйрөнүп, өзүн коопсуз сезиши үчүн биз бала менен көп сүйлөшүбүз керек” деп айтыңыз.** А баланын контейнеринен алынган оң тажрыйба карточкасындагы сүрөттү көрсөтүңүз. А баланын мээсине түстүү быйтыкчаларды чаптаңыз, ал эми оң тажрыйба карточкасын А баланын мээсинин астына жайгаштырыңыз.
4. Катышуучудан В баланын контейнеринен карточканы тандап алып, сүрөттү баяндап айтып берүүнү же карточкада эмне жазылганын окууну сураныңыз. Ыктыярчы

тажрыйбанын оң (түстүү быйтыкча) же терс (ак түстөгү кабагы бүркөк быйтыкча) экендигин аныкташы керек. Эгер бул оң тажрыйба карточкасы болсо, аны В баланын мээсинин астына чапташ керек, ал эми терс тажрыйба карточкасы болсо, аны фасилитаторго берүү керек.

5. Башка катышуучудан А баланын контейнеринен карточканы алып чыгаруу сунушталат. Катышуучу тажрыйбанын оң же терс экендигин аныктайт. Бул жолу тийиштүү шайыр же кабагын бүркөгөн быйтыкча А баланын мээсине тагылат. Эгерде бул оң тажрыйба карточкасы болсо, анда ал А баланын мээсинин астына жабыштырылат, эгер бул терс тажрыйба карточкасы болсо, ыктыярчы аны фасилитаторго берет. Бардык карточкалар алынып салынганга чейин А контейнерин (А бала) В контейнери (В бала) менен кезектештирүүнү улантыңыз.
6. Төмөнкү сүйлөмдөрдү үн чыгарып айтып жатканда, бул балдардын мээсиндеги байланыштарды көрсөтүп, шайыр быйтыкчалардын ортосунда гана байланыштарды тартыңыз. Акыркы сүрөттөр кандай болушу мүмкүн экенин “Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн көрүүгө болот (2.2.2 жана 2.2.3-сүрөттөр).
7. **“Бул балдар бир эле күнү бир жерде төрөлүшкөн, бирок ар кандай тажрыйбага ээ. Бала ойноп, машыгып, жаңы нерселерди көрүп жана угуп дүйнөнү изилдөө (таануу) мүмкүнчүлүгүнө ээ болгондо, баланын мээсине көбүрөөк маалымат кирип, көбүрөөк байланыштар пайда болот. Баланын мээси губка сыяктуу көп маалыматты сиңирип, тез үйрөнөт. Башка адамдар менен өз ара аракеттешүү аркылуу баланын мээсинде көптөгөн байланыштар пайда болот. Бирок, эгерде баланын башкалар менен баарлашууга, ойноого, жаңы ыкмаларды үйрөнүүгө мүмкүнчүлүктөрү аз болсо, анда ал толук кандуу өнүгө албайт. Биз баланын белгилеринекөңүл коюп жооп беришибиз керек жана анын мээсинин өнүгүшүнө жардам берүү үчүн аны менен көп өз ара аракеттенишибиз керек. Баланын жашоосундагы алгачкы бир нече жылында мээнин өрчүшү келечектеги окуп үйрөнүүсүнө жана ийгилигине негиз түзөт. “Бекем пайдубалды камсыз кылуу абдан маанилүү” деп айтыңыз.**
8. Катышуучулардан А баланын жана В баланын мээсинен эмнени байкашканын сураңыз. **“Сиз кандай айырмачылыктарды көрүп жатасыз?” деп сураңыз.** А баланын мээси ачык түстүү болот, оң тажрыйбалар менен байытылган көптөгөн байланыштар түзүлөт, ал эми В баланын мээси жагымсыз же терс окуялардан улам күңүрт түстө, байланыштары аз болот. **“Бул сүрөттөрдөн көрүнүп тургандай, зордук-зомбулук, ырайымсыз мамиле, камкордуктун жоктугу же дайыма ачка болуу сыяктуу жагымсыз окуялар мээнин өрчүү процессин бузушу мүмкүн. Дээрлик бардык балдар белгилүү бир терс тажрыйбаларга туш болушат, анткени ар бир үй-бүлө же коом стресске кабылат. Ошону менен бирге оң тажрыйба балдарга камкорчулар менен ишенимдүү мамиле түзүүгө жардам берет жана бул аларды стресстин мээге тийгизген терс таасиринен коргойт”** деп айтыңыз.
9. **“Эрте курактагы балага кам көрүү жана эрте окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу зарылдыгы айдан ачык. Баланын жашоосундагы алгачкы үч жылы – мээнин туура өрчүшүн колдоо жана балдарды терс тажрыйбалардын кесепеттеринен сактоо мүмкүнчүлүгүнүн терезеси. Камкорчулар менен балдардын ортосундагы түрткүбөрүүчү жана камкордук менен өз ара аракеттешүүнү колдоо соо мээнин калыптанышынын эң күчтүү механизми болуп саналат”** деп аягында айтыңыз.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 2-көнүгүү

2.2.1-сүрөт. Фасилитатор флипчарт барагына тартышы керек болгон бош баш мээ

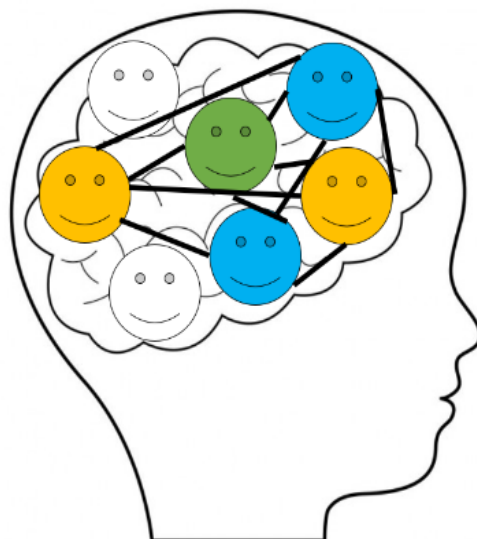
2.2.2-сүрөт. А баланын мээсинин мисалы

А бала

2.2.3-сүрөт. В баланын мээсинин мисалы

В бала

3-окутуу максаты: Баланын өнүгүүсү, жөндөмдүүлүгү, майыптуулугу сыяктуу түшүнүктөрдү өздөштүрүү, ошондой эле майыптуулуктун себептерин түшүнүү жана ал жөнүндө эң белгилүү мифтерди жокко чыгаруу

Методологиясы: акыл чабуулу жана интерактивдүү презентация

Узактыгы: 25 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Өнүгүүнүн төрт багыты (10 мүнөт)

1. «“Баланын өнүгүүсү” деген терминди укканда эмне деп ойлойсуз?» деп сураңыз. Каттышуучулардын бардык жоопторун угуңуз. Маалыматты толуктоо же тактоо үчүн “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүнө кайрылыңыз.
2. Мындай деп айтыңыз: “Көптөгөн ата-энелер бала менен ойноо аны унчукпай калтыруу же алаксытуу үчүн гана керек деп ойлошот. Бирок, чындыгында, оюн – бул баланын өзгөчө жумушу. Бала менен ойноо жана сүйлөшүү анын төрт багытта өнүгүүсүнө жардам берет: физикалык, сүйлөө, когнитивдик жана социалдык/эмоционалдык”.
3. Дубалга илинип турган Окуу куралынын “Өнүгүүнүн төрт багыты” 2.6-материалынан төрт өнүгүү багытынын сүрөттөмөлөрүн көрсөтүп, ар бир багыт жөнүндө кыскача айтып бериңиз:
 - a. **Физикалык:** балдардын денеси кантип чоңоет жана кыймылдайт, анын ичинде ири (ири моторика) жана майда (майда моторика) кыймылдары.
 - b. **Сүйлөө:** балдар кантип сүйлөшөт, эмнени түшүнүшөт жана эмнени айта алышат/билдире алышат.
 - c. **Когнитивдик:** балдар кантип ойлонушат, айлана-чөйрөнү кантип түшүнүшөт жана баамдашат.
 - d. **Социалдык/эмоционалдык:** балдар башка адамдар менен кантип сүйлөшүшөт, кантип эмоцияларды билдирип, түшүнүшөт.
4. Төмөнкү иш-аракеттерди демонстрациялап, сураңыз: “Сиз бул иш-аракет менен баланын кандай өнүгүү багытын өнүктүрүп жатам деп ойлойсуз?”. Иш-аракеттердин мисалдары: секирүү (физикалык); сүрөт тартуу, өчүрүү, кайрадан сүрөт тартуу (когнитивдик, физикалык, эмоционалдык [багынбоо жөндөмү]); маектешүү (сүйлөө); кучакташуу (социалдык/эмоционалдык).
5. Эми чөйчөктөрдөн же банкалардан мунара куруп, (куурчакты же башка реквизитти колдонуп) оюн аракетин көрсөтүңүз. Балаңыз менен ойноп, өз ара аракеттешип жаткандай сүйлөңүз.
6. “Бала бул ар кандай багыттардагы иш-аракеттин жүрүшүндө эмнени үйрөнөт?” деп сураңыз.
 - a. **Физикалык:** чөйчөктөрдү кармап калуу жана кармап туруу, чөйчөктөрдү бири-биринин үстүнө тизүү үчүн кыймылдарды контролдоо; көз жана кол кыймылдарын координациялоо.

- b. **Когнитивдик:** сыноо жана ката аркылуу үйрөнүү; маселени чечүү – мунараны кантип бийик кылуу керек; тапшырманы бала үчүн оңой болгонго чейин кайталоо.
 - c. **Сүйлөө:** эгер сиз балага эмне болуп жатканын сүрөттөп айтып берсеңиз же, мисалы, “Чөйчөк кайда кетти?” деп сурасаңыз, же мунара кулаганда “Кулады!” деген сыяктуу сөздөрдү айтсаңыз, бала жаңы сөздөрдү үйрөнө алат; бала, ошондой эле, жардам сураганды (сөз же жаңсоолор менен) да үйрөнө алат.
 - d. **Социалдык/эмоционалдык:** сиз менен же башка адамдар менен кезектешип, бала чөйчөктөрдү бири-биринин үстүнө тизет; мунара курулганда кубанычын камкорчу менен бөлүшөт; тапшырманы аткарууга аракет кылат жана капаланбай, ачууланбай кайра кайталайт.
7. Балдар менен иштөөдө биз ар дайым алардын сүйлөө жөндөмүн, ой жүгүртүүсүн, кыймылын жана башкалар менен болгон мамилесин стимулдаштырууну ойлонушубуз керектигин түшүндүрүңүз.

Негизги маалымат, 3-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Аныктама

- **Баланын өнүгүүсү** баланын когнитивдик, физикалык, сүйлөө, социалдык/эмоционалдык өнүгүүсүн билдирет. Жөнөкөй сөз менен айтканда, бул термин бала кантип үйрөнөт, баарлашат, түшүнөт, адамдарга мамиле жасайт, өсөт, кыймылдайт, колун жана манжаларын колдонот дегенди түшүндүрөт. ККБӨ төрөлгөндөн сегиз жашка чейинки балдардын төрт багытта өнүгүүсүн билдирет.

2-көнүгүү: Майыптуулук (15 мүнөт)

1. **“Кээ бир балдар төрөлгөндө же жашоосунда алардын жөндөмдүүлүктөрүнө таасир этүүчү белгилүү бир шарттарга ээ болушат. Балдар ар кандай жолдор менен өнүгүшү мүмкүн – бул кыймылдарга, көрүүгө, угууга, окуп үйрөнүүгө, ой жүгүртүүгө жана башка адамдар менен өз ара аракеттешүүгө тийиштүү” деп айтыңыз.**
2. **Мындай суроолорду бериңиз:**
 - a. **«Майыптуулук» деген терминди укканда эмне жөнүндө ойлойсуз? Сиздин жамаатыңыз майыптуулугу бар адамдар жөнүндө кандай ойдо?».**
 - b. **“Майыптуулуктун жалпы себептери эмнеде? Айланаңызда майыптуулук жөнүндө кандай мифтерди угасыз? Кеңеш берүү учурунда бул мифтерди кантип жокко чыгара алабыз?».**
3. Катышуучулардын бардык жоопторун угуңуз жана “Негизги маалымат, 3-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүндөгү маалыматты колдонуп, алардын түшүнүгүндөгү кемчиликтерди толуктаңыз.
4. Катышуучуларга майыптуулугу бар балдар жөнүндө туура маалыматты жеткирүү жана мындай балдарды биздин иш-аракеттерибизге кошуу үчүн бардык аракеттерди жасоо маанилүү экенин эскертип, талкууну бүтүрүңүз. Катышуучуларга кийинчерээк тренингдин жүрүшүндө майыптуулугу бар балдардын муктаждыктарын эске алуу үчүн көнүгүүлөрдү ыңгайлаштырууга жардам бере турган кеңеш берүү картасын карап чыгып, колдонооруңузду түшүндүрүңүз.

Негизги маалымат, 3-окутуу максаты, 2-көнүгүү

Аныктамалар

- **“Майыптуулук”** термини жеке адамдын мүнөздөмөсү эмес, бул бузулуусу бар адам менен анын айлана-чөйрөсүндөгү тоскоолдуктардын өз ара аракеттешүүсүнүн натыйжасы. Мисалы, церебралдык шал оорусу менен ооруган баланын бутун кыймылдатуу мүмкүнчүлүгү чектелген, андыктан стигманын жана ага бир орундан экинчи орунга жылууга жардам бере турган майыптар арабасынын жоктугунан улам башка балдар менен ойноодон четтетилиши мүмкүн. Баланын айланасындагы тоскоолдуктар – стигма жана бир орундан экинчи орунга баруу үчүн майыптар арабасынын жоктугу – анын майыптуулугунун себеби. Көптөгөн жамаатарда бул түшүнүк туура эмес түшүнүлүшү мүмкүн. Майыптуулук – бул энесинин же атасынын күнөөсү эмес, ошондой эле көз тийүүнүн натыйжасы эмес экендигин билүү маанилүү. Бардык балдар окуп үйрөнүүгө жөндөмдүү, бирок кээ бир балдар кошумча колдоого муктаж болушу мүмкүн.
- **Патология** – бул организмдин иштешиндеги же түзүлүшүндөгү көйгөй, ал нормадан олуттуу четтөө же кандайдыр бир функцияны/жөндөмдү жоготуу менен шартталат. Мисалы, көрүүнүн жоголушу же көрүү жөндөмүнүн төмөндөшү – бул патология. Ошол сыяктуу эле, булчуңдардын чыңалуусу жана алсыздыгы, адатта, церебралдык шал оорусу менен байланышкан бузулуулар болуп саналат жана баланын башын, моюнун жана дененин башка бөлүктөрүн толук контролдоосуна жол бербейт. Көмөкчү отургуч же майыптар арабасы сыяктуу жардамчы шаймандар баланын башын жана денесин түз кармоону көзөмөлдөөнү жакшыртып, тамак ичүүнү жеңилдетет.
- Эгерде катышуучуларга кошумча түшүндүрүү керек болсо, **“жөндөмдүүлүктөр”** термини когнитивдик, физикалык, социалдык/эмоционалдык жана коммуникациялык (сүйлөө) ыкмаларды билдирет деп айтыңыз. Бул ыкмаларды балдар үйрөнүү, баарлашуу, түшүнүү, адамдар менен мамиле түзүү, кыймылдоо, кол жана манжаларды колдонуу үчүн колдонушат. Көпчүлүк балдар белгилүү бир куракка чейин үйрөнө турган ыкмаларды **өнүгүү этаптары** деп көп аташат.

Балдардагы майыптуулуктун жалпы себептери

- Көптөгөн, көбүнчө комплекстүү факторлор балада патологиянын (жогорудагы аныктаманы караңыз) пайда болушуна алып келиши мүмкүн. Бузулуулары бар балдар айлана-чөйрөдө жана коомдо тоскоолдуктарга туш болгондо – мисалы, балага кам көргөн адамдар же медициналык кызматкерлер тамактандыруу практикасын (мисалы, пюре жасоо) ыңгайлаштырышпаса же майыптар арабасы же атайын тамактандыруучу шаймандар сыяктуу жардамчы шаймандарга мүмкүнчүлүгү чектелүү болсо – алар майыптуулукка кабылышы мүмкүн. Патология жана майыптуулук көз тийүүдөн же каргыштан келип чыкпайт. Майыптуулукка алып келүүчү бузулууларга алып келиши мүмкүн болгон факторлордун катарына төмөнкүлөр кирет:

Төрөлгөнгө чейинки (пренаталдык):

- Даун синдромунун себеби болгон генетика (трисомия 21);
- Кош бойлуулук учурунда жетишсиз тамактануу, мисалы, кош бойлуулуктун алгачкы мезгилинде фолий кислотасынын жетишсиздиги *спина бифида* же буттун алсыздыгы менен байланышкан ден соолук абалынын себеби болот;

- Кош бойлуулук учурундагы инфекциялар, мисалы, Зика вирусу, же эрте балалык мезгилде, мисалы, неонаталдык сарык же безгектин оор түрүнөн кийинки оордошуулар;
- Кош бойлуулук учурунда алкогольдун жана тамеки тартуунун таасири.

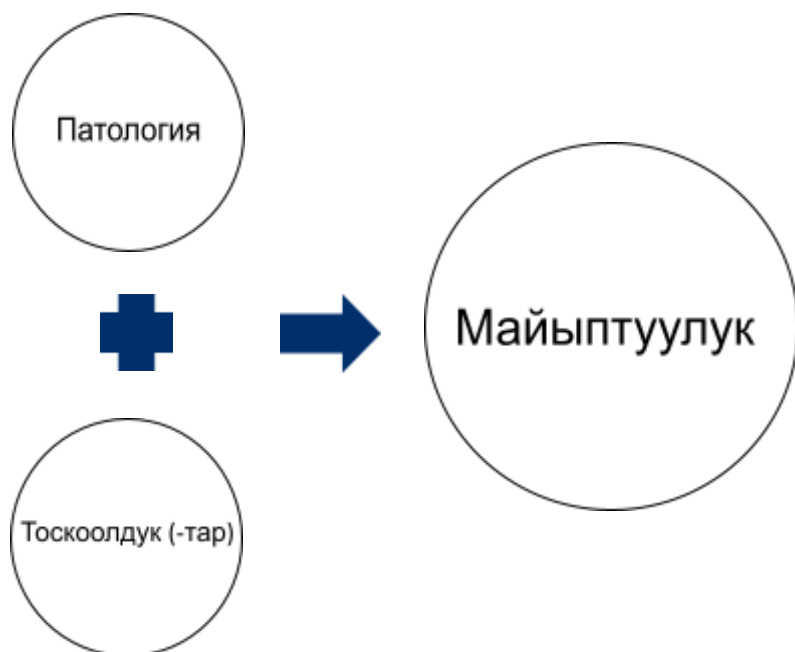
Перинаталдык:

- Эрте төрөлүү, бул көздүн көрүүсүнүн начарлашына жана башка көйгөйлөргө чалдыгуу коркунучун жогорулатат;
- Төрөт учурундагы оордошуулар, мисалы, церебралдык шал оорусуна алып келиши мүмкүн болгон кычкылтектин жетишсиздигинен баланын мээсинин жабыркашы.

Төрөлгөндөн кийинки:

- Эрте балалык мезгилдеги инфекциялар, мисалы, неонаталдык сарык, менингит же безгектин оор түрүнөн кийинки оордошуулар;
- Эрте балалык мезгилдеги жетишсиз тамактануу, мисалы, аз кандуулук же А витамининин жетишсиздиги.

2.3.1-сүрөт. Патологиялар, тоскоолдуктар жана майыптуулуктун ортосундагы өз ара байланыш

2-сессия боюнча негизги тыянактар

- Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын бардык беш компоненти – бекем ден соолук, толук баалуу тамактануу, кам көрүү, эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү, бейпилдик жана коопсуздук – бирдей маанилүү жана өз ара байланышкан.
- Өсүп өнүгүүгө түрткүберүүчү тарбиянын ушул беш компоненти өсүүнүн, ден соолуктун жана өнүгүүнүн жакшы көрсөткүчтөрүнө жетүү үчүн балдарга керектүү кам көрүүлөрдүн бардык түрлөрүн билдирет.
- Эрте куракта окутуп үйрөтүүнү колдоо жана камкорчулар менен балдардын ортосундагы камкордук менен өз ара аракеттешүүсү – соо мээни калыптандыруунун эң күчтүү куралы болуп саналат.
- Майыптуулук – бул майыптуулугу/патологиясы бар адамдардын коомдун жашоосуна толук кандуу катышуусуна тоскоол болгон айлана-чөйрөдөгү тоскоолдуктардын натыйжасы – мисалы, физикалык жеткиликсиздик же стигма.

3-сессия. Жүрүм-турумду өзгөртүүнүн негиздери жана топтук сессияларда балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү

Окутуу максаттар

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Эмне үчүн жүрүм-турумду өзгөртүү кыйын экенин түшүнүп калышат;
2. Топтук сессияларды өткөрүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, жана өзгөртүүлөрдү аныктай алышат.

Материалдар

- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Ар бир катышуучу жана фасилитатор үчүн *Кеңеш берүү карталарынын* бирден топтому.
- Кошумча материалдар: флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды изилдеп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталардагы* материалдарды карап чыгыңыз:
 - Топтук сессияларды өткөрүү боюнча кадамдар;
 - Топтук сессияларды өткөрүү боюнча колдонмо.

Сессиянын жалпы узактыгы: 55 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Эмне үчүн жүрүм-турумду өзгөртүү кыйын экенин түшүнүү (20 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Жүрүм-турумду өзгөртүү (20 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Топтук сессияларды өткөрүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, жана өзгөртүүлөрдү аныктоо (35 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: *Кеңеш берүү карталарын* окуу жана кеңеш берүү кадамдары менен таанышуу (10 мүнөт)
 - 2-көнүгүү: Ишти талдоо жана топтук сессияларды өткөрүү процессин түшүнүү (25 мүнөт).

1-окутуу максаты: Эмне үчүн жүрүм-турумду өзгөртүү кыйын экенин түшүнүү

Методологиясы: интерактивдүү презентация жана көнүгүү

Узактыгы: 20 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Жүрүм-турумду өзгөртүү (20 мүнөт)

1. Мындай деп айтыңыз: “Бул тренингде биз балдарга кам көргөн адамдар жана үй-бүлөлөр менен иштөөгө жардам бере турган жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын карайбыз. Кам көрүү жана эрте куракта окутуп үйрөтүү боюнча кеңеш берүү үчүн колдоно турган жаңы материалдар менен таанышабыз. Камкорчулар менен иштөөдө жана аларга колдоо көрсөтүүдө кеңеш берүүчү адис катары сиздин ролуңуз өтө маанилүү, анткени жүрүм-турумдун жаңы үлгүлөрүн кабыл алуу абдан кыйын иш. Бул сессияда биз эмне үчүн жүрүм-турумду өзгөртүү оңой эмес иш экенин талкуулайбыз. Бул сессия сиз менен иштеген адамдарды жакшыраак түшүнүүгө жардам берет, мисалы, алардын жүрүм-турумун өзгөртүүгө эмне түрткү берет жана жүрүм-турумдун өзгөрүшүнө кандай тоскоолдуктар бар.
2. Катышуучулардан туруп, кийинки ырастоо тууралуу ойлоп көрүүнү сураныңыз. “Дене көнүгүүлөрү (же спорт менен машыгуу) ден соолукка пайдалуу” деп айтыңыз.
3. “Эгер сиз бул ырастоо менен макул болсоңуз, аудиториянын оң жагына өтүңүз. Эгер макул болбосоңуз, аудиториянын сол жагына өтүңүз. Эгер сиз бул ырастоого нейтралдуу болсоңуз, ортодо тура бериңиз” деп айтыңыз.
4. “Мен азыр төрт жаңы ырастоону окуйм. Адегенде бардык ырастоолорду угуңуз. Андан кийин учурдагы аракеттериңизге эң туура келген ырастоого дал келген манжалардын санын (1, 2, 3 же 4) көтөрүңүз” деп айтыңыз.
 - a. 1-ырастоо: “Мен жасаган жалгыз көнүгүү/спорт – бул үйдүн айланасында басуу”.
 - b. 2-ырастоо: “Мен дене көнүгүүлөрүн/спортту күн тартибиме киргизүүгө кантип убакыт табууну ойлонуп жатам”.
 - c. 3-ырастоо: “Мен өзүмдүн жашаган аймагымды жумасына бир нече күн кыдырып жүрөм, бирок бул үчүн убакыт табуу кыйын болгон жумалар болот”.
 - d. 4-ырастоо: “Мен дайыма жумасына жок дегенде үч күн дене тарбия/спорт менен машыгып жүрөм”.
5. Катышуучуларга кайсы ырастоо учурдагы аракеттерине туура келери жөнүндө ойлонууга бир мүнөт убакыт бериңиз. Зарыл болсо, ушул төрт ырастоону кайталаңыз. Катышуучулардан учурдагы аракеттерине эң туура келген ырастоого дал келген манжасын жогору көтөрүүнү сураныңыз. Катышуучуларга башка катышуучулар эмнени тандаганын көрүүгө мүмкүнчүлүк бериңиз.
6. Акырында мындай деп айтыңыз: “Көпчүлүгүңүз (же, балким, бардыгыңыз) “Көнүгүүлөр ден соолукка пайдалуу” деген ырастоо менен макул болдуңуз, бирок сиздин жүрүм-турумуңуз дайыма эле сиздин ырастооңузга дал келбеши мүмкүн. Эгерде жүрүм-турум өзгөрбөсө, ырастоолор жетишсиз. Жана биз билгендей, жүрүм-турумду өзгөртүү оңой иш эмес”.

7. Бүткүл топ тарабынан талкуу учурунда иштин жыйынтыгын чыгарыңыз. **“Жүрүм-турумдун өзгөрүшүнө эмне тоскоол болуп жатат?” деп сураңыз. “Жашооңуздагы сиз өзгөртүүгө аракет кылган жүрүм-турум үлгүсү же дене көнүгүүлөрүнүн мисалдары жөнүндө ойлонуп көрүңүз” деп айтыңыз.** Бир нече катышуучулардан өз ойлорун бөлүшүүнү сураныңыз. Зарыл болсо, маалыматты толуктаңыз. Спорт менен машыгууга жолто болгон тоскоолдуктардын мисалдарына – жумуш убактысынын узактыгына байланыштуу жетиштүү убакыттын жоктугу, артыкчылыктуу болуп саналган үй жумуштары, ылайыктуу кийимдердин жоктугу, айлана-чөйрөнүн факторлору кирет, мисалы, көнүгүү үчүн орундун жоктугу, анткени күн эрте батат, ал эми караңгыда машыгуу кыйын.
8. Андан кийин **сураңыз: “Адамга жүрүм-турумун өзгөртүүгө же өзгөртүүнү каалаганга эмне жардам же түрткү берет?”** Бир нече катышуучулардан өз ойлорун бөлүшүүнү сураныңыз. Зарыл болсо, маалыматты толуктаңыз. Көнүгүү менен байланышкан мотивациялардын мисалдарына ден соолуктун, абалынын жакшырышы, стресстин/тынчсыздануунун төмөндөшү, балдардын ден соолугу, жакшы уйку, көнүгүүнү бирге жасай турган досунун бар болушу, маанайдын жакшырышы, кан басымынын төмөндөшү кирет.
9. Катышуучулар өз ойлору менен бөлүшкөндөн кийин, маалыматтан тышкары дагы көп нерселер талап кылынарын белгилеңиз. **“Кеңеш берүү картасы, плакат же брошюра кандайдыр бир маалыматты бериши мүмкүн, бирок адамга жүрүм-турумдун жаңы үлгүлөрүн кабыл алууга жардам берүү үчүн маалыматтан да көп нерсе талап кылынат. Сиздин кеңеш берүүчү адис катары ролуңуз – балдарга кам көргөн адамдарга жүрүм-турумдун жаңы үлгүлөрүн сынап көрүүгө же кызматтарды алууга жолто болгон тоскоолдуктарды жоюуга жардам берүү” деп айтыңыз.** Кийинки көнүгүүдө биз ар кандай кеңеш берүү ыкмалары жана топтук сессияларда талкууланган жүрүм-турум үлгүлөрүн кабыл алууда балдарга кам көргөн адамдарга колдоо көрсөтүү үчүн кеңеш берүүчү адис катары ролуңузду кантип колдонуу керектиги жөнүндө ойлонуп көрөбүз.

2-окутуу максаты: Топтук сессияларды өткөрүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, жана өзгөртүүлөрдү аныктоо

Методологиясы: интерактивдүү презентация жана жупта иштөө

Узактыгы: 35 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: **Кеңеш берүү карталарын окуу жана кеңеш берүү кадамдары менен таанышуу (10 мүнөт)**

1. Ар бир катышуучуга *Кеңеш берүү карталарынын* бирден топтопун бериңиз.
2. Катышуучуларга *Кеңеш берүү карталары* алардын сакталышы керек болгон жумушчу куралы экенин түшүндүрүңүз.
3. Катышуучуларга тренингдин жүрүшүндө *Кеңеш берүү карталарын* окуу жана аларды ролдук оюндарда колдонуу үчүн көптөгөн мүмкүнчүлүктөр болорун айтыңыз. Ошол эле учурда, катышуучулар аларды барактап, алардын мазмуну менен тез таанышышы керек. Эскерте кетсек, 2-сессиянын жүрүшүндө

талкуулангандай, тренинг камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгүнө арналган. *Кеңеш берүү карталары* да ушул темаларды камтыйт. Бирок, катышуучулар кээ бир карталар К-ЭКБТ сыяктуу башка пакеттерден тааныш темаларды, мисалы, 2-кеңеш берүү картасындагы камкордук менен тамактандыруу темасын да камтый тургандыгына көңүл бурушу керек.

4. Катышуучуларга материалдарды изилдөө үчүн 5 мүнөткө жакын убакыт бериңиз. Алардан жекече кеңеш берүү жана топтук сессиялар үчүн кадамдарды камтыган карталарга көңүл бурууну сураныңыз, анткени бул кадамдар ушул жана кийинки сессияларда каралат (4-сессия).
5. **“Сиз жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү беш кадамдан турарын түшүнгөн чыгарсыз: 1-кадам. Балага кам көргөн адамдар менен учурашуу; 2-кадам. Баалоо; 3-кадам. Талдоо; 4-кадам. Иш-аракеттер; 5-кадам. Сессияны жыйынтыктоо жана аяктоо. Эгер сиз К-ЭКБТ пакети менен тааныш болсоңуз, анда белгилүү окшоштуктарды байкайсыз. КБЖЭКОУнун Кеңеш берүү карталарындагы 2, 3 жана 4-кадамы AAA (Assess, Analyze, and Act) – “Баалоо, талдоо жана иш-аракеттер” деп аталган К-ЭКБТнын үч кадамдык ыкмасына абдан окшош. Бирок, биз эки кошумча кадамды киргиздик – “Балдарга кам көргөн адамдар менен учурашуу” жана “Сессияны жыйынтыктоо жана аяктоо”. Бул кеңеш берүүнүн жана топтук сессияларды өткөрүүнүн сапатын жакшыртууга жардам берет. Биз бул кадамдарды тренингдин жүрүшүндө практикада колдонуп өздөштүрөбүз” деп айтыңыз.**
6. Катышуучуларга сессиянын калган бөлүгү: тажрыйба бөлүшүү жана энелерди колдоо топтору, медицина жактан агартуу сессиялары, кам көрүү топтору, кабыл алуу бөлмөлөрүндөгү топтук талкуулар жана балдарга кам көргөн адамдар идеялары жана тажрыйбалары менен бөлүшө ала турган башка иш-чаралар сыяктуу топтук сессияларда *Кеңеш берүү карталарын* кантип колдонууну үйрөнүүгө арналганын билдириңиз. Кийинки сессияда биз жекече кеңеш берүү үчүн *Кеңеш берүү карталарын* кантип колдонууну талкуулайбыз.

2-көнүгүү: Ишти талдоо жана топтук сессияларды өткөрүү процессин түшүнүү (25 мүнөт)

1. **“Күнүмдүк жумушуңузда кеңеш берүүнүн кандай түрлөрүн жүргүзүп жатканыңыз жөнүндө ойлонуп көрүңүз. Бул негизинен жекече кеңеш берүүбү же топтук сессияларбы? Же экөө теңби?”** деп сураңыз. Кыскача талкуу жүргүзүңүз.
2. Андан кийин: **“Топтук сессиялардын кандай артыкчылыктары бар?”** деп сураңыз. Катышуучулардын сын-пикирлери менен бирге төмөнкү ойлорду баса белгилеп, кыскача талкуу жүргүзүңүз:
 - a. Балдарга кам көргөн адамдар ар кандай көз караштарды угуп, биле алышат.
 - b. Балдарга кам көргөн адамдар колдоо системасын түзө алышат.
 - c. Балдарга кам көргөн адамдар жалпылыгы бар адамдар менен таанышат.
 - d. Топтук сессиялар балдарга кам көргөн адамдардын өзүнө болгон ишенимин жогорулатат.
 - e. Топтук сессиялар балдарга кам көргөн адамдарга баарлашууга мүмкүнчүлүк берет.
 - f. Топтук сессиялар балдарга кам көргөн адамдарга көйгөйлөрүн жана ийгиликтерин башкалар менен бөлүшүүгө мүмкүндүк берет.

- g. Топтук сессиялар жубайы (күйөөсү/аялы), кайненеси же башка үй-бүлө мүчөлөрү сыяктуу балдарга кам көргөн адамдардын жашоосундагы башка таасирдүү адамдар менен өз ара аракеттешүүнү жеңилдетет.
3. Андан кийин: **“Топтук сессияны өткөрүүдө кеңешчи кандай маанилүү нерселерди жасашы керек же унутпашы керек?” деп сураңыз.** Кеңешчинин төмөнкү иш-аракеттерине көңүл буруп, кыскача талкуу жүргүзүңүз:
- a. Ал колдонууну пландап жаткан кеңеш берүү картасын(-ларды) алдын ала изилдеп, топтук сессияга даярдануу, бирок пландаштырылган теманы өзгөртүп, ошол күнү ким катыша турганына жараша иш-аракеттерин түзөтүү үчүн ийкемдүү болуу.
 - b. Сессияны өткөрүүгө структураланган мамиле кылуу. Бул эч кандай кадамдарды өткөрүп жибербестен, аны туура уюштурууга жардам берет.
 - c. Өзүңүздү тааныштырып, катышуучулардан өздөрүн тааныштырууну сурануу.
 - d. Топтук сессия балдарга кам көргөн адамдарга бири-бири менен өз ара аракеттешүүгө мүмкүнчүлүк берерин камсыз кылуу. Демонстрациялоого жана кайтарым байланыш берүүгө убакыт бөлүү. Лекцияларды окубоо жана “топтук окутууну” өткөрбөө.
 - e. Бир же эки кеңеш берүү карталарына ыкылас коюу. Бир сессияда бардык карталарды камтып алууга аракет кылбоо абдан маанилүү. Бир же эки картаны изилдөө тиешелүү темаларды талкуулоого, демонстрациялоого жана практикалоого жетиштүү убакыт берет. Бардык карталарды бир эле учурда камтууга аракет кылуу менен, сиз камкорчуларды маалымат менен ашыкча жүктөшүңүз мүмкүн, андыктан алар жүрүм-турумдун өтө көп жаңы үлгүлөрүн сынап көрүүгө мажбур болушат.
 - f. Фактыларга негизделген маалыматты берүү жана жалган маалыматка каршы туруу, бирок камкорчулар бөлүшкөн нерселерге баа берүүдөн же терс реакциядан алыс болууга аракет кылуу.
 - g. Окуялар жана тажрыйбалар менен бөлүшүүгө үндөө. Катышуучулардын ортосунда жана сиз менен ишенимдүү мамилелерге түрткү бере турган чөйрөнү түзө алган адам – бул сизсиз.
 - h. Балдарга кам көрүү боюнча тажрыйбалары менен бөлүшкөндүгү үчүн камкорчуларды мактап, башка катышуучуларды келечекте өз тажрыйбалары менен бөлүшүүгө үндөө.
 - i. Катышуучулардан топтук сессияда үйрөнгөндөрүн үйдө кантип колдоноорун көрсөтүп берүүнү же түшүндүрүп берүүнү сурануу.
4. Андан кийин: **“Сиз кандай көйгөйлөргө туш болдуңуз? Топтук сессияларды өткөрүүдө кандай жалпы көйгөйлөр болушу мүмкүн деп ойлойсуз?” деп сураңыз.** Төмөнкү учурларды баса белгилеп, кыскача талкуу жүргүзүңүз:
- a. Катышуучулар сиз жооп бере албаган суроолорду беришет.
 - b. Катышуучулар темадан тышкары суроолорду берүү же башка катышуучулар менен талашып тартышуу менен сизди жана топту алаксытышат.
 - c. Катышуучулардын курамы өтө ар түрдүү, мисалы, эркектер менен аялдар, жаш жана улгайган адамдар (мисалы, чоң апалар), ар кандай курактагы же ар кандай жөндөмдүү балдарга кам көргөн адамдар.
 - d. Катышуучулар унчукпай, токтоо болушат жана тажрыйба менен бөлүшүүдөн

жана сессияга катышуудан тартынышат.

- e. Бардык материалдарды камтууга убакыт жетишсиз.
- f. Катышуучулардын бири талкууда үстөмдүк кылат.
- g. Катышуучулар башкалардын сезимдерин сыйлашпайт, мисалы, көп сындашат жана колдоо көрсөтүшпөйт.

Катышуучуларга бул көйгөйлөрдүн көбү кийинчерээк практикалык ролдук оюндар учурунда талкууланарын айтыңыз.

5. Катышуучулардан *Кеңеш берүү карталарында* “Топтук сессия өткөрүүнүн кадамдарын” жана “Топтук сессияны өткөрүү боюнча колдонмону” ачууну сураныңыз. Катышуучулар жанында отурган адам менен жупташып, карталарды чогуу окушу керек. **“Бул кадамдар жана алардын ар биринде камтылган маалымат жөнүндө кандай ойдосуз? Жаңы же таң калтырган маалымат барбы? Бул кадамдар мурунку топтук сессияларды өткөрүү тажрыйбаңыздан эмнеси менен айырмаланат?”** деп сураңыз. Катышуучулардын суроолоруна жооп бериңиз.
6. Эми катышуучулардан бүтүндөй топ болуп иштөөнү сураныңыз. Алардын суроолору бар-жогун сураңыз. Карталардагы айрым маалыматтар бейтааныш сезилиши мүмкүн экендигин түшүндүрүңүз, айрыкча 4-кадамда (Иш-аракеттер), бул эч нерсе эмес деп айтыңыз. Тренингдин жүрүшүндө катышуучулар КБжЭКОҮгө тиешелүү “Негизги билдирүүлөрдү” жана “Практикалык кеңештерди” этап-этабы менен өздөштүрө алышат.
7. **“Топтук сессияларды өткөрүүнүн көптөгөн артыкчылыктары бар! Кеңешчи даяр келип, структураланган ыкманы колдонсо жана материалды талкуулоого жана демонстрациялоого убакыт бөлсө, топтук сессияны ийгиликтүү өткөрө алат. Ошону менен бирге, топтук сессияларды өткөрүү кеңешчи үчүн белгилүү бир кыйынчылыктарды жаратышы мүмкүн. Бул кыйынчылыктарды жана аларды кантип жеңүүнү кененирээк изилдөөгө бир аз убакыт бөлөбүз. Кийинки сессияда биз жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктарын жана анын топтук сессиялардан айырмасын талкуулайбыз”** деп айтыңыз.

3-сессия боюнча негизги тыянактар

- Жүрүм-турумду өзгөртүү өтө кыйын, ал үчүн балага кам көргөн адамга эмне кылуу керектигин айтуу жетишсиз.
- Көбүнчө тигил же бул жүрүм-турумду кабыл алууга тоскоол болгон реалдуу тышкы тоскоолдуктар бар, мисалы, керектүү буюмдарды сатып алууга каражаттын жоктугу же медициналык мекеменин алыстыгы. Кеңешчилер катары биздин милдетибиз – камкорчулар менен биргелешип иштөө менен бул тоскоолдуктарды жоюунун мүмкүн болгон жолдорун талкуулоо же башка варианттарды табууга жардам берүү.
- Топтук сессияларды өткөрүүгө даярдангандан кийин төмөнкү беш кадамды аткаруу зарыл: (1) Балдарга кам көргөн адамдар менен учурашуу; (2) Баалоо жүргүзүү: көрүү, угуу жана байкоо; (3) Маалыматты талдоо; (4) Иш-аракет кылуу: бүгүнкү тема менен тааныштыруу, сессияны өткөрүү, кайтарым байланыш берүү, катышуучуларды мактоо жана сессияны талкуулоо; (5) Сессияны жыйынтыктоо жана аяктоо.
- Бир топтук сессияда экиден ашык тема каралбашы керек. Бул теманы талкуулоого, демонстрациялоонун жана практикалоонун элементтерин колдонууга жетиштүү убакыт бөлүп берет. Ошондой эле катышуучуларды бир эле учурда сынап көрүшү керек болгон жүрүм-турумдун өтө көп жаңы үлгүлөрү менен ашыкча жүктөбөөгө мүмкүндүк берет.

4-сессия. Кеңеш берүү боюнча окутуу: балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Жекече кеңеш берүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, мамилелерди жана өзгөртүүлөрдү аныктай алышат.

Материалдар

- Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч;
- Ар бир катышуучу жана фасилитатор үчүн *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын* бирден топтому;
- 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - 2 флипчарт барагы:
 - Флипчарттын эки өзүнчө барагына төмөндөгү “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн “Угуу жана ,билүү ыкмалары” жана “Ишенимди арттыруу жана колдоо көрсөтүү ыкмалары” деген аталыштарды жазыңыз.
- “1-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - “Жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктарынын окуу мисалдары” 4.1-таркатма материалы.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты үчүн нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн карап чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталарынын* материалдарын карап чыгыңыз:
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү кадамдары”;
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү темаларын аныктоо”.

Сессиянын жалпы узактыгы: 70 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, мамилелерди жана өзгөртүүлөрдү аныктоо (70 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Жекече кеңеш берүү процесси менен таанышуу (15 мүнөт)
 - 2-көнүгүү: Жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктары (40 мүнөт)
 - 3-көнүгүү: Жекече кеңеш берүү сессияларынын структурасы (15 мүнөт)

1-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, мамилелерди жана өзгөртүүлөрдү аныктоо (70 мүнөт)

Методологиясы: интерактивдүү презентация и демонстрациялоо

Узактыгы: 70 мүнөт

Нускамалар

1-көнүгүү: Жекече кеңеш берүү процесси менен таанышуу (15 мүнөт)

1. Катшыуучуларга бул сессия балдарга кам көргөн адамдарга КБЖЭКОУ темалары боюнча жекече кеңеш берүүнү үйрөтүүгө арналганын түшүндүрүңүз. Жекече кеңеш берүү жөнүндө айтып жатканда биз эмне жөнүндө сөз кылып жатканыбызды тактап бериңиз. Бул – кеңеш берүүчү адис балага кам көргөн адам же баланын үй-бүлөсү менен жекеме-жеке иштеген учур. Мындай кеңеш берүү, адатта, үйгө барууда, саламаттыкты сактоо мекемесинде, камкорчу баланы эмдөө, баланын ден соолугу боюнча кеңеш алуу сыяктуу кызматтарга алып келгенде, же оорулуу балага баруу учурунда жүргүзүлөт.
2. **“Өткөн сессияда биз топтук сессияларды ийгиликтүү өткөрүү үчүн зарыл болгон ыкмаларды талкууладык. Ийгиликтүү жекече кеңеш берүү үчүн кайсы көндүмдөр эң маанилүү?” деп сураңыз.** Катшыуучулар “Угуу жана билүү ыкмаларынын” жана “Ишенимди арттыруу жана колдоо көрсөтүү ыкмаларынын” көбүн айтышканына ынаныңыз (“Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүн караңыз).
 - a. Талкууну стимулдаштыруу үчүн бериле турган башка суроолорго төмөнкүлөр кирет: **Балага кам көргөн адамга аны угуп жатканыңызды көрсөтүү үчүн эмне кыласыз? Балага кам көргөн адамга аны колдой турганыңызды көрсөтүү үчүн эмне кыласыз? Камкорчунун жаңы нерсени жасоо жөндөмүнө болгон ишенимин арттыруу үчүн сиз эмне кыласыз же айтасыз?**
3. Болжол менен 10 мүнөттөн кийин сессияга чейин даярдалган “Угуу жана билүү ыкмалары” жана “Ишенимди арттыруу жана колдоо көрсөтүү ыкмалары” флипчарт барактарын көрсөтүп, аларды көрүнөө жерге илип коюңуз.
4. **“Балдарга кам көргөн адамдар кеңешчинин аларды угуп жатканын сезип, алардын көйгөйлөрүн жана кыйынчылыктарын түшүнүп, кырдаал боюнча конкреттүү сунуштарды берсе, жүрүм-турумдун жаңы үлгүлөрүн кабыл алышы көбүрөөк ыктымал. Жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктарын жакшыраак түшүнүү үчүн бул маселени кененирээк талкуулайбыз” деп айтыңыз.**

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Угуу жана билүү ыкмалары

- Пайдалуу вербалдык эмес коммуникацияны (байланышты) колдонуңуз:
 - Башты эненин/атанын/балага кам көргөн адамдын башы менен бирдей деңгээлде кармаңыз.
 - Көңүл буруңуз (көз байланышын түзүңүз).
 - Тоскоолдуктарды алып салыңыз (мисалы, үстөлдөр жана жазуулар).

- Шашпаңыз.
- Жөндүү, сый-урматтуу жана маданий өзгөчөлүктөрдү (эгер күмөн санасаңыз, кеңеш берип жаткан адамдан эмне алгылыктуу жана эмне алгылыксыз экенин сураңыз) эске алган тийүүлөрдү колдонуңуз.
- Энеси/атасы/балага кам көргөн адам сизге толук маалымат бере турган суроолорду бериңиз.
- Энеден/атадан/балага кам көргөн адамдан кайсы темалар эң кызыктуу экендигин сураңыз.
- Кызыгууну билдирген реакцияларды жана жаңсоолорду колдонуңуз.
- Эне/ата/балага кам көргөн адам берген суроолорду кунт коюп угуңуз.
- Эне/ата/балага кам көргөн адам айткан сөздөрдү кайталап айтыңыз.
- Айыптоочу же негативдүү сөздөрдү колдонуудан алыс болуңуз.
- Кайтарым байланышты камсыз кылыңыз:
 - Балдарга кам көргөн адамдарды алар жакшы кылып жаткан нерселери үчүн мактаңыз.
 - Сиз байкаган позитивдүү (оң) иш-аракеттерди белгилеп, жакшыртыла турган нерселерди сунуштаңыз.
 - Бул иш-аракеттер эмне үчүн маанилүү экендигин баса белгилеңиз.
- Балдарга кам көргөн адамдардан сиз талкуулаган нерселерди үйдө кантип колдонууну пландап жатканын тактап, сессияны бүтүрүңүз.

Ишенимди арттыруу жана колдоо көрсөтүү ыкмалары

- Энелер/аталар/балага кам көргөн адамдар эмнени ойлоп, эмнени сезип жатканын угуңуз (маалыматты тууралоодон мурун ишенимди калыптандыруу үчүн энеге/атага/ балага кам көргөн адамга өз көйгөйлөрү жөнүндө айтуусуна мүмкүнчүлүк бериңиз).
- Энелер/аталар/балага кам көргөн адамдар жана балдар эмнени туура кылып жатканын белгилеп, аларды мактаңыз.
- Практикалык жардам көрсөтүңүз.
- Заманбап маалымат бериңиз.
- Жалпак тил менен сүйлөңүз.
- Тийиштүү *Кеңеш берүү картасын (-ларын)* колдонуңуз.
- Бир-эки кеңеш бериңиз, бирок буйрук кылган түр менен сүйлөбөңүз.

2-көнүгүү: Жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктары (40 мүнөт)

1. **“Балага кам көргөн адамга жекече кеңеш берүү мүмкүнчүлүгү ар дайым эле боло бербейт, бирок биз жекече кеңеш берүү абдан натыйжалуу экендигин билебиз. Ар бир конкреттүү кырдаалга маалыматты баланын курагына жана өнүгүүсүнө, ошондой эле баланын жана үй-бүлөнүн муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына ыңгайлаштыруу жүрүм-турумду өзгөртүүнүн натыйжалуу жолу болуп саналат. Келгиле, 3-сессиядагы көнүгүү мисалына кайрылалы” деп айтыңыз.** Катышуучудан аны спорт менен машыгууга же машыгууну баштоону каалаарына эмне түрткү берери жөнүндө айтып берүүсүн сураңыз. Конкреттүү маалыматты сураңыз. Катышуучу: “Мен кан басымымды

түшүрүү үчүн машыгам” деп айтышы мүмкүн. “Эмне үчүн кан басымды төмөндөткүңүз келет?” деп сураңыз. Катышуучу: “Анткени мен күн сайын жумушка барып, үй-бүлөмдү багууга акча табуу үчүн ден соолукта болушум керек” деп жооп бериши мүмкүн. Эгер сиз бул адамга кеңеш бере турган болсоңуз, анда физикалык көнүгүү ден соолукка пайдалуу деген ойду таңуулабастан, үй-бүлөсүн багуу деген маалыматты анын мотивациясына ыңгайлаштыра алаарыңызды түшүндүрүңүз. Ошол эле негиздигүрүм-турумдун өзгөрүшүнө жолто болгон тоскоолдуктар боюнча кеңеш берүүдө колдонсо болот.

2. Андан ары катышуучуларга топ болуп 3 окуу мисалын талкуулай турганыңызды айтыңыз. Ар бир катышуучуга *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын* бирден нускасын бериңиз. Ар бир мисал менен иштөөдө, топтон төмөнкүлөрдү талкуулоону **сураныңыз**:
 - a. **“Балага кам көргөн адамга конкреттүүрөөк жана анын муктаждыктарына көбүрөөк ыңгайлаштырылган жекече кеңеш берүү кандай пайда алып келмек?”**
 - b. **“Эгерде бул жекече кеңеш берүү сессиясы болсо, кеңешчи эмнени башкача кыла алмак?”**
3. 3 ыктыярчыдан “Жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктары” 4.1-таркатма материалын колдонуп, окуу мисалдарын үн чыгарып окууну сураныңыз. Биринчи ыктыярчы ошондой эле өбөлгө түзгөн окуяны (предыстория) окушу керек. Бул сессия үчүн “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүн караңыз, анда дагы окуу мисалдарынын чечимдери камтылган.
4. Биринчи окуу мисалынан баштаңыз жана жогорудагы эки суроого жооп берип, катышуучулар менен талкуу жүргүзүңүз. 10 мүнөттөн кийин экинчи окуу мисалына өтүп, акыры, үчүнчү окуу мисалына өтүңүз. Чечимдердеги маалыматтардан тышкары төмөнкү учурларга токтолуп өтүңүз:
 - a. Жекече кеңеш берүү – бул түрткү берүүчү факторлорду, ошондой эле жүрүм-турумдун өзгөрүшүнө жолто болгон тоскоолдуктарды аныктоого сонун мүмкүнчүлүк. Кеңеш берүүчү адис аларды аныктоого, кеңеш берүү учурунда жана сунуштарды иштеп чыгууда камкорчуларды шыктандыруу үчүн түрткү берүүчү факторлорду колдонууга, ошондой эле тоскоолдуктарды жоюу үчүн чечимдерди табууга жардам берүүгө аракет кылышы керек. Бул окуу мисалдарынан биз пландаштырылган темалар камкорчунун же баланын ошол учурдагы өзгөчө муктаждыктарына дайыма эле жооп бербей тургандыгын көрөбүз.
 - b. Үйгө баруу учурунда жекече кеңеш берүү – камкорчуга же үй-бүлөгө андан да конкреттүүрөөк сунуштарды берүү үчүн эң сонун мүмкүнчүлүк. Жолугушуу учурунда үй кожолугунда кандай ресурстар бар экенин, мисалы, тамак-аш, ашкана буюмдары, бала ойной турган нерселерди көрө аласыз. Сиз ошондой эле үй-бүлөнүн башка мүчөлөрү менен, анын ичинде негизги камкорчунун жаңы жүрүм-турумду сынап көрүүгө даярдыгына же жөндөмдүүлүгүнө таасир этүүчү адамдар менен сүйлөшө аласыз.
 - c. Кеңешчи, албетте, жүрүм-турумдун жаңы үлгүлөрүн өздөштөрүүгө жардам берет, бирок ал камкорчунун жашоосунда ага колдоо көрсөткөн жалгыз адам эмес. Кеңешчи катары сиздин таасириңизди камкорчунун жашоосундагы башка маанилүү адамдар, мисалы, жубайы, кайненеси же бала менен дайыма баарлашып, ага кам көргөн башка үй-бүлө мүчөсү күчөтүшү же начарлатышы мүмкүн. Эгер сиз камкорчунун жүрүм-турумуна таасир эте ала турган

адамдарды аныктай алсаңыз, анда алардын колдоосуна ээ боло аласыз.

5. Жекече кеңеш берүү жүрүм-турумдун жаңы үлгүлөрүн кабыл алууда көптөгөн артыкчылыктарды берерин баса белгилеп, талкууну бүтүрүңүз. Кийинки сессияда биз жекече кеңеш берүү учурунда кеңешчилерге жардам берүүчү куралдарды карап чыгабыз. Катышуучуларга тренинг бою *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарды* колдонууну уланта турганыңызды билдириңиз.

(Катышуучулар үчүн таркатма материалдар тууралуу фасилитаторго эскертүү: Эгерде бул сессиялар тренингге кирбесе, катышуучуларда кошумча сессиялар үчүн эки таркатма материал жөнүндө суроо пайда болушу мүмкүн. 1-кошумча сессия үчүн “Жекече кеңеш берүүнү жана топтук сессияларды өткөрүүнү практикалоо” таркатма материалы кийинки практикалык сессияларда же КБЖЭКОУ боюнча тренингдерде колдонулушу мүмкүн деп түшүндүрсөңүз болот. Ал эми 2-кошумча сессия үчүн “Колго жасалган оюнчуктардын мисалдары” таркатма материалы кеңешчилер тарабынан жекече кеңеш берүү учурунда же топтук сессияларда балдарга кам көргөн адамдарды колго жасалган оюнчуктарды жасоого үйрөтүү үчүн колдонулушу мүмкүн).

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 2-көнүгүү

Жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктарынын окуу мисалдары

- *Фасилитатор үчүн эскертүү:* Катышуучулар төмөндөгү чечимдерден бардык керектүү маалыматты таба албай калышы мүмкүн, бул эч нерсе эмес! Тренингдин калган бөлүгүндө *Кеңеш берүү карталарында* камтылган маалыматтар менен кененирээк таанышууга мүмкүнчүлүк болот. Бул этапта тамактандыруудагы кыйынчылыктар жана баланын өнүгүшү сыяктуу техникалык аспектилерге көп убакыт бөлүүнүн кажети жок. Анын ордуна, жекече кеңеш берүүдө кеңешчилер балага кам көргөн адамга баланын муктаждыктарын канааттандыруу үчүн кыйла көбүрөөк маалымат бере алаарын баса белгилей кетүү керек.
- **Өбөлгө түзгөн окуя:** Адел, медициналык кызматкер, жакында *КБЖЭКОУ пакети* боюнча окутуудан өттү. Ал сессиялардын жүрүшүн кылдаттык менен байкап турду жана камкорчуга бир убакта көп кеңеш берүү туура эмес экенин түшүндү. Бүгүн ал ай сайын көзөмөл жана байкоо жүргүзүүнүн жана өсүштү стимулдаштыруунун алкагында эки теманы талкуулоону пландаштырган топтук сессияны өткөрдү: “Камкордук менен тамактандыруу” (*2-кеңеш берүү картасы*) жана “Бала менен баарлашуу” (*3-кеңеш берүү картасы*). Төмөндөгү мисалдардын ар биринде камкорчулар бүгүн өсүшкө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү сессиясына катышкан. Бул окуу мисалдарынын ар бирин талкуулаңыз: (1) Жекече, муктаждыкка ыңгайлаштырылган кеңеш берүү, б. а. баланын курагын жана өнүгүүсүн, ошондой эле баланын жана үй-бүлөнүн муктаждыктарын жана кызыкчылыктарын эске алган кеңеш берүү камкорчуга кандай пайда алып келет? (2) Эгерде бул жекече кеңеш берүү сессиясы болсо, кеңешчи эмнени башкача кылмак?
- **1-окуу мисалы:** Бүгүн жаш эне Аделдин камкорчуларга наристе төрөлгөндөн баштап көрүп, уга аларын жана алар баласы менен кичинекей кезинде да баарлаша аларын айтканын укту. Ал эки жума мурун клиникада жүргөндө Аделдин ушул эле сөздөрдү айтканын уккан, ошондуктан эмизип жатып, бир айлык баласына сүйлөп, ырдап баштоо жөнүндө ойлонду. Бирок, башка бирөөлөр, мисалы, кайненеси же күйөөсү анын мындай кылганын укса, ал жөнүндө кандай ойдо болушу мүмкүн экенин билбейт. Алар ага балдар сүйлөмөйүнчө балдары менен сүйлөшүүнүн маанисиз экендигин айтышты, ошондуктан ал бул идеяны убактылуу четке какты.

- **Чечим:** Эгерде бул жекече кеңеш берүү сессиясы болсо, Адел энеси менен ал эмизип жатканда ырдап, бала менен сүйлөшсө, айланасындагылар эмне деп ойлошу мүмкүн деген тынчсыздануусу жөнүндө сүйлөшмөк. Адел энесинеен кийинки жолу клиникага ага таасир эткен адамдарды – кайненесин жана/же күйөөсүн чакырууну суранса болмок, алар да сессияга катыша алышмак. Же Адел энеси, анын күйөөсү жана кайненеси менен үйгө баруу түрүндө жекече кеңеш берүү өткөрө алмак, бул маектешүүнү узагыраак кылууга мүмкүндүк бермек. Энеси муну өз алдынча жасай алам деп сезиш үчүн Адел ошондой эле энеси менен бирге баласы менен ырдап, сүйлөшүп көрүүгө аракет кылмак.
- **2-окутуу мисалы:** Эне менен ата сегиз айлык баласын анын өсүшүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү үчүн алып келишти. Бала өзүнүн атына жана башка үндөргө, атүгүл өтө катуу үндөргө да жооп кайтарбайт. Калган жагынан баланын ден соолугу чың жана өсүшү жакшы. Кошуналары, жада калса үй-бүлө мүчөлөрү балага көз тийген деп айта башташты. Бул ага кам көргөн адамдарды тынчсыздандырды, айрыкча топтук сессиянын жүрүшүндө Адел эрте курактагы балдар жөнөкөй сөздөрдү таанып, өздөрүнүн атына жооп кайтара баштаганын айткан эле. Энеси баласы менен бир нерсе туура эмес болуп жатабы же өзү бир нерсени туура эмес кылып жатабы деп чочулап, жакшы уктай албай жаткандыгын айтат.
 - **Чечим:** Эгерде бул жекече кеңеш берүү сессиясы болсо, анда медициналык кызматкер камкорчуларды көйгөйлөрү менен бөлүшкөндүгү үчүн мактай алат эле, анткени бул алардын балага болгон сүйүүсүн көрсөтөт. Ал баланын өсүшүн гана эмес, өнүгүүсүн, угуусун жана көрүүсүн текшерүү керектигин түшүндүрө алат эле. Адел баланын угуусун текшерүү үчүн камкорчуларды медициналык мекемеге жибере алмак. Адел ошондой эле энеден уйку көйгөйлөрү тууралуу көбүрөөк сурап, тынчсызданууну жоюу стратегиясын колдонуп көргөн-көрбөгөнүн биле алат эле. Адел ата-энелерге баланы тарбиялоо күчтүү эмоцияларды жаратарын жана бул эч нерсе эмес деп, түшүндүрүп бере алмак. Бул күнөөнү же уятты сезүүгө себеп эмес деп айтмак. Ал ошондой эле энеге уйкуга даярданууга жардам бере турган кечки эс алуу ыкмаларын, мисалы, терең дем алууну сунуштай алат эле.
- **3-окуу мисалы:** Энеси менен атасы 11 айлык кызын анын өсүшүн көзөмөл жана байкоого жана стимулдаштыруу боюнча кеңеш берүүгө алып келишти. Сүйлөшүү учурунда алар Аделден камкорчулар кызынын жетиштүү тамактанып жатканына ынануу үчүн анын ачкалык жана токтук белгилеринекөңүл бурушу керек экенин угушту. Адел ошондой эле балаңызды эч качан тамак ичүүгө мажбурлабаңыз деп айтты. Муну укканда ата-энелер таң калышты, анткени кызы кошумча тамак жей баштагандан бери аны дайыма тамактанууга мажбурлашкан, анткени аны тамактандырууга аракет кылып жатышканда ал чалкасын карай ийилип, ыйлап жүргөн. Анын салмагы азайып бараткандыктан, аны жегенге мажбурлоо туура деп чечишти. Мындан тышкары, ал акыркы бир нече ай ичинде бир нече жолу төмөнкү дем алуу жолдорунун инфекцияларына чалдыккан.
 - **Чечим:** Эгерде бул жекече кеңеш берүү сессиясы болсо, анда кеңешчи камкорчулар менен сүйлөшүп, кызын эмне менен азыктандырып жаткандыгын билип, тамактануу учурунда пайда болгон кыйынчылыктарды жакшыраак түшүнө алат эле. Адел ошондой эле алардын кызынын өсүшү боюнча таблицасын карап чыгып, анын начар тамактандыгын жана атайын дарылоого муктаж экендигин билип алат эле. Ал ата-энелерге кызын тамактандыруу, мисалы, пюре жасоо, жутууну жеңилдетүү үчүн жумшак тамактарды электен өткөрүү жана тамактандыруу процессин сүйүү жана үйрөтүү убагына айлантуу боюнча кеңештерди берет эле. Кеңешчи ошондой

эле камкорчулар менен баланын ачкалык жана токтук белгилеринкантип таануу жөнүндө сүйлөшө алат эле. Ата-энелер кызынын туура тамактануусун камсыз кылууга кызыкдар, бирок аны мажбурлап тамактандырууну адат кылып алышкан. Эгерде Адел үйгө барганда жекече кеңеш бере алса, анда ал камкорчулардын кызына эмне тамак жасап жатканын, аны кантип тамактандыраарын, кандай кыйынчылыктарга туш болгонун байкап, күнүмдүк практикаларына өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча жакшыраак практикалык кеңештерди бере алмак.

3-көнүгүү: Жекече кеңеш берүү сессияларынын структурасы (15 мүнөт)

1. Катышуучулардан *Кеңеш берүү карталарындагы* “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү кадамдары” картасын ачууну сураныңыз. **“Бул кадамдар жана алардын ар бири боюнча маалымат жөнүндө кандай ойдосуз? Бул кадамдар топтук сессияларды өткөрүүнүн беш кадамынан эмнеси менен айырмаланат? Бул процесс сиз мурда жекече кеңеш берүүлөрдү түзгөнүздөн эмнеси менен айырмаланат?”** деп сураңыз. Катышуучулардын суроолоруна жооп бериңиз.
2. Катышуучулардан *Кеңеш берүү карталарындагы* “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү темаларын аныктоо” картасын ачууну сураныңыз. Бул картанын биринчи тилкесинде камкорчуларга баланын өнүгүүсү жана тамактануусу, ошондой эле алардын бакубатчылыгы жөнүндө талкууну баштоо үчүн бериле турган суроолордун мисалдары бар экенин түшүндүрүңүз. Экинчи тилкеде кеңеш берүү талап кылынышы мүмкүн болгон көйгөйлөрдүн мисалдары келтирилген, ал эми үчүнчү тилкеде мындай көйгөйлөрдү чечүүдө эң пайдалуу болушу мүмкүн болгон башка кеңеш берүү карталары көрсөтүлгөн. Катышуучуларды эки-экиден отуруп, карта менен таанышууга чакырыңыз. **Төмөнкү суроолорду талкуулоону сураныңыз: “Камкорчулар менен талкуулоо максатында бир же эки артыкчылыктуу теманы аныктоо үчүн бул көмөкчү карталарды кантип колдонсоңуз болот? Бул көмөкчү карталар биз азыр эле талкуулаган окуу мисалдарында сүрөттөлгөн көйгөйлөрдү чечүүгө кантип жардам бере алат?”**
3. Катышуучулардан өз орундарына кайтууну сураныңыз. Топтук сессиялар үчүн карталарындай эле, бул карталарда да алар үчүн бейтааныш маалымат бар жана бул эч нерсе эмес деп аларга айтыңыз. Тренингдин жүрүшүндө катышуучулар КБжЭКОУ темалары боюнча “Негизги билдирүүлөр” жана “Практикалык кеңештер” менен жакшыраак тааныша башташат.
4. **“Жекече кеңеш берүүнүн көптөгөн артыкчылыктары бар! Эгерде сессиянын башталышында кеңешчи балдарга кам көргөн адамдар менен мамиле түзүүгө убакыт бөлүп, аларды угуп, алардын балдар менен өз ара аракеттешүүсүн байкап, алар менен биргеликте алардын көйгөйлөрүн чечүүгө аракет кылса, анда ал жекече кеңеш берүүнү ийгиликтүү өткөрө алат. Кеңешчи камкорчунун жана баланын кызыкчылыктарына жана муктаждыктарына жооп берген бир же эки сунушка көңүл буруп, камкорчуга машыгууга убакыт берет. Жекече кеңеш берүү – камкорчуларга таасир эткен башка адамдарга кеңеш берүү үчүн жакшы мүмкүнчүлүк. Тренингдин жүрүшүндө биз *Кеңеш берүү карталарын* колдонуу менен жекече кеңеш берүүнү практикалоого мүмкүнчүлүгүбүз көбүрөөк болот”** деп айтыңыз.

4-сессия боюнча негизги тыянактар

- Балдарга кам көргөн адамдар менен ишенимдүү мамиле түзүү үчүн биз “Угуу жана билүү ыкмаларын” жана “Ишенимди арттыруу жана колдоо көрсөтүү ыкмаларын” колдонушубуз керек.
- Жекече кеңеш берүү беш кадамдан турат: (1) Балага кам көргөн адамдар менен учурашуу; (2) Баалоо жүргүзүү: угуу жана байкоо; (3) Маалыматты талдоо жана бир-эки сунушту аныктоо; (4) Иш-аракет кылуу: бүгүнкү тема(-лар) менен тааныштыруу, камкорчуларды мактоо, демонстрациялоо менен практикалоону колдонуу менен кеңеш берүүнү өткөрүү; (5) Сессияны жыйынтыктоо жана аяктоо.
- Жекече кеңеш берүүнүн негизги артыкчылыгы – сессиялар үй-бүлөнүн өзгөчө муктаждыктарына, көйгөйлөрүнө жана кызыкчылыктарына ыңгайлаштырылышы мүмкүндүгүндө.

5-сессия: Камкордук менен багууну камсыз кылуу

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Баланын жашоосундагы алгачкы эки жылында камкордук менен багуу концепциясы жана камкордук менен тамактандыруу практикасы жөнүндө түшүнүк ала алышат;
2. Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуп, камкордук менен багууну демонстрациялай алышат жана камкордук менен багуу (анын ичинде камкордук менен тамактандыруу) боюнча кеңеш берүүнү практикалай алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Окуу куралынын “Камкордук менен багуу жөнүндө окуялар” 5.1-материалы
- “2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Ролдук оюндар үчүн куурчак(-тар);
 - «Камкордук менен багуу темасы боюнча кеңеш берүү» ролдук оюну» 5.1-таркатма материалы.
- Кошумча материалдар: флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн карап чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталарындагы* материалдарды карап чыгыңыз:
 - *1-кеңеш берүү картасы;*
 - *2-кеңеш берүү картасы;*
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү кадамдары”;
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо”.

Сессиянын жалпы узактыгы: 55 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Баланын жашоосундагы алгачкы эки жылында камкордук менен багуу концепциясы жана камкордук менен тамактандыруу практикасы жөнүндө түшүнүк алуу (25 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Камкордук менен багуу жөнүндө окуялар (25 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуп, камкордук менен багууну демонстрациялап, камкордук менен багуу (анын ичинде камкордук менен тамактандыруу) боюнча кеңеш берүүнү практикалоо (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: «“Камкордук менен багуу темасы боюнча кеңеш берүү” ролдук оюну» (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Баланын жашоосундагы алгачкы эки жылында камкордук менен багуу концепциясы жана камкордук менен тамактандыруу практикасы жөнүндө түшүнүк алуу

Методологиясы: чакан топтордо иштөө жана топтук талкуу

Узактыгы: 25 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Камкордук менен багуу жөнүндө окуялар (25 мүнөт)

1. “Бул сессиянын жүрүшүндө биз камкордук менен тамактандырууну өзүнө камтыган камкордук менен багуу түшүнүгүн талкуулайбыз” - деп түшүндүрүңүз. Бардык катышуучулардан камкордук менен багуу жана тамактандыруу боюнча 1 жана 2-кеңеш берүү карталарын табууну сураныңыз. Катышуучуларга бул карталарды изилдөө жана “Негизги билдирүүлөрдү” окуп чыгуу үчүн болжол менен 3 мүнөт бериңиз.
2. Катышуучуларды төрт чакан топко бөлүп, ар бир топко Окуу куралынын “Камкордук менен багуу жөнүндө окуялары” 5.1-материалынан окуясы менен бирден карта бериңиз.
3. Топторго сүрөттөрдүн ар бир топтому камкорчу тарабынан баланы камкордук менен багуусу жөнүндө окуяны айтып берерин айтыңыз. Бирден төрткө чейинки сүрөттөрдүн ырааттуулугун караңыз. Суроолорго жооп берүү үчүн бөлүктөргө көңүл буруп, сүрөттөрдө эмне болуп жатканын түшүнүшү керектигин баса белгилеңиз.
4. Окуу куралында берилген суроолорду колдонуп, ар бир топтон сүрөттөрдө эмне болуп жатканын талкуулоону сураныңыз. Ар бир сүрөт боюнча ар бир суроого жооп берүүнүн кажети жок, катышуучулар бул суроолорго төрт сүрөттөмөтөң айтып берген жалпы окуя боюнча жооп бериши керек. Талкуу үчүн суроолор:
 - a. Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?
 - b. Камкорчунун жана баланын бетинин түрүнөн эмнени байкап жатасыз?
 - c. Бала кандай белгилерди берип жатат?
 - d. Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы? Эгер андай

- болбосо, бул адам эмнени башкача кыла алат эле?
- e. Балага кам көргөн адамдын денесинин абалынан эмнени байкап жатасыз?
 - f. Бул окуяда балага кам көргөн адам кандай сезимде болуп жатат?
 - g. Бул окуяда бала кандай сезимде болуп жатат?
5. 5 мүнөттөн кийин катышуучулардан өз орундарына кайтууну сураныңыз. Ар бир топтун бирден өкүлүнөн өз окуясын айтып берүүнү жана камкордук менен багуу учурун баяндап берүүнү сураныңыз. (Ар бир окуянын сүрөттөлүшү менен төмөндөгү “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүн караңыз). Ар бир окуянын кыскача баяндамасында топтор бербеген кошумча маалыматты көрсөтүңүз. Фасилитатор үчүн деталдуу эскертүүлөрдү колдонуп, окуядагы баланын айрым белгилерин жана камкорчунун аларга кандай жооп кайтарарын сөзсүз белгилеп кетиңиз.
6. Катышуучуларга 1 жана 2-кеңеш берүү карталарындагы “Негизги билдирүүлөр” жана “Практикалык кеңештер” жөнүндө эскертиңиз. **“1 жана 2-кеңеш берүү карталарындагы “Негизги билдирүүлөрдүн” жана “Практикалык кеңештердин” сиз айтып берген окуялар менен кандай байланышы бар?” деп сураңыз.**
7. Акырында, кам көрүү жөнүндө “Негизги маалыматка” кыскача сереп салыңыз. **“Бапестеп кам көрүү – бул камкорчунун баланын белгилерин байкап, түшүнүп, аларга өз убагында жана туура жооп кайтаруу жөндөмү. Бапестеп кам көрүү өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын негизги компоненти болуп эсептелет, анткени балдарга кам көргөн адамдар балдардын ден соолугун, тамактануусун, бейпилдигин/коопсуздугун жана эрте куракта окуп үйрөнүүсүн эң жакшы түрдө камсыздай алышат” деп айтыңыз.**

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

1-камкордук менен багуу жөнүндө окуянын кыскача мазмуну

- Бул өз ара аракеттешүү камкорчу менен наристе балдарды тизип, чогуу ойноп жатканын көрсөтөт. Алар бирдей деңгээлде отурушат, баарлашып, көз байланышын түзө алышат. Жөнөкөй оюн учурларын кызыктуу кылып, үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк бере турган өз ара аракеттешүүнүн сапаты камкордук менен багуу үчүн маанилүү.
- Камкор болуу – бул наристенин өз алдынча бир нерсе кылгысы келгенин түшүнүү жана сиздин колдооңуз менен аны жасоого мүмкүнчүлүк берүү. Чоң атасы анын үйрөнүүсүн колдогондуктан, наристе кыз изилдеп, ойноп жатканда өзүн ишенимдүү сезет.
- Камкордук менен өз ара аракеттешүү эки тараптуу процессти камтыйт (“сен – мага, мен – сага”). Наристе кыз чоң атасынын аракеттерин кайталап, буюмдарды бири-биринин үстүнө тизет.
- Чоң ата өз убагында небересин колдоп (мунара курулуп бүтөр учурда), аны кубаттап, өз алдынча ойноого/буюмдарды бири-биринин үстүнө коюуга мүмкүнчүлүк берип, наристенин ойноо аракеттерине көңүл бурат.
- Бапестеп кам көрүү байланышты жана позитивдүү өз ара аракеттешүүнү бекемдейт. Бапестеп кам көрүү – бул кызыктуу жана оңой!

1

Камкорчунун жана баланын бетинин түрүнөн эмнени байкап жатасыз? Бул окуяда бала /балага кам көргөн адам кандай сезимде болуп жатат?

Мүмкүн болгон жооптор: “Камкорчу менен бала жылмайып жатышат”, “Камкорчу менен бала бактылуу жана көңүлдүү”.

Балага кам көргөн адамдын жана баланын денесинин абалынан эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Камкорчу менен бала бири-бирине бетме-бет отурушат”, “Камкорчу менен бала бир деңгээлде (жерде отурушат),” “Камкорчу менен бала ыңгайлуу отурушат”.

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам бала менен өз ара аракеттенип жатат”, “Балага кам көргөн адам баланы оюн аркылуу буюмдарды бири-биринин үстүнө коюуга үйрөтүп жатат”, “Балага кам көргөн адам бала менен убакытты сапаттуу өткөрүп жатат”, “Балага кам көргөн адам алаксыбайт / балага көңүлүн бурат”.

2

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам баланы үйрөтүүдө колдойт, ал эми бала мунараны өз алдынча куруу мүмкүнчүлүгүнө кубанат”, “Балага кам көргөн адам балага мунара курууга жардам берет, ал эми бала камкорчунун иш-аракеттерин байкап, буюмду башка буюмдун үстүнө коет” (“сен – мага, мен – сага” өз ара аракеттешүүсү).

Бала кандай белгилерди берип жатат? Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы? Эгер андай болбосо, бул адам эмне кыла алат эле?

Мүмкүн болгон жооптор: “Наристе кыз камкорчуга өзү буюмдарды койгусу келгенин жана ойногусу келгенин көрсөтүп жатат”, “Балага кам көргөн адам наристе кызга өз алдынча мунара курууга уруксат берип, аны менен ойноп, белгисине жооп кайтарып жатат”.

3

Бул окуяда бала кандай сезимде болуп жатат? Бул окуяда балага кам көргөн адам кандай сезимде болуп жатат?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам балага мунараны өз алдынча курууга уруксат берет жана камкорчу жанында болгондо бала өзүн ишенимдүү сезет”, “Бала буюмдарды өз алдынча койгондо өзүн ишенимдүү сезет”, “Бала сыймыктанат же ыраазы болот жана кайтарып байланыш алуу үчүн балага кам көргөн адамдын жүзүн карайт”, “Балага өзүнүн жасаганы жагып жатат”, “Балага кам көргөн адам баланы мактоо менен адекваттуу жооп кайтарып жатат”, “Камкорчу бала мунара куруп жатканын көрүп сүйүнөт”, “Камкорчу бала менен сыймыктанат”, “Балага кам көргөн адам баланы кубаттайт”, “Балага кам көргөн адам баланы жакшы көрөт”, “Балага кам көргөн адам мунараны анын ордуна курбай, наристе кызга мунараны өз алдынча курууга уруксат берет”.

4

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Алар кубанып жатышат”, “Алар ыраазы /сүйүнүп жатышат”, “Алар дагы бир мунара курушу мүмкүн”, “Алар мунаранын кулаганына капа эмес”, “Алар оюндан ыракат алып жатышат”, “Алар оюн процессине активдүү катышып жатышат”.

2-камкордук менен багуу жөнүндө окуянын кыскача мазмуну

- Бул өз ара аракеттешүү камкордук менен эмизүүнү көрсөтөт.
- Бала камкорчуга ачка экенин билдирет. Ымыркайлар ачка экендигин көрсөтүү үчүн белги катары манжаларын же муштумдарын оозуна улам-улам тартышат. Балага кам көргөн адам бул белгиге жооп берет жана баланы убагында эмизет.
- Бала берген белгилердитаанып, ошого жараша жооп кайтаруу үчүн, бапестеп кам көрүү үчүн көз байланышын түзүү маанилүү. Бала төрөлгөндөн баштап көрөт. Анын көзүнө улам-улам караңыз. Бул ага сиз менен байланыш түзүүгө жардам берет жана ал адамдардын эмоцияларын таанууну үйрөнөт.
- Бапестеп кам көрүү – бул бала менен өз ара аракеттешүү, мээрим төгүү жана баланын муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына ылайык ырааттуу жооп берүү.

1

Камкорчунун жана баланын бетинин түрүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам көз байланышын түзүп, баланы карайт, ал эми бала кам көргөн адамды карайт”, “Бала манжаларын же муштумун оозуна салат”, “Эне баланы бооруна кысат”.

Бала кандай белгилерди берип жатат?

Мүмкүн болгон жооптор: “Бала ачка экенин көрсөтүү үчүн манжаларын же муштумун оозуна салып жатат”.

2

Камкорчунун жана баланын бетинин түрүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам кубанып жатат”, “Ал жылмайып жатат”, “Ал баланы сылап, сүт эмизип жатат”, “Баланын сүтэмгенин көрүп, жактырып жатат”, “Ымыркай кыз ачкалык жөнүндө белгилерин байкаганына сүйүнүп жатат”, “Ымыркай кыз ачка болбой калышына сүйүнүп жатат”.

Балага кам көргөн адам бул белгилерине жооп кайтарып жатабы? Эгер андай болбосо, бул адам эмне кыла алат эле?

Мүмкүн болгон жооптор: “Ооба, балага кам көргөн адам баланын ачкалык белгилерине баланы сүтэмизүү менен туура жана өз убагында жооп кайтарып жатат”.

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам балага сүтэмизип жатат”, “Бала эмип жатат”, “Камкорчу менен бала байланыш түзүп жатышат”, “Камкорчу менен бала ыраазы болуп жатышат”.

3

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам бала менен өз ара аракеттенип жатат” “Ал мээримин төгүп/көрсөтүп жатат”, “Балага кам көргөн адам баланын манжаларын өөп жатат”, “Бала камкорчусу менен ойногонду жакшы көрүп жатат”, “Бала камкорчу менен ойногусу келип жатат”, “Камкорчу менен бала ырахат алып жатышат”, “Баланын каалоолору жана кызыкчылыктары канааттандырылды”.

4

Камкорчунун жана баланын бетинин түрүнөн эмнени байкап жатасыз?

“Бала канааттанды жана ачка болбой калды”. “Бала камкорчунун кучагында өзүн тынч жана ишенимдүү сезип жатат”.

3-камкордук менен багуу жөнүндө окуянын кыскача мазмуну

- Бул өз ара аракеттешүү балага кам көргөн адам китеп аркылуу баланын баарлашуусун жана эрте сабаттуулук ыкмаларын кантип колдоорун көрсөтүп жатат. Балаңыз сөздөрдү угушу үчүн көп сүйлөшүңүз, окуңуз жана ырдаңыз. Ал сиздин сүйлөгөнүңүздү же окуганыңызды угуп, сүйлөгөндү үйрөнөт.
- Бапестеп кам көрүү – бул бала менен өз ара аракеттешүү, мээрим төгүү жана баланын муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына дайыма жооп берүү. Балага кам көргөн адам балага китепти каалагандай изилдөөгө мүмкүнчүлүк берет. Бала жетекчиликти колго алат, ал эми балага кам көргөн адам баланын кызыкчылыгын көздөйт.
- Камкордук менен өз ара аракеттешүү эки тараптуу процессти камтыйт (“сен – мага, мен – сага”). Үндөрдү, сөздөрдү жана жаңсоолорду же көрсөтүүлөрдү колдонуп сүйлөшүңүз. Бала сиз менен үн же кыймыл аркылуу, мисалы, сизди көрсөтүп, байланышканда, ага жооп бериңиз, ал сизге да ушундай жооп берет. Кезектешип баарлашасыз.
- Бапестеп кам көрүүнү камсыз кылуу үчүн бала менен бирдей деңгээлде болуу маанилүү, андыктан анын белгилеринетуура жооп кайтарып, китепте баланы эмне кызыктырарын көрө аласыз.
- Камкор болуу – бул балаңыз өз алдынча бир нерсе жасагысы келгенин түшүнүү жана аны сиздин колдооңуз менен жасоого уруксат берүү дегенди билдирет. Балага кам көргөн адам китепти кармап, окуу процессин колдоп турганда, бала китепти изилдөөдө жана окууда өзүн ишенимдүү сезет.

1

Камкорчунун жана баланын денесинин абалынан эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам бала менен бирдей деңгээлде отурат”, “Балага кам көргөн адам экөө тең китеп окуй алышы үчүн балага жакын отурат”, “Балага кам көргөн адам бала менен байланыш түзүп, жанында отурат”.

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Камкорчу менен бала чогуу окуудан жана баарлашуудан ыракат алып жатышат”, “Экөө тең аңгемени кызыгып окуп жатышат”, “Алар бактылуу”, “Бала китеп окууга кызыгып жатат, ал эми камкорчу баланын кызыгуусун колдойт”.

2

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам балага китеп окуп берип жатат”, “Аял бала менен өз ара аракеттенип, баланын китеп окууга болгон кызыгуусуна жооп кайтарып жатат”, “Балага кам көргөн адам бала менен “сүйлөшүп жатат”, “Бала китептин барагын оодарып жатат”, “Камкорчу балага баракты оодарууга уруксат берип жатат”.

3

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Бала китептеги жаныбарды көрсөтүп жатат”, “Бала сөздү жана жаңсоону колдонуп, камкорчу менен сүйлөшүп жатат”, “Бала камкорчуну кайталап, “сен – мага, мен – сага” негизибоюнча сүйлөшүүгө катышып жатат, “Камкорчу балага “жөжө” сыяктуу жаңы сөздөрдү үйрөнүүгө жардам берип жатат”.

4

Камкорчу менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Бала китепти жабып жатат, ал эми камкорчу ага муну жасоого уруксат берип жатат”, “Бала китепке кызыгып жатат, ал эми камкорчу балага китепти өз темпинде изилдөөгө мүмкүнчүлүк берип жатат”, “Балага кам көргөн адам баланын үйрөнүү/окуу процессин колдоп жатат”.

Бала кандай белгилерди берип жатат? Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы? Эгер андай болбосо, бул адам эмне кыла алат эле?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам баланын белгилерин түшүнүп, балага китепти жабууга уруксат берип жатат”, “Эгер камкорчу баланын белгилерине ЖООП БЕРБЕСЕ, бала китепти жаап, мукабасын кайра көргүсү келгенине карабай, аңгемени ага окууну уланта бермек”.

4-камкордук менен багуу жөнүндө окуянын кыскача мазмуну

- Бул өз ара аракеттешүү камкордук менен тамактандырууну көрсөтөт.
- Камкордук менен тамактандыруу үчүн баланын ачкалык жана токтук белгилеринетуура жооп берүү үчүн балаңыз менен бир деңгээлде болуу жана анын жүзүн карап туруу маанилүү. Бири-бириңизге жана тамак-ашыңызга көңүл буруу үчүн балаңызды карап отуруңуз. Баланын өзүнүн табагы болушу керек.
- Эркек киши наристе кыздын өз алдынча тамактануусуна жол берип, кам көрөт. Балаңызды өз алдынча тамактанууга үндөңүз – ошентип, ал тамакты кантип кашык менен алып, оозуна алып барып салууну жакшыраак түшүнөт. Эгер ал баш аламандык кылса, эч нерсе эмес!
- Балага кам көргөн адам наристе кыздын тамак-ашка болгон кызыгуусу жок экенин жана ток экенин көрсөтүү үчүн берген белгилеринекөңүл бурат. Эркек киши баланын ток жана канааттанганын билип, табакта тамак калса да табакты алып салат. Баланын жетиштүү тамактануусун камсыз кылуу үчүн жана ошол эле учурда аны ашыкча тамактандырбоо үчүн анын ачкалык жана токтук белгилерине көңүл буруңуз. Эч качан балаңызды тамактанууга мажбурлабаңыз же тамакты сыйлык катары колдонбоңуз.

1

Камкорчунун жана баланын бетинин түрүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Камкорчу менен бала бири-бирин карап отурушат”, “Наристе кыз ачка экенин көрсөтүп, колун сунуп жатат”.

Камкорчунун жана баланын денесинин абалынан эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Камкорчу менен бала бири-бирине бетме-бет отурушат”, “Камкорчу менен бала бирдей деңгээлде (жерде отурушат)”, “Камкорчу менен бала ыңгайлуу отурушат жана тамактанып жатышат”.

Бала кандай белгилерди берип жатат? Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы? Эгер андай болбосо, бул адам эмне кыла алат эле?

Мүмкүн болгон жооптор: “Наристе кыз тамак жегиси келгенин көрсөтүп, колун сунуп жатат”, “Балага кам көргөн адам тамакты кыздын колуна салып, туура жооп кайтарып жатат”.

2

Балага кам көргөн адам менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Наристе кыз өзү тамактанып жатат”, “Балага кам көргөн адам кыздын өз алдынча тамактануусуна уруксат берип жатат”, “Бала өзү жегиси келип жатат жана балага кам көргөн адам анын өз алдынча тамактанууну үйрөнүүгө болгон каалоосун колдоп жатат”.

3

Балага кам көргөн адам менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Балага кам көргөн адам балага дагы тамак бергиси келет, бирок бала тойду”, “Наристе кыз башын тамактан алыстатып, колу менен тосуп жатат”.

Бала кандай белгилерди берип жатат? Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы?

Мүмкүн болгон жооптор: “Наристе тамак жегиси келбей турганын көрсөтүү үчүн башын эңкейтип же буруп жатат”, “Наристе кыз “жетешет” же “тойдум” деп айткысы келип, тамактан колу менен тосмолонот”, “Балага кам көргөн адам туура жооп кайтарып, кызды тамактанууга мажбурлабайт”.

4

Балага кам көргөн адам менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Наристе кыз камкорчу анын көрсөткөн белгилерин түшүнүп, табакты алып салганына сүйүнүп жатат”, “Ал камкорчуга жаңсап “мен тойдум” деп жатат”. “Кыз ток болуп, жылмайып канааттануусун көрсөтүп жатат”.

Бала кандай белгилерди берип жатат? Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы?

Мүмкүн болгон жооптор: “Бала тамакты алып салганына ыраазы жана кошумча тамак сурабайт”, “Балага кам көргөн адам баланын көрсөткөн белгилеринетуура жооп кайтарып, табакты ары алып жатат”, “Табакта дагы деле тамак бар, бирок камкорчу наристе кыз берген белгисианын ток экенин билдиргенин түшүнөт жана аны тамактандырууну улантууга же дагы жегенге мажбурлоого аракет кылбайт”.

5-камкордук менен багуу жөнүндө окуянын кыскача мазмуну:

- Бул өз ара аракеттешүү балага кам көргөн адам ымыркайдын чарчоо белгилеринекандай жооп кайтарарын көрсөтөт.
- Бапестеп кам көрүү – бул бала менен дайыма өз ара аракеттешүү, мээрим төгүү жана анын муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына ылайык жооп кайтаруу. Ымыркайлар качан ойногусу, тамактангысы, уктагысы келгенин же башка бир нерсеге муктаж болуп калганын камкорчуга билдирүү үчүн ар кандай белгилерди колдонушат.
- Камкорчу ымыркай кыздын азыр ойногонго кызыгуусу жок деген белгилеринекөңүл бурат. Камкорчу оюнчукту алып, ымыркайды уйкуга даярдайт. Камкорчу ымыркайды эс алуу үчүн коопсуз жерге жайгаштырат.
- Балдар төрөлгөндөн баштап көрө алышат. Бул окуядагы камкорчу менен ымыркай көз байланышын түзүшөт. Камкорчу ымыркай кыз аны жакшы көрө алышы үчүн анын жанына жайгашат. Бул ымыркай кызга камкорчу менен байланыш түзүүгө жардам берет жана убакыттын өтүшү менен ал адамдардын эмоцияларын таанууну үйрөнөт.

1

Камкорчунун жана баланын бетинин түрүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Камкорчу ымыркай кызды оюнга тартууга аракет кылып жылмайып жатат”, “Ымыркай оюнга катышпай жатат”, “Ымыркай алысты карап жатат”.

Камкорчунун жана баланын денесинин абалынан эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Камкорчу ымыркайга жакын турат жана ымыркай аны көрө алат”.

Бала кандай белгилерди берип жатат? Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы?

Мүмкүн болгон жооптор: “Ымыркай камкорчудан башын башка жакка буруп жатат”, “Баланын учурда оюнга кызыгуусу жок”, “Камкорчу ымыркай кыздын белгилерине жооп бербей, аны менен ойноону улантууга аракет кылып жатат”.

2

Балага кам көргөн адам менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Атасы отуруп, баласы менен ойногонго аракет кылбай калды”, “Атасы оюнчукту башка жакка жылдырды”, “Атасы баланын жаңсоолорун карап турат”.

Бала кандай белгилерди берип жатат? Балага кам көргөн адам бул белгилерге жооп кайтарып жатабы?

Мүмкүн болгон жооптор: “Ымыркай кыз көзүн ушалап жатат”, “Ымыркай кыз белин ийкеп жатат”, “Бала чарчады”, “Атасы кыздын азыр ойногусу келбей турат деген белгисине адекваттуу жооп кайтарды”.

3

Балага кам көргөн адам менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Атасы баланын чарчаганын түшүндү”, “Камкорчу баланы уйкуга даярдап жатат”, “Ымыркай кыз ыраазы болуп, камкорчунун көзүнө карап жатат”, “Атасы кыздын чарчаганын билдирген белгилерин түшүндү, эми ымыркай каалаганына жетти”.

4

Балага кам көргөн адам менен баланын өз ара аракеттешүүсүнөн эмнени байкап жатасыз?

Мүмкүн болгон жооптор: “Бала уктап жатат”, “Атасы ымыркай кызды коопсуз жерге жаткырды”, “Атасы аны жуурканга ороп койду”.

2-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуп, камкордук менен багууну демонстрациялап, камкордук менен багуу (анын ичинде камкордук менен тамактандыруу) боюнча кеңеш берүүнү практикалоо

Методологиясы: ролдук оюн жана топтук талкуу

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: “Камкордук менен багуу темасы боюнча жекече кеңеш берүү” ролдук оюну (30 мүнөт)

1. Катышуучуларга жекече кеңеш берүү боюнча ролдук оюн өткөрө турганыңызды билдириңиз. Жекече кеңеш берүү учурунда 2-кадам (баалоо) жана 3-кадам (талдоо) аяктагандан кийин кеңеш берүү темасын тандоо эң дурус болгону менен, бирок бул көнүгүүдө сиз камкордук менен багууга жана камкордук менен тамактандырууга көңүл бура турганыңызды айтып, бул катышуучуларга 1 жана 2-кеңеш берүү карталарын колдонууну практикалоого мүмкүндүк берет деп түшүндүрүңүз.
2. Катышуучуларды төрт кишиден турган топторго бөлүңүз. Алардан балдарга кам көргөн адамдардын ролуна эки ыктыярчыны (эне менен ата), кеңешчи ролуна бирөөнү жана байкоочу ролуна дагы бирөөнү тандоосун сураныңыз. Камкорчулардын ар бир жубуна ролдук оюнда бала катары колдоно турган куурчак же башка реквизитти бериңиз.
3. Катышуучулардан өздөрүнүн *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарындагы* «Камкордук менен багуу темасы боюнча кеңеш берүү» ролдук оюну» 5.1-таркатма материалын ачууну сураныңыз. Катышуучуларга өз ролдору менен таанышуу үчүн 5 мүнөт убакыт бериңиз. Байкоочунун ролун ойногон катышуучулар кеңеш берүүгө байкоо жүргүзүү процессинде ой жүгүртүүгө сунуштала турган суроолордун тизмеси менен таанышышы керек. Бул сессия үчүн кеңешчинин жана байкоочунун ролдорун ойногон катышуучуларга *Кеңеш берүү карталары* керек болот. Катышуучуларга ролдук оюн учурунда 1 жана 2-кеңеш берүү карталарында берилген темалар боюнча кеңеш берүүгө аракет кылышы керектигин эскертиңиз. Балким, ЭКБТ темалары боюнча кеңеш берүү алар үчүн табигыйраак болуп көрүнөт, анткени *КБЖЭКОУ* жаңы материал болуп саналат, бирок бул ролдук оюндар

катышуучуларга *КБЖЭКОУнун Кеңеш берүү карталарынын* мазмуну менен жакшыраак таанышууга мүмкүндүк берет.

4. Катышуучуларга ролдук оюнду өткөрүүгө 15 мүнөт бериңиз.
5. Бүткүл топко ролдук оюнду талкуулоо үчүн 10 мүнөт убакыт бериңиз. Ар бир топтогу байкоочулардан таркатма материалдагы суроолорго таянып, кыскача жыйынтык чыгарууну сураныңыз.
6. Ар бир топтун кеңешчилеринен ролдук оюн учурунда алгын тажрыйбасы менен бөлүшүүнү сураныңыз. **“Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү боюнча кадамдар” картасын кантип колдондуңуз? Эмне жакшы өттү? Эмнелер кыйынчылыктарды жаратты? “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо” картасын кантип колдондуңуз? Эгер суроолоруңар болсо, бул картадан камкорчуларга кандай суроолорду бердиңиз?” деп сураңыз.** Катышуучуларды мактап, кеңешчинин туура кылганын түшүндүрүп жана толуктап, ролдук оюн боюнча кайтарым байланыш бериңиз. Бардык негизги ойлорду баса белгилөө үчүн төмөндөгү “Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүнө кайрылыңыз.
7. Андан кийин, катышуучулардан, эгер бул маалымат топтук сессиянын жүрүшүндө берилсе, кандай өзгөртүүлөрдү киргизери жөнүндө ойлонуп айтып беришин сураныңыз. Төмөнкү суроолордун негизинде кыскача талкуу жүргүзүңүз:
 - a. **“Топтук сессияларды өткөрүү кадамдары” жана “Топтук сессияларды өткөрүү боюнча колдонмо” карталарын колдонуп, камкордук менен багуу жана камкордук менен тамактандыруу маселелери боюнча топтук сессияны кантип өткөрөт элеңиз?” деп сураңыз.** Жооптор төмөнкүдөй болушу мүмкүн:
 - Сессияны балдарга кам көргөн адамдарды бирге ырдоого үндөгөн ыр менен баштоо.
 - Ар бир катышуучу карталар менен таанышууга мүмкүндүк алышы үчүн катышуучуларга ушул эки кеңеш берүү карталарын берүү.
 - Сессиянын мазмунун мыкты ыңгайлаштыруу үчүн аудиториянын мүнөзүн (мисалы, камкорчулардын түрүн, балдардын курагын) эске алуу.
 - 1 жана 2-кеңеш берүү карталардагы “Практикалык кеңештерди” колдонуу менен көнүгүү өткөрүү. Мисалы, камкорчуларды баланын жашы боюнча чакан топторго бөлүп, баласы ачка болгондо, чарчаганда, ойногусу келгенде берген белгилери жөнүндө айтып берүүсүн сурануу.
 - Катышкандыгы үчүн камкорчуларга ыраакмат айтуу.
 - Балдарга кам көргөн адамдардан үйгө келгенде баласы менен бирге эмне кылууну пландап жатканын айтып берүүнү сурануу.
 - b. **“Топтук сессиянын жүрүшүндө жана үйгө барууда бул тема боюнча кеңеш берүүнүн кандай айырмачылыктары бар?” деп сураңыз.** Жооптор төмөнкүдөй болушу мүмкүн:
 - Топтук сессияларды өткөрүүдө топтун бардык мүчөлөрү чогуу талкуулоого жана практикалоого үлгүрүшкөндөй кылып, “Практикалык кеңештерди” колдонуу менен ишти уюштуруу керек.

- Топтук сессияларда балдарга кам көргөн адамдар башка катышуучуларды угуп, окшош тажрыйбага ээ адамдардан үйрөнө алышат.
 - Топтук сессия учурунда баланын тамактандырууда, мисалы, эне баласын эмизгенде же ага тамак бергенде баланын берген белгилеринбайкаса болот.
 - Үйгө барууда баланын жана камкорчулардын тааныш чөйрөсүндөгү жүрүм-турумун байкоого болот.
 - Үйгө баруу камкорчулардын күнүмдүк жашоодо бала менен болгон мамилесин көрүүгө мүмкүндүк берет.
 - Үйгө барууда камкорчулардын баланы кантип тамактандырып жатканын көрүүгө болот.
 - Үйгө барууда үй-бүлөнүн башка мүчөлөрү менен сүйлөшүүгө болот.
8. Акырында, катышуучуларга сапаттуу жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүүдө алардын *Кеңеш берүү карталарындагы* Көмөкчү карталарды колдонушу керектигин эскертип коюңуз. Бул практикалык сессияда биз камкордук менен багуу жана камкордук менен тамактандыруу маселелери боюнча жекече кеңеш берүүгө көңүл бурдук. Практикада кеңешчилер ар дайым баланын, камкорчулардын жана үй-бүлөнүн муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына жооп берген бир-эки темага артыкчылык бериши керек.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Фасилитатордун камкордук менен багуу темасы боюнча ролдук оюнга байкоолору

- “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо” картасынын жардамы менен кеңешчи энени жана атаны кандай аракеттери үчүн мактаса болорун аныктап, ошондой эле кеңеш берүү учурунда талкуулоо үчүн жакшыртыла турган жерлерди ачып көрсөтүшү керек болчу. Төмөндө ролдук оюн учурунда алынган маалыматтын негизинде кеңешчи жасоого тийиш болгон иш-аракеттердин тизмеси келтирилген. Идеалында, кеңешчи кеңеш берүү учурунда бир-эки гана сунушту ишке ашырышы керек, бирок төмөндө биз бир нече мисал келтиребиз.
- Кеңешчи камкорчуларды төмөнкүлөр үчүн мактай алат эле:
 - Балага биринчи жолу алты айлык кезинде кошумча тамак беришти, энеси сүт мененэмизүүнү улантып жатат.
 - Баланын өзүнүн табагы бар жана ал канча жегиси келсе, ошончо жей алат.
- Кеңешчи балдарга кам көргөн адамдарды тынчсыздандырган төмөнкү маселелер боюнча кеңеш бериши керек болчу:
 - Эне сүт мененэмизгенде баланын көзүнө карабайт.
 - Бала ыйлаганда, бала эмнени каалап, эмнеге муктаж экенин түшүнүүгө аракет кылбастан, ар дайым эне сүтүнберишет.
 - Бала атасынын көңүлүн өзүнө бурууга аракет кылганда, анын кийимин тартып, жылмайып, ага карай үндөрдү чыгарып жатканда, атасы дайыма эле аны менен байланыш түзбөйт.
 - Балага чөйчөктөн ичүүгө уруксат бериле элек, бирок 9-12 айлык кезинде эле чөйчөктөн иче баштаса болот.

5-сессия боюнча негизги тыянактар

- Бапестеп кам көрүү – бул балага кам көргөн адамдын өз баласынын белгилерин байкап, түшүнүп, аларга өз убагында жана туура жооп кайтаруу жөндөмүн билдирет.

6-сессия. Баарлашуу жана оюн аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Ар кандай курактагы балдарга туура келген баарлашуу жана оюн иш-аракеттеринин түрлөрүн аныктай алышат;
2. Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, балдарга кам көргөн адамдарга баланын коммуникативдик белгилеринкантип таануу жана балдар оюн аркылуу кантип үйрөнүшөрү боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялап, практикалай алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Бала катары колдонула турган куурчак(-тар) же башка реквизит;
 - Окуу куралынын “Балдарга кам көргөн адамдар үчүн баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча практикалык кеңештер” 6.1-материалы:
 - “Практикалык кеңештерди” кагаз тилкелерине кесип, ар бир топтун ар бир катышуучусуна жок дегенде бир тилке кагаз бериңиз. Ар кандай топтордо бирдей “Практикалык кеңештер” колдонулушу мүмкүн. (Фасилитатор үчүн эскертүү: Окуу куралынын 6.1-материалынын эки нускасы берилген. Эгерде тренингге 18ден ашык адам катышса, ар бир катышуучуга бирден кагаз тилкесин берүү үчүн сизге эки нускасы тең керек болот.)
- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Ролдук оюндар үчүн куурчак(-тар);
 - Топтук ролдук оюн үчүн бейждер (төш белгилер);
 - «“Баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча топтук сессия” ролдук оюну» 6.1-таркатма материалы.
- Кошумча материалдар: флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн карап чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталардагы* материалдарды карап чыгыңыз:
 - 3-кеңеш берүү картасы;
 - 4-кеңеш берүү картасы;
 - “Топтук сессияларды өткөрүү кадамдары”;
 - “Топтук сессияларды өткөрүү боюнча колдонмо”;

- “Майыптуулугу бар балдарды оюнда жана окутуп үйрөтүүдө колдоо боюнча кеңештер”.

Сессиянын жалпы узактыгы: 50 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Ар кандай курактарга ылайыктуу баарлашуу жана оюн иш-аракеттеринин түрлөрүн аныктоо (20 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Баарлашуу жана оюн иш-аракеттерин ойноп көрсөтүү (20 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, балдарга кам көргөн адамдарга баланын коммуникативдик белгилерин таануу жана балдар оюн аркылуу кантип үйрөнүшөрү боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялоо жана практикалоо.
 - 1-көнүгүү: “Баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча топтук сессия” ролдук оюну (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Ар кандай курактарга ылайыктуу баарлашуу жана оюн иш-аракеттеринин түрлөрүн аныктоо

Методологиясы: топтордо иштөө

Узактыгы: 20 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Баарлашуу жана оюн иш-аракеттерин ойноп көрсөтүү (20 мүнөт)

1. Катышуучуларды чакан топторго бөлүңүз (топто болжол менен төрт-беш киши).
2. Ар бир чакан топко Окуу куралынын “Балдарга кам көргөн адамдар үчүн баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча практикалык кеңештер” 6.1-материалынан беш кесилген кагаз тилкесин бериңиз. Топтордун ар бир катышуучусу үчүн “Практикалык кеңештердин” жетиштүү сандагы көчүрмөлөрү бар экенин текшериңиз.
3. Катышуучулар кезектешип кагаз тилкесин тандап, анда сүрөттөлгөн баарлашууну же оюнду ойноп көрсөтүшөт. Катышуучулар өздөрү ойноп жаткан же баарлашып жаткан баланы сүрөттөө үчүн куурчакты же башка реквизитти колдонушу керек.
4. Катышуучу иш-аракетти ойноп көрсөткөндөн кийин бул иш-аракет кайсы курактык топко (0-6 ай, 6-9 ай, 9-12 ай, 12-24 ай) эң ылайыктуу жана эмне себептен экенин айтышы керек.
5. Катышуучулар мактоодон баштап (катышуучу жакшы аткарган жок дегенде бир нерсени көрсөтүү менен) кайтарым байланыш беришет, андан кийин катышуучу эмнени жакшыраак кыла алмак экенин түшүндүрүп, тиешелүү практикаларды сүрөттөө менен толукташат же позитивдүү өз ара аракеттешүүнү түзүү боюнча кеңеш беришет. Андан кийин кийинки катышуучу кагаз тилкесин тандап, ошол эле нерсени жасайт.
6. Катышуучулардын ар бирине жок дегенде бир иш-аракетти практикалоого 15 мүнөт убакыт бериңиз. Катышуучулардан бири-бирине кайтарым байланыш берүүнү сураныңыз.

7. Аудиторияны кыдырып, катышуучуларга кыйынчылык жараткан маселелери боюнча маалымат бериңиз (ар бир иш-аракетке эң ылайыктуу курактык топ үчүн төмөндөгү “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүн караңыз).
8. Бардык катышуучулар менен талкуулоонун жүрүшүндө көнүгүүнүн жыйынтыгын чыгарыңыз. **“Бул тапшырманы аткарууда кандай сезимде болдуңуз? Сиз балаңыз менен ушундай нерсе кылдыңыз беле? Камкорчу мындай иш-аракеттерди жасай алабы?”** деп сураңыз.
9. Катышуучуларга 3 жана 4-кеңеш берүү карталарындагы “Практикалык кеңештерди” колдонуу менен балдарга кам көргөн адамдарга үйрөтө тургандыктан, баарлашуунун бул түрлөрүн жана оюн иш-аракеттерин практикалоодо өздөрүн ыңгайлуу сезиши абдан маанилүү экенин айтып, сессияны жыйынтыктаңыз. Кээде мындай нерселер чоңдорго маанисиз сезилиши мүмкүн, бирок балдар оюн аркылуу үйрөнүшөт, андыктан балдарга кам көргөн адамдар бул иш-аракеттерди балдары менен бирге жасай алышы керек. Катышуучулардан 3 жана 4-кеңеш берүү карталарын таабуну сураныңыз, аларга “Негизги билдирүүлөрдү” окууга жана “Практикалык кеңештер” үчүн курактык топторду карап чыгууга 3 мүнөт убакыт бериңиз.

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Төрөлгөндөн 6 айга чейин:

- Эне сүтүнэмизип жатканда же андан кийин ымыркай менен сүйлөшүңүз. Ал сиздин үнүңүздү угуп, тынчтанат.
- Балаңыздын үндөрүн жана жаңсоолорун туураңыз. Ымыркай сиз менен үндөрү жана кыймылдары менен баарлашат. Ал бир нерсени былдырап жатканда, ага жооп бериңиз. Балаңыз сиздин сүйлөгөнүңүздү угушу керек. Ал айланасындагы адамдарды угуп, сүйлөгөндү үйрөнөт.
- Бала көрүп, жете алышы үчүн түрдүү түстөгү буюмдарды жай жылдырыңыз. Бир нерсени ээрчип карап жатканда анын көздөрү бир тараптан экинчи тарапка кандай кыймылдап жатканын байкаңыз.
- Баланы курсагына жаткырып, алдына түрдүү түстөгү буюмду коюңуз. Анын ага умтулганын көрүңүз жана бул буюмду алганда аны мактаңыз! Бала буюмдарды оозуна салганда үйрөнөт, андыктан буюмдар таза, курч эмес жана бала жутуп албашы үчүн майда эмес болушу керек.

6 айдан 9 айга чейин:

- Балаңыз жөнөкөй сөздөрдү тааный баштайт. Наристенин тамак жегиси келбей калганын көргөндө, андан: “Болдубу, сен тойдуңбу?” деп сураңыз. Эгер ал дагы эле ачка экенин көрсөтсө, “Дагыбы?” деп сураңыз.
- Балаңыздын үндөрүнө жана кызыгууларына жооп бериңиз. Наристенин атын атап, анын жооп кайтаруусуна көңүл буруңуз.
- Наристенин рационуна жаңы тамактарды киргизгенде, ал жаңы текстураларды жана даамдарды үйрөнөт. Жаңы тамактардын даамын көрүп жатканда аны кубаттаңыз! Ар түрдүү жана түрдүү түстөгү тамактар абдан маанилүү.

- Балаңызга ал кармап, тийип, сыйпалап, тыкылдатып, изилдей ала турган таза, коопсуз үй-тиричилик буюмдарын бериңиз. Кичинекей идиштер же мискей менен кашык – ойной турган жөнөкөй буюмдардын мисалы.
- Наристенин кызыгуусун арттыруу жана ага жаңы нерселерди үйрөнүүгө жардам берүү үчүн жөнөкөй сүрөт китептерин тартып же жасап бериңиз.

9 айдан 12 айга чейин:

- Балаңыз жумшак жемиштер же бышырылган жашылчалар сыяктуу ар кандай жумшак тамактарды жей баштайт жана тамактануу керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн ар түрдүү, түрдүү түстөгү тамак-ашка муктаж. Тамак-ашты сүрөттөө үчүн сөздөрдү колдонуңуз, бара-бара ымыркай жаңы сөздөрдү үйрөнөт. Тамактануу процессинде ар кандай тамактардын жана бала колдонгон дене мүчөлөрүнүн, мисалы, манжалардын жана ооздун атын атаңыз.
- Балага тамак даярдап жатканда аны менен сүйлөшүңүз. Наристе менен баарлашууда эмне болуп жатканын сүрөттөп айтып бериңиз, мисалы: “Мына сенин чөйчөгүң!” же “Атаң сага картошка бышырып берди!”. Ага “Жумуртка жейсиңби?” деген суроолорду бериңиз. Сөз менен жооп берүүдөн мурун ага бир нерсени көрсөтүү же үн чыгаруу аркылуу жаңсоолор менен жооп берүүгө убакыт бериңиз.
- Тамак учурунда балага тамактын бир кесимин берип, жаңы, пайдалуу тамактарды жеп көрүүгө үндөңүз. Ал манжалары менен буюмдарды алып, чайнаганды үйрөнө баштайт. Ал ошол учурда баш аламандык кыла баштайт, бул эч нерсе эмес! Ал өз алдынча тамактанууну үйрөнүп, тамактын ар кандай түрлөрүн изилдеп жатат!
- Балаңыз менен “Ку-ку!” сыяктуу оюндарды ойноңуз. Балаңыз сизди караганда жүзүңүздү колуңуз же чүпүрөк менен жаап коюңуз. “Ата кайда?” деп сураңыз. Жүзүңүздү ачып: “Ку-ку! Мына мен!” деп айтыңыз. Ал сизди көргөндө аны менен кошо күлүңүз! Ал сизди көрбөсө, сиз жок болуп кетпейсиз деп түшүнө баштайт.

12 айдан 24 айга чейин

- Наристени тамактандырганда тамактын түсүн жана текстурасын сүрөттөңүз. Жеп жаткан тамагынын атын же түсүн сурап, аны сүйлөөгө үндөңүз. Бала сизге жооп берүүгө аракет кылгандан кийин тамак-аштарды көрсөтүп, алардын аттарын айтыңыз!
- Балаңыз менен ырдаңыз. Ырды ырдай баштаңыз жана балага өзү билген бөлүктөрүн ырдаганга мүмкүндүк бериңиз. Убакыттын өтүшү менен ал барган сайын көбүрөөк өзү ырдай алат, ошентип ал көп сөздөрдү үйрөнүп, сиз менен кезектешип ырдап баштайт.
- Балдар күн сайын ата-энелери менен аңгемелерди жана жомокторду чогуу окуганда китептерди сүйүп башташат. Наристеден китепте, журналда же плакатта ар кандай адамдарды жана жаныбарларды көрсөтүүнү сураныңыз. Жаныбарларды жана буюмдарды тапканда аны мактаңыз!
- Балаңыз менен ойноп, аны татаалыраак тапшырмаларды аткарууга үндөңүз. Кичинекей балаңызды буюмдарды бири-биринин үстүнө үймөктөп /мунара куруп, аны кулатууга жана башынан баштоого үндөңүз. Ага үймөктөө үчүн көбүрөөк буюмдарды бериңиз. Эгер ал таптакыр муну кыла албаса, ага жардам бериңиз!
- “Мээлей” куурчактардын жардамы менен баланын кыял чабытын өстүрүңүз. Куурчактарды колдонуу менен окуяны ойлоп чыгарыңыз.

2-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, балдарга кам көргөн адамдарга баланын коммуникативдик белгилеринтаануу жана балдар оюн аркылуу кантип үйрөнүшөрү боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялоо жана практикалоо

Методологиясы: ролдук оюн жана топтук талкуу

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: “Баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча топтук сессия” ролдук оюну (30 мүнөт)

1. Катышуучуларды эки топко бөлүңүз. Кайсы топ 3-чү кеңеш берүү картасы боюнча, ал эми кайсы топ 4-чү кеңеш берүү картасы боюнча топтук сессиясын өткөрөрүн аныктаңыз. Алардан топтук сессиялардын ар бирин өткөрө турган кеңешчини жана ар бир сессияга 1-2 байкоочуну аныктоону сураныңыз. Калган катышуучулар балдарга кам көргөн адамдардын ролун ойношот.
2. Катышуучулардан «“Баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча топтук сессия” ролдук оюну» 6.1-таркатма материалды ачууну сураныңыз жана катышуучуларга ролдору менен таанышуу үчүн 5 мүнөт убакыт бериңиз. Байкоочунун ролун ойногон катышуучулар топтук сессияга байкоо жүргүзүүдө алар ойлоно турган суроолордун тизмеси менен таанышышы керек. Бул сессия үчүн кеңешчинин жана байкоочунун ролун ойногон катышуучуларга *Кеңеш берүү карталары* керек болот. Камкорчулардын ролун ойногон катышуучулар топтук сессияга катышып, кеңешчиге кайтарым байланыш беришет.
3. Катышуучуларга ролдук оюн учурунда 3 жана 4-кеңеш берүү карталарында берилген темалар боюнча кеңеш берүүгө аракет кылышы керектигин эскертиңиз. Балким, ЭКБТ темалары боюнча кеңеш берүү алар үчүн табигыйраак болуп көрүнөт, анткени КБжЭКОУ жаңы материал болуп саналат, бирок бул ролдук оюндар катышуучуларга *КБжЭКОУнун Кеңеш берүү карталарынын* мазмуну менен жакшыраак таанышууга мүмкүндүк берет. Убакыттын чектелгендигине байланыштуу, бүгүн ар бир топ бир гана картаны карайт, бирок иш жүзүндө эки тема тең бир топтук сессиянын алкагында каралышы мүмкүн же темалардын бири ЭКБТ темасы менен бириктирилиши мүмкүн.
4. Катышуучуларга ролдук оюн өткөрүү үчүн 15 мүнөт убакыт бериңиз.
5. Ролдук оюнду топ тарабынан талкуулоо үчүн 10 мүнөт бөлүп бериңиз. Ар бир топтогу байкоочулардан таркатма материалдагы суроолорго таянып, кыскача жыйынтык чыгарууну сураныңыз.

6. Ар бир топтун кеңешчилеринен ролдук оюн учурунда алынган тажрыйбасы менен бөлүшүүнү сураныңыз. **Төмөнкүдөй суроолорду бериңиз:**
- а. **“Топтук сессияларды өткөрүү кадамдары” картасын кантип колдондуңуз? Эмне жакшы өттү? Эмнелер кыйынчылыктарды жаратты?**
 - б. **“Топтук сессияларды өткөрүү боюнча колдонмо” картасын кантип колдондуңуз? Кандай топтук көнүгүүлөрдү өткөрдүңүз?**
7. Катышуучуларды мактап, кеңешчинин туура кылган нерсесин түшүндүрүп жана толуктап, ролдук оюн боюнча кайтарым байланыш бериңиз.
8. Андан кийин, катышуучулардан жекече кеңеш берүүдө бул маалымат берилсе, кандай өзгөртүүлөрдү киргизери жөнүндө ойлонуп көрүшүн сураныңыз. Кыскача талкуу жүргүзүңүз. **“Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү кадамдары” жана “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү темаларын аныктоо” карталарын колдонуп, баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча жекече кеңеш берүүнү кантип өткөрөт элеңиз?” деп сураңыз.**
- а. Жооптор төмөнкүдөй болушу мүмкүн:
 - Камкорчу менен байланыш түзүү үчүн өзүңүз жөнүндө айтып берүү.
 - Акыркы кеңеш берүү учурунда талкууланган маалыматтарды талдоо.
 - “Балаңыз менен күн сайын кантип баарлашасыз?”, “Жумушуңуз/үй жумуштары менен балаңыздын муктаждыктарын канааттандырууну кантип тең салмактайсыз?” сыяктуу суроолорду бериңиз.
 - Камкорчунун бала менен өз ара аракеттешүүсүнө, мисалы, аны менен кантип баарлашканына байкоо жүргүзүү.
 - Уккан жана көргөн нерселерди талдап, тынчсызданууну жараткан жагдайлар бар-жогун аныктоо.
 - Бир-эки сунушту аныктап, колдонуу үчүн ылайыктуу кеңеш берүү картасын тандоо.
 - Камкорчуну бала үчүн кылган аракеттери үчүн мактоо.
 - Камкорчуга практикалоого убакыт берүү.
 - Камкорчудан бала менен бирге үйдө эмне кыларын демонстрациялап берүүнү же түшүндүрүп берүүнү сурануу.
 - Тоскоолдуктарды жоюу жолдорун табуу.
 - Кийинки жолугушуунун убактысын макулдашып алуу.
9. Катышуучулардан өздөрүнүн *Кеңеш берүү карталарындагы* “Майыптуулугу бар балдарды оюнда жана окутуп үйрөтүүдө колдоо боюнча кеңештерди” ачууну сураныңыз. Катышуучуларга картаны окуу үчүн 3 мүнөт убакыт бериңиз. Эгерде катышуучулар майыптуулугу бар бала менен иштешсе, анда алар баланын жөндөмүнө жараша сессияларды кантип ыңгайлаштыруу боюнча идеялар үчүн бул материалга кайрыла аларын түшүндүрүңүз. 2-сессияда айтылгандай, бул өзгөрүүлөр майыптуулугу бар балдардын катышуусундагы тоскоолдуктарды жоюуга жардам берерин эскертиңиз.
10. Катышуучулар ролдук оюн учурунда өткөргөн топтук сессияларды майыптуулугу бар баланын муктаждыктарын эске алуу үчүн кантип ыңгайлаштыра алары жөнүндө

беш мүнөттүк талкуу өткөрүңүз. Ар бир топтун ыктыярчысынан өз идеялары менен бөлүшүүнү сураныңыз.

a. 3-кеңеш берүү картасынан мисалдар:

- Угуусу же көрүүсү начар балага жомок айтуу процессин ыңгайлаштыруу үчүн камкорчу сенсордук компонентти кошушу мүмкүн, мисалы, эгер окуя талаада жайылып жүргөн уй жөнүндө болсо, балага чөпкө тийүү мүмкүндүгүн бере алат.
- Угуусу начар бала менен баарлашууда маалыматты визуалдык түрдө берүү үчүн белгилерди (жаңсоолорду) колдонуңуз.

b. 4-кеңеш берүү картасынан мисалдар:

- Булчундары алсыз бала үчүн курсакка жатуу көнүгүүсүн ыңгайлаштыруу үчүн, камкорчу баланын көкүрөгүнүн астына сүлгү коюп, аны кармап жардам берет.
- Эгер баланын көзү жакшы көрбөсө, “Ку-ку!” оюнуна сенсордук компонентти кошуңуз, мисалы, чүпүрөктү алып жатканда баланын бетине жеңил үйлөп же аны кытыгылаңыз.

11. Акырында, балдарга кам көргөн адамдарга оюн – бул бала үчүн өзгөчө жумуш экенин эскертиңиз. Балдардын көрүүсү жана угуусу алар төрөлө электе эле өнүгөт, андыктан балдар менен көп сүйлөшүп, оюнга тартуу маанилүү. Алар ушинтип үйрөнүшөт. Топтук сессияларда жана жекече кеңеш берүүдө камкорчуларга сиздин көзөмөлүңүз астында баарлашууну жана оюн иш-аракеттерин практикалоого убакыт берүү маанилүү, бул аларды өз алдынча аткарууда өздөрүн ыңгайлуу жана ишенимдүү сезүүгө жардам берет.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Фасилитатордун “Баарлашуу жана оюн көндүмдөрү боюнча топтук сессия” ролдук оюнуна байкоосу

- “Топтук сессияларды өткөрүү боюнча колдонмо” картасы кеңешчилер тарабынан “Практикалык кеңештердин” негизинде топтук иш-аракеттердин мүмкүн болгон түрлөрүн аныктоо үчүн колдонулушу керек болчу. Ролдук оюн үчүн таркатма материалда берилген маалыматка таянып, кеңешчи төмөнкүлөрдү аткарыш керек болчу:
 - Интерактивдүү киришүү көнүгүүсүн өткөрүү, мисалы, катышуучулардан ыр ырдоону сурануу же камкорчулар жана алардын балдарынын катышуусу менен энерджайзер оюн көнүгүүсүн өткөрүү;
 - Мурунку сессиядагы камкордук менен багуу жана камкордук менен тамактандыруу боюнча “Негизги маалыматка” кыскача сереп салуу;
 - Топто балдарга кам көргөн ар кандай адамдар (мисалы, энелер, аталар, чоң энелер) жана бардык курактагы балдар бар экендигин белгилей кетүү;
 - “Негизги билдирүүлөрдү” колдонуу менен бүгүнкү теманы тааныштыруу (топко жараша баарлашуу же оюн) жана катышуучуларга кеңеш берүү картасынын мазмуну менен таанышууга мүмкүндүк берүү;
 - Балдарга кам көргөн адамдарга практикалоого жана бири-бири менен баарлашууга мүмкүндүк берип, “Практикалык кеңештерди” колдонуу менен топтук сессияны өткөрүү;

- Катышуучуларга аткарылган көнүгүүнү талкуулоого жана пикирлери менен бөлүшүүгө убакыт берүү;
- Балдарга кам көргөн адамдарды эмгеги үчүн мактоо.

6-сессия боюнча негизги тыянактар

- Эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү – бул баланын айлана-чөйрөсүндөгү адам, жер же зат (буюм) менен өз ара аракеттешүү мүмкүнчүлүгү.
- Камкорчулар балдары менен баарлашуу жана ойноо аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгүн түзүшөт. Бала төрөлгөндөн баштап муну кыла баштоо маанилүү!

7-сессия. 1-чи күндүн негизги тыянактары, суроолор жана жооптор, 1-күндү баалоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Ошол күнү үйрөнгөн жана/же жактырган бир-эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берип, тренингдин биринчи күнүнө канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдире алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Резина топ же түрмөк кагаз топ.
- “1-окутуу максаты, 3-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1-материалы;
 - Бөтөлкө капкактары же кичинекей (2x2 см) кагаз барактары.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 35 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Ошол күнү үйрөнгөн жана/же жактырган бир-эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берип, тренингдин биринчи күнүнө канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдирүү (35 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Негизги тыянактар (20 мүнөт)
 - 2-көнүгүү: Суроолор жана жооптор (10 мүнөт)

- 3-көнүгүү: 1-күндү баалоо (5 мүнөт)

1-окутуу максаты: Ошол күнү үйрөнгөн жана/же жактырган бир-эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берип, тренингдин биринчи күнүнө канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдирүү

Методологиясы: топтук же жекече ой жүгүртүү

Узактыгы: 35 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Негизги тыянактар (20 мүнөт)

1. Катышуучулардан тегерете отурууга же турууга сураныңыз.
2. Резина топту же түрмөк кагаз топту ар кандай катышуучуларга ыргытып, алардан тренинг учурунда үйрөнгөн жана мурда билбеген же туура деп ойлобогон бир нерсени же тренингде аларга жаккан бир нерсени атоону сураныңыз.

2-көнүгүү: Суроолор жана жооптор (10 мүнөт)

1. Тренингдин биринчи күнүндө берилген жана талкууланган материал боюнча суроолор бар-жогун сураңыз жана аларга жооп бериңиз.

3-көнүгүү: 1-күндү баалоо (5 мүнөт)

1. Тренингди өз убагында баштоо үчүн катышуучулардан эртеси күнү эртең менен кечикпей келүүнү сураныңыз. Тренингдин экинчи күнү баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүүгө, балдарга кам көргөн адамдарга кам көрүүгө жана тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоого арналарын түшүндүрүңүз.
2. Катышуучулардан аудиториядан чыгып баратканда биринчи күндү баалоону сураныңыз. Бул үчүн алар Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1-материалын колдонуп, ошол күнгө канааттануу деңгээлине дал келген быйтыкчага бөтөлкө капкагын же кичинекей кагаз барагын коюшу керек.
3. Кийинки күнү 12-сессияны өткөрүү үчүн Окуу куралынын 7.1-материалын сактаңыз.

1-КҮНДҮН АЯГЫ

8-сессия. 2-күндү ачуу жана 1-күндүн материалын кайталоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Биринчи күнү белгиленген жүрүм-турум ченемдерин талкуулап жана толуктап, экинчи күндөн күтүүлөрдү карап чыгып, биринчи күнү үйрөнгөн жаңы материалды талкуулай алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Резина топ же түрмөк кагаз топ.
 - Контролдук суроолордун тизмеси (төмөндө караңыз).

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды изилдеп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Берилген суроолордун тизмесин колдонуңуз жана/же биринчи күнү берилген маалыматтын негизинде өзүңүздүн суроолоруңузду ойлоп табыңыз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 30 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Биринчи күнү белгиленген жүрүм-турум ченемдерин талкуулап жана толуктап, экинчи күндөн күтүүлөрдү карап чыгып, биринчи күнү үйрөнгөн жаңы материалды талкуулоо (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Экинчи күнгө сереп салуу жана биринчи күндүн материалын кайталоо (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Биринчи күнү белгиленген жүрүм-турум ченемдерин талкуулап жана толуктап, экинчи күндөн күтүүлөрдү карап чыгып, биринчи күнү үйрөнгөн жаңы материалды талкуулоо

Методологиясы: суроолор жана жооптор

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Экинчи күнгө сереп салуу жана биринчи күндүн материалын кайталоо (30 мүнөт)

1. Катышуучулардан тегерете отурууга же турууга сураныңыз.
2. Тренингдин программасына кайрылып, сессиялардын аталыштарын окуп чыгып, экинчи күндүн пландары жөнүндө айтып бериңиз.

3. Биринчи күндүн башында илинген жана талкууланган тренингдин сунушталган негизги эрежелерин же топтун жүрүм-турум ченемдерин окуп чыгыңыз. Тизмеге суроолор же толуктоолор бар-жогун сураңыз.
4. Катышуучуларга биринчи күнү үйрөнгөндөрүн түшүнүүгө жардам берүү үчүн обзордук сессияны өткөрүңүз.
5. Резина топту же түрмөк кагаз топту ар кандай катышуучуларга ыргытып, төмөндөгү суроолорду бериңиз. Эгерде катышуучу жоопту билбесе, ага бул эч нерсе эмес деп, топту башка бирөөгө ыргытууну сунуштаңыз. Эгерде эки ыргытуудан кийин катышуучулар дагы деле жооп бере алышпаса, ыктыярчыдан суроого жооп берүүсүн сураңыз же кыскача сереп бериңиз. Көнүгүү топ бардык катышуучуларга ыргытылганга чейин же убакыт аяктаганга чейин (биринчиси эмне болоруна жараша) ушундай тартипте уланат. Сиз төмөнкү суроолорду берсеңиз болот:

а. Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын беш компоненти кайсылар?
Бардык беш компоненттин атын атоого жардам керек болсо, топту башка бирөөгө ыргытыңыз.

Жооп: Бекем ден соолук, толук баалуу тамактануу, бейпилдик жана коопсуздук, эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү, балага кам көрүү.

б. Баланын өнүгүшүнө тынчсызданып, ал боюнча кандайдыр бир чара көрүүнү каалаганда, балага кам көргөн адам туш болушу мүмкүн болгон тоскоолдуктардын мисалын келтириңиз.

Жооп: Бир нече туура жооптор болушу мүмкүн. Буга мисал катары туугандарынын же кошуналарынын стигмалоосунан коркуу, колдоо же кызмат алуу үчүн кайда кайрылууну билбөө, аралык, убакыт же акча сыяктуу медициналык жардам алуудагы тоскоолдуктар кирет.

с. Топтук сессияларды өткөрүү үчүн зарыл болгон ыкмаларды атаңыз.

Жооп: Бир нече туура жооптор болушу мүмкүн. Мисалы, кеңешчи сессияга даярданып келип, кеңеш берүү картасын (-ларын) алдын ала изилдеп чыгып, өзүн тааныштырып, башкаларга өзүн тааныштырууга мүмкүнчүлүк берип, лекция окубай, өз ара аракеттешүүгө, демонстрациялоого жана кайтарым байланыш алууга жетиштүү убакыт бөлүп бериши керек.

д. Угуу жана билүү эки ыкмасын атаңыз?

Жооп: 4-сессиядагы тизмеден каалаган эки.

е. Ишенимди арттыруу жана колдоо көрсөтүү эки ыкмасын атаңыз.

Жооп: 4-сессиядагы тизмеден каалаган эки.

ф. Камкорчуларга кеңеш берүү учурунда кайрыла турган “Негизги билдирүүлөрдү” жана “Практикалык кеңештерди” кайдан тапса болот?

Жооп: Кеңеш берүү карталарынын арткы бетинде.

г. Кеңеш берүүнүн беш кадамы кандай? Аларды ирети менен тизмелеп бериңиз. Бардык беш кадамды атоого жардам беришин кааласаңыз, топту башка катышуучуларга бериңиз.

Жооп: (1) Балдарга кам көргөн адамдар менен учурашуу, (2) Баалоо, (3) Талдоо, (4) Иш-аракеттер жана (5) Жыйынтыктоо жана ишти аяктоо.

h. “Бапестеп кам көрүү” деген эмнени билдирет?

Жооп: Бул ата-эненин/балага кам көргөн адамдын баланын белгилеринбайкап, түшүнүп, аларга өз убагында жана туура жооп кайтаруу жөндөмү.

i. Бала ачка экенин билдирүү үчүн сизге кандай белгилердиберете алат?

Жооп: Муштумду соруу (3 айга чейин), тынчы жоктук, тамак ичүү үчүн оозун ачуу, башты тамакка (же эненин көкүрөгүнө) карай буруу, тамакка жетүүгө аракет кылуу же тамакты көрсөтүү, тамактандыруу учурунда кызыгуу көрсөтүү, мисалы, быдылдоо, жылмаюу ж. б.

j. Бала ойногусу келгенин билдирүү үчүн сизге кандай белгилердиберете алат?

Жооп: Көздөрүн чоң ачуу, сизди же сүйлөп жаткан адамды кароо, сергек болуу, муштумдарды же буюмдарды соруу, колду же бутту кысуу, манжаңызды же буюмду кармоо.

k. Балдарга кам көргөн адамдар балдарын окутуп үйрөтүүгө жардам берүү үчүн эмне кыла алышат?

Жооп: Балдарга окуп үйрөнүүгө жардам берүү үчүн камкорчулар баласы менен дайыма ойноп, баарлашып, сүйлөшө алышат.

6. Суроолор барбы деп сураңыз, жана аларга жооп бериңиз.

7.

9-сессия. Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүүнү, кооптуу белгилерин аныктоону жана баланы медициналык мекемеге же башка программага кантип жиберүүнү баяндап айтып бере алышат;
2. Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү, кооптуу белгилерди аныктоо маселелери жана адиске кайрылуу зарылчылыгы боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялап, практикалай алышат.

Материалдар

- Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч;
- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Окуу куралынын “Өнүгүү этаптарынын карточкалары” 9.2-материалы
 - Карточкаларды аудиториянын алдыңкы жагына биринин үстүнө бирин жыйып коюңуз.
 - “Өнүгүү этаптарынын карточкалары” 9.1-таркатма материалы
 - Төрт-беш кишиден турган ар бир чакан топко флипчарттын төрт-беш барагын даярдаңыз, ар бир катышуучусуна бирден. Барактын жогору жагында (горизонталынан) өнүгүү багыттарынын (физикалык, сүйлөө, когнитивдик жана социалдык/эмоционалдык) таблицасы жана барактын сол жагында (вертикалынан) курагы (6 ай, 12 ай, 18 ай, 24 ай) көрсөтүлгөн.
- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - «“Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү боюнча жекече кеңеш берүү” ролдук оюну» 9.2-таркатма материалы

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталарындагы* материалдарды карап чыгыңыз:
 - 5-кеңеш берүү картасы;
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү кадамдары”;
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо”;
 - “Майыптылуугу бар балдарды оюнда жана окутуп үйрөтүүдө колдоо боюнча кеңештер”.

Сессиянын жалпы узактыгы: 55 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүүнү, кооптуу белгилерин аныктоону жана баланы медициналык мекемеге же башка программага кантип жиберүүнү айтып берүү (25 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Өнүгүү этаптары менен карточкалар (25 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү, кооптуу белгилерин аныктоо маселелери жана адиске кайрылуу зарылчылыгы боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялоо жана практикалоо (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Ролдук оюн (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүүнү, кооптуу белгилерин аныктоону жана баланы медициналык мекемеге же башка программага кантип жиберүүнү айтып берүү

Методологиясы: чакан топтордо иштөө жана интерактивдүү презентация

Узактыгы: 25 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Өнүгүү этаптары менен карточкалар (25 мүнөт)

1. **“Балдар тынымсыз үйрөнүп, өнүгүшөт жана өнүккөн сайын жаңы жөндөмдөргө ээ болушат. Мисалы, сегиз айлык бала өз алдынча отура алат, БИРОК баса албайт, ал эми көптөгөн эки жаштагы балдар жыгылбастан жылмакай беттерде басып, чуркай алышат. Балдар жасай турган ар кандай иш-аракеттер өнүгүү этаптарын аныктайт. Өнүгүү этаптары – бул көпчүлүк балдар белгилүү бир жашка чейин ээ болгон жалпы көндүмдөр”** деп айтыңыз.
2. Катышуучуларды төрт-беш кишиден турган топторго бөлүп, ар бир топко Окуу куралынын “Өнүгүү этаптары менен карточкалар” 9.1-материалынын бирден топтомун бериңиз.
3. Ар бир топко алдын ала даярдалган флипчарт барагын бериңиз, анда сол жакта – баланын курагы, ал эми жогору жагында өнүгүү багыты жазылган. Ар бир топко өнүгүү этаптары менен карточкалардын бирден топтомун бериңиз. Баланын өнүгүү этаптарын жакшыраак түшүнүү үчүн алар көнүгүүнү аткарышы керектигин түшүндүрүңүз.
4. Ар бир топтон өнүгүү этаптары менен карточкаларды көпчүлүк балдар белгилүү бир жөндөмгө ээ болушуна жараша тиешелүү багыттар жана курактар боюнча иреттештирүүнү сураныңыз. Катышуучулар бул этаптарды өз топторунда талкуулап, флипчарт барагында курактарына жараша жайгаштырышы керек. Катышуучуларга ар кандай багыттардагы өнүгүү этаптары бир аз бири-бирине дал келиши мүмкүн экендигин айтыңыз, бирок алар белгилүү бир этап кайсы багытка жана курактык топко таандык экендигин болжолдоого аракет кылышы керек. **“Бул көнүгүү балдар ар кандай өнүгүү этаптарынан кантип өтүп жатканын**

түшүнүүгө жардам берет. Эгер сизде баары туура болбой жатса, бул эч нерсе эмес! Балдардын өнүгүү ырааттуулугу жөнүндө ойлонуп көрүңүз. Биринчи кезекте эмне өнүгөт? Андан кийин эмне? Тобуңуз үчүн эң жакшы божомолду жасоо үчүн өнүгүү этаптары менен карточкаларды колдонуңуз” деп айтыңыз.

5. 10 мүнөттөн кийин катышуучулардан *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарындагы* “Өнүгүү этаптарынын таблицасы” 9.1-таркатма материалын ачууну сураныңыз. Топторго материалды изилдөө жана өз ишин текшерүү үчүн 5 мүнөт убакыт бериңиз. Биз оюнда талкуулагандан да көп өнүгүү этаптары бар, бирок катышуучулар бул таблицаны колдонуу менен жоопторун текшере алышат.
6. Катышуучулардан топтук талкуулоо үчүн өз орундарына кайтып келүүнү сураныңыз.
7. **“Сиздин оюңузча, карточкаларда көрсөтүлгөн куракта бардык балдар ушул этаптарга же өнүгүү баскычтарына жете алабы?”** деп сураңыз. Катышуучулардын бардык жоопторун угуңуз.
8. **“Көпчүлүк балдар карточкаларда көрсөтүлгөн куракта өнүгүү этаптарына жетет, БИРОК кээ бир балдар күткөндөн ашып кетиши мүмкүн же, тескерисинче, белгилүү бир куракта күтүлгөн нерсени жасай албай калышы мүмкүн. Мисалы, көпчүлүк балдар 12 айдан 15 айга чейинки мезгилде баса башташат, бирок кээ бирлери 10 айында, кээ бирлери 18 айында баса башташат”** деп айтыңыз.
9. **“Бардык балдар ар кандай темпте өнүгүшөт, бирок өнүгүү этаптарынын ырааттуулугу бирдей. Ырааттуулук деген сөз менен мен балдар кийинки көндүмгө өтүүдөн мурун бир этапты өтүп бүтүшү керек дегенди билдирем. Өнүгүү этаптары акырындык менен татаалдашкан жөнөкөй көндүмдөрдөн башталат”** деп айтыңыз. **“Өнүгүү этаптарынын диаграммасында кандай ырааттуулуктарды көрүп жатасыз?”** деп сураңыз. Бир-эки катышуучуга мисалдар менен бөлүшүүгө мүмкүндүк бериңиз, мисалы, физикалык өнүгүү этаптарынын ырааттуулугу: желөнүп отуруу, андан кийин туруу үчүн тартылып көтөрүлүү, басуу жана акыры чуркоо. Дагы бир жакшы мисал – сүйлөөнүн өнүгүү этаптары: үндүү тыбыштарды, андан кийин бир сөз, эки сөз жана кыска сүйлөмдөрдү айтуу.
10. Бул тренинг катышуучуларды өнүгүүнүн кечендешин же майыптуулукту аныктоого даярдабайт. **“Сиздин ролуңуз – балага кам көргөн адамды эмне тынчсыздандырып жатканын түшүнүү, жана өнүгүүнүн белгилүү бир этабына жете элек болгондуктан кошумча колдоого муктаж болушу мүмкүн болгон балдарды аныктоо. Ошентип, сиз аларды андан аркы текшерүү үчүн тиешелүү адиске жиберсеңиз болот”** деп айтыңыз. Адиске жиберип жатканда балдарга кам көргөн адамдарды кооптонтоо канчалык маанилүү экендигин түшүндүрүңүз. Катышуучуларга балдар ар кандай темпте өнүгүп жаткандыгы жөнүндө билген маалыматтарыңызды айтып бериңиз. Балдарга кам көргөн адамдарга баланы адиске жиберүү – бул баланын тийиштүү колдоону алып жатышына ынануу деп түшүндүрүңүз.
11. Катышуучулардын бардык суроолоруна жана комментарийлерине жооп бериңиз.

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Өнүгүү этаптарынын таблицасы

Өнүгүү багыты	Физикалык Баланын денеси кантип чоңоет жана кыймылдайт, анын ичинде ири (ири моторика) жана майда (майда моторика) кыймылдары	Сүйлөө Балдар кантип сүйлөшөт, эмнени түшүнүшөт жана эмнени айта алышат/билдире алышат.	Когнитивдик Балдар кантип ойлонушат, айлана чөйрөнү кантип түшүнүшөт жана баамдашат.	Социалдык / Эмоционалдык Балдар башка адамдар менен кантип сүйлөшүп, эмоцияларды билдиришет жана түшүнүшөт.
6 ай^a	Жөлөнүп отурат Оюнчуктарды же буюмдарды колуна алат, кармайт, айлантат	“Аа”, “уу” үндүү тыбыштарды чыгара алат. Камкорчу аны менен сүйлөп жатканда үн чыгаруу менен жооп берет	Оюнчуктарды/ буюмдарды оозуна алып барат	Колдорду сунуп, жылмайып, жүздөрүн изилдеп, камкорчулар менен өз ара аракеттешүүнү жактыруу, кабыл алуу жана каалоо көрсөтөт
12 ай^a	Туруу үчүн бир нерсеге таянып, өйдө көтөрүлөт Майда нерселерди “кыпчуур” кармоо менен алат (баш бармак жана сөөмөйү менен гана)	Мааниси бар бир сөздү колдонот Адамдарды же буюмдарды көрсөтүү үчүн колду же беш манжасын колдонот	Өзүн тамактандыруу үчүн манжаларын колдонот (бул тамак экенин билет жана жейт)	Бейтааныш адамдарды байкайт (башын башка жакка бурат, тиктеп карайт)

Өнүгүү багыты	Физикалык Баланын денеси кантип чоңоет жана кыймылдайт, анын ичинде ири (ири моторика) жана майда (майда моторика) кыймылдары	Сүйлөө Балдар кантип сүйлөшөт, эмнени түшүнүшөт жана эмнени айта алышат/билдире алышат.	Когнитивдик Балдар кантип ойлоношат, айлана чөйрөнү кантип түшүнүшөт жана баамдашат.	Социалдык / эмоционалдык Балдар башка адамдар менен кантип сүйлөшүп, эмоцияларды билдиришет жана түшүнүшөт.
18 ай^a	Өз алдынча басат Карандашты же таякчаны кармайт (ар кандай арга менен) жана кагазга же жерге/полго тартайтып түрдүү нерселерди жазат	Кеминде мааниси бар эки сөздү колдонот Бир жөнөкөй буйрукту түшүнөт (мисалы, “бут кийим алып кел”)	Жөнөкөй элестетүү оюндарын ойнойт, мисалы, куурчакты тамактандыруу, оюнчук унааларды түртүү	Башка адамдардын жүрүм-турумун туурайт (колун булгайт, кат жазгандай түр көрсөтөт, колун жууйт, кийимдерин бүктөйт)
24 ай^b	Чуркай алат Түз сызыктарды жана тегерекчелерди тарта алат же көчүрө алат	Эки-төрт сөздөн турган кыска сүйлөмдөр менен сүйлөйт Буюмдардын (заттардын) атын атаганда аларды колу менен көрсөтөт	Эки кадамдык көрсөтмөлөрдү аткара алат	Көз карандысыз, атүгүл эрктүүрөөк болуп калат

Булак: ДССУ (Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму). 2020. *Monitoring Children’s Development in Primary Care Services: Moving From a Focus on Child Deficits to Family-Centred Participatory Support. Report of a Virtual Technical Meeting, 9-10 June 2020.* ББ. 16–17. Женева: ДССУ. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240012479>; b. ЮНИСЕФ (Детский Фонд ООН). N.d. “Your Baby’s Developmental Milestones.” ЮНИСЕФ. Акыркы кирген күнү: 2-март, 2021-жыл. <https://www.unicef.org/parenting/child-development/your-babys-developmental-milestones>

2-окутуу максаты: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, баланын

өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү, кооптуу белгилерин аныктоо маселелери жана адиске кайрылуу зарылчылыгы боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялоо жана практикалоо

Методологиясы: ролдук оюн жана топтук талкуу

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: “Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү боюнча жекече кеңеш берүү” ролдук оюну (30 мүнөт)

1. Катышуучулардан өздөрүнүн *Кеңеш берүү карталарынан* 5-кеңеш берүү картасын табууну сураныңыз жана картадан “Негизги билдирүүлөрдү” жана “Практикалык кеңештерди” окуу үчүн катышуучуларга 3 мүнөт убакыт бериңиз.
2. Катышуучулар жекече кеңеш берүү сессиясын ойноп көрсөтүшөт.
3. Катышуучулардан төрт-беш кишиден турган чакан топторго бөлүнүүнү сураныңыз. Ар бир топто бир адам кеңешчинин, экинчиси балага кам көргөн адамдын ролун аткарат. Калган катышуучулар байкоочулар болушат.
4. Ыктыярчы-кеңешчилерге жана балдарга кам көргөн адамдарга «“Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү боюнча жекече кеңеш берүү” ролдук оюну» 9.2-таркатма материалын колдонуу менен өздөрүнүн ролдору менен таанышуу үчүн 5 мүнөт убакыт бериңиз. Жалпысынан төрт сценарий бар, эгерде сизде төрттөн ашык топ болсо, анда кээ бир топтор бир эле сценарийди талкуулашы мүмкүн. Бул сессия үчүн ыктыярчыларга алардын *Кеңеш берүү карталары* да керек болот. Ролдук оюн үчүн кеңешчи 5-кеңеш берүү картасын колдонот.
5. Ар бир топтогу кеңешчиге баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү боюнча балага кам көргөн адам менен жекече кеңеш берүү боюнча көрсөтмө бериңиз. Катышуучуларга ролдук оюн өткөрүү үчүн 15 мүнөт убакыт бериңиз.
6. Ролдук оюнду бардык катышуучулар менен 10 мүнөттөй талкуулаңыз. **“Бул сценарийлердин ар биринде кеңешчиге ар кандай тапшырмалар бар. Айрым сценарийлерде камкорчулар баласынын өнүгүүсүнө тынчсызданышса, кээ бирлеринде бала жакшы өсүп, өнүгүп жатат. Сценарийлер ар кандай кырдаалдарда өтүп жатышат: мисалы, үйгө баруу, медициналык мекемеге баруу жана топтук сессиядан кийин”** деп айтыңыз.
7. Ар бир топтун кеңешчилеринен ролдук оюнга катышкандыгы тууралуу кайтарым байланыш беришин сураңыз. **“Баланын өнүгүүсү боюнча кеңеш берүү кандай экен? Сиз 5-кеңеш берүү картасынан тышкары башка кеңеш берүү карталарын колдондуңуз беле? Андай болсо, кайсы картаны колдонгонсуз жана эмне үчүн?”** деп сураңыз.
8. Ар бир топтун камкорчуларынан ролдук оюнга катышкандыгы тууралуу кайтарым байланыш беришин сураңыз. **“Кеңешчи камкорчунун тынчсыздануусун кандай кабыл алды? Балаңыздын өнүгүүсүнө тынчсыздануунун себебин түшүндүрүп берүү кандай экен? Буга кырдаал – мисалы, үйгө баруу же медициналык мекемеге баруу – таасирин тийгиздиби?”** деп сураңыз.

9. Катывшуучуларга 5-кеңеш берүү картасында камтылган маалымат чындыгында маанилүү, бирок бул теманы балдарга кам көргөн адамдар менен талкуулоо кыйынчылыктарды жаратышы мүмкүндүгүн түшүндүрүңүз. “Камкордук менен багуу” жана “оюн” сыяктуу темаларды талкуулоо сизге жеңилерээк же табигыйраак сезилиши мүмкүн, бирок “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү темаларын аныктоо” картасынан баланын өнүгүүсү жана камкорчуларды тынчсыздандырышы мүмкүн болгон өнүгүү аспектилери жөнүндө суроолорду киргизүү сизге 5-кеңеш берүү картасындагы маалыматтан пайда ала турган адамдарды аныктоого мүмкүндүк берет.
10. Андан кийин эки ыктыярчыдан 5-кеңеш берүү картасын топтук сессияда колдонуу жекече кеңеш берүүдөн эмнеси менен айырмаланырын сураңыз. Ыктыярчылардан топтук көнүгүүгө мисал келтирүүнү сураңыз.
11. Кеңешчи катары биздин милдетибиз балага “өнүгүүнүн кечендеши” же “майыптуулук” диагнозун коюу эмес, тескерисинче, балдарга кам көргөн адамдарды, эгерде алар баланын өнүгүшүнө тынчсызданышса, кошумча жардамга жиберүү экенин катышуучуларга эскертип коюңуз. Бардык балдар окуп үйрөнө алат жана бардык балдар бирдей эле темпте өнүкпөйт деп балдарга кам көргөн адамдарга кайталоодон эч тажабаңыз.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Фасилитатордун баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү боюнча ролдук оюнга байкоолору

- “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү темаларын аныктоо” картасы кеңешчи тарабынан камкорчуларды эмне үчүн мактоого болорун, ошондой эле жакшыртылышы керек болгон нерселерди аныктоо үчүн колдонулушу керек болчу. Төмөндө берилген сценарийлер – бул ролдук оюн үчүн таркатма материалында берилген маалыматтын негизинде кеңешчи тарабынан аткарууга тийиш болгон иш-аракеттер. Идеалында, кеңешчи бир-эки гана сунушка көңүл бурушу керек, бирок төмөндө ар бир сценарий боюнча кошумча сунуштар берилген.
- **1-сценарий**
 - Кеңешчи камкорчуну үч балага тең жакшы кам көргөнү үчүн макташы керек болчу, мисалы, тогуз айлык баласын эмизүүнү улантуу менен бирге ага кошумча тамак берүүсү жана/же жети жаштагы баласын мектепке баруусу үчүн.
 - Кеңешчи камкорчуга төмөнкү маселелер боюнча кеңеш бериши керек болчу:
 - Балдар өз темптери менен өнүгүшөт жана бала өз алдынча отура электигинин же жөрмөлөй электигинин эч кандай жамандыгы жок. Эгерде бала өнүкпөй жатса жана ага кам көргөн адам тынчсызданса, кеңешчи баланы медициналык мекемеге текшерүүгө алып барууну сунушташы керек болчу.
 - Кайнененин таасири жана аны менен болгон мамилени жөнгө салуу ыкмалары: Балдар теңтуштарына караганда жайыраак өнүгүп жатса да же баланын майыптуулугу бар болсо да, бул эч кандай учурда эненин же атанын күнөөсү эмес, жана эч кандай көз тийүү эмес экенин камкорчу түшүнүп жатканына кеңешчи ынанышы керек болчу. Бардык

балдар окуп үйрөнө алышат, бирок алардын айрымдарына кошумча убакыт же колдоо керек.

- Убакыт болсо, кеңешчи камкорчуга кошумча тема боюнча кеңеш бере алат эле, мисалы:
 - Баланы өз алдынча отуруп же жөрмөлөп жүрүү үчүн зарыл болгон физикалык ыкмаларды практикалоого үндөгөн оюн иш-аракеттеринин мисалдарын келтирүү (4-кеңеш берүү картасы), мисалы, үй-тиричилик буюмдары менен ойноп жатканда аны отургузуп, кармап туруу.
 - Камкорчу менен ал өзүнүн бакубатчылыгына бир аз убакыт бөлө алабы же жокпу экенин талкуулоо (6-кеңеш берүү картасы), анткени сиздин байкооңуз боюнча, ал бүгүнкү жолугушуу учурунда эки балага тең кам көрүү менен абдан алек болгон.
(Фасилитаторго эскертүү: Катышуучулар 6-кеңеш берүү картасын колдонбошу мүмкүн, анткени ал карта тренингде кеңири карала элек. Эгер катышуучу аны колдонууну чечсе, карта бул жерде келтирилген).

● 2-сценарий

- Кеңешчи камкорчу аялды күнү-түнү энесүтү менен гана тамактандырганы жана/же баласы жылмаюуну жакшы көргөнүн байкаганы үчүн макташы керек болчу.
- Кеңешчи камкорчуга төмөнкү маселелер боюнча кеңеш бериши керек болчу:
 - Бардык балдар окуп үйрөнө алышат жана алар төрөлгөндөн баштап камкорчу менен баарлашуу жана оюн аркылуу үйрөнүшөт.
 - Балдардын жөндөмдөрү ырааттуу түрдө өнүгөт, мисалы, ал азыр башын кармай алат жана жакында желөнүп отурганга алы жетип калат.
 - Убакыт болсо кеңешчи камкорчуга кошумча тема боюнча кеңеш бере алат эле, мисалы:
 - Баланын ар кандай муктаждыктарын, мисалы, ойногусу келгенин билдирүү үчүн камкорчуга кандай белгилерди колдонууну аныктоого жардам берүү үчүн 1-кеңеш берүү картасын колдонуу.
 - Үч айлык бала менен кантип баарлашуу жана ойноо боюнча мисал келтирүү үчүн 3-кеңеш берүү картасын же 4-кеңеш берүү картасын колдонуу.

● 3-сценарий

- Кеңешчи камкорчу аялды небересине окуп үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк берген иш-чараларга активдүү катышкандыгы жана/же небереси ар түрдүү жана түрдүү түстөгү тамак-аш азыктары менен тамактангандыгы үчүн макташы керек болчу.
- Кеңешчи камкорчуга төмөнкү маселелер боюнча кеңеш бериши керек болчу:
 - Кеңешчи камкорчунун небересинин көзүнүн абалы менен тынчсыздануусун кабыл алышы керек болчу. Кеңешчи камкорчуга

квалификациялуу адистин текшерүүсүнөн өтүү үчүн медициналык мекемеге барууну сунушташы керек болчу. Кеңешчи камкорчунун небереси жакшы көрө алуу белгилерин көрсөтүп жатат деп аны ишендириши керек болчу, мисалы, китептердеги буюмдарды, заттарды көрсөтүп, аларды атап жатат деп; ошону менен бирге, тынчсызданууну жаратуучу мүмкүн болгон бардык факторлорду алгачкы этапта баалоо маанилүү. Кеңешчи камкорчу менен медициналык мекемеге барууга жолто болгон бардык тоскоолдуктарды талкуулап, аларды жоюу планын иштеп чыгышы керек болчу.

- Убакыт болсо, кеңешчи камкорчуга кошумча тема боюнча кеңеш бере алат эле, мисалы:
 - Чоң эне менен 3-кеңеш берүү картасы же 4-кеңеш берүү картасы жөнүндө талкуулап, небереси менен жасай турган башка иш-аракеттер жөнүндө сүйлөшүүнү сунуштоо, анткени анын айтымында, ал небересинин акылдуу болуп өсүшү үчүн колунан келгендин баарын жасоону каалайт.
 - Чоң эненин бакубатчылыгын талкуулоо (6-кеңеш берүү картасы), анткени ал каржы маселелерине тынчсыздануусун билдирген. (*Фасилитаторго эскертүү*: Катышуучулар 6-кеңеш берүү картасын колдонбошу мүмкүн, анткени ал тренингде кеңири карала элек. Эгер катышуучу аны колдонууну чечсе, карта бул жерде келтирилген).

● 4-сценарий

- Кеңешчи балдарга кам көргөн адамдарды атасы уулу менен өз ара аракеттешүүгө кызыкдар болгондугу үчүн же алты айлык кезинде кошумча тамак-аш киргизгендери үчүн макташы керек болчу.
- Кеңешчи камкорчуга төмөнкү маселелер боюнча кеңеш бериши керек болчу:
 - Кеңешчи атанын уулунун угуусуна байланыштуу тынчсыздануусун кабыл алышы керек болчу. Атаны кээ бир балдардын жөндөмдөрүнө таасир этүүчү оорулар болушу мүмкүн жана балдар ар кандай жолдор менен – кыймыл, көрүү, угуу, үйрөнүү, ой жүгүртүү жана башка адамдар менен өз ара аракеттешүү аркылуу – өнүгүшү мүмкүн деп ишендириши керек болчу.
 - Камкорчуларга уулунун угуусун текшерүү үчүн медициналык мекемеге алып баруу сунушталышы керек болчу. Кеңешчи алар менен бул мекемеге барууга жолто болгон бардык тоскоолдуктарды талкуулап, аларды жоюу планын иштеп чыгышы керек болчу.
 - Убакыт болсо, кеңешчи камкорчуга кошумча тема боюнча кеңеш бере алат эле, мисалы:
 - Баланын окуп үйрөнүүсүнө стимул берүү үчүн, 3-кеңеш берүү картасынан же 4-кеңеш берүү картасынан баарлашууда жана оюн иш-аракеттеринде тийүү, көрүү жана жыт алуу сыяктуу кошумча сезимдерди кантип колдонуу керектиги боюнча сунуштарды берүү үчүн “Майыптуулугу бар балдарды оюнда жана окутуп үйрөтүүдө колдоо боюнча кеңештер” картасын колдонуу. Ошону менен бирге, баланын угуу көйгөйү бар-жогун түшүнүү үчүн медициналык

текшерүүгө жиберүү керек болчу. Сенсордук компонентти кошуу бала үчүн угуу көйгөйү жок болсо да кызыктуу болот.

- о Баланы ар кандай кошумча азыктар менен кантип камсыз кылууну карап көрүү, анткени буга чейин камкорчулар ботколорду гана кошумча тамак катары беришчү.

9-сессия боюнча негизги тыянактар

- Бардык балдар ар кандай темпте өнүгүшөт, бирок өнүгүү этаптарынын ырааттуулугу бирдей. Мисалы, бала тоголонуп, анан отуруп, туруп, анан басканды үйрөнөт.
- Балага “өнүгүүнүн кечендеши” же “майыптуулук” диагнозун койбошубуз керек. Кеңешчи катары сиздин ролуңуз – камкорчуларды эмне тынчсыздандырып жатканын түшүнүү, өнүгүүнүн белгилүү бир этаптарынан өтпөгөндөн улам кошумча колдоого муктаж болушу мүмкүн болгон балдарды аныктап, аларды андан ары текшерүү үчүн тиешелүү адиске жиберүү.

10-сессия. Балага кам көргөн адамга кам көрүү

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Балага кам көргөн адамга кам көрүүнүн маанилүүлүгүн түшүнүп калышат;
2. Камкорчунун бакубатчылыгын колдоо стратегиясын аныктап, практикада машыктыра алышат;
3. Жамааттажана анын чегинен тышкары жерлерде аялдар, балдар жана үй-бүлөлөр үчүн тиешелүү ресурстар жөнүндө акыл чабуулун жүргүзө алышат (ресурстардын картасын түзүү боюнча көнүгүү).

Материалдар

- Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч;
- Ар бир катышуучуга тренингдин башында берилген блокнот;
- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Үч флипчарт барагы:
 - “6 айга толо элек баласы бар камкорчу”,
 - “6-11 айлык баласы бар камкорчу”,
 - “1-2 жаштагы баласы бар камкорчу”.
- “3-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Ар бир чакан топ үчүн бирден флипчарт барагы. “Аялдар, балдар жана үй-бүлөлөр үчүн жамааттагыресурстардын тизмеси” деген аталышты жазыңыз жана төмөндө төмөнкү төрт категорияны камтыган таблицаны тартыңыз: балага кам көргөн адамга кам көрүү боюнча ресурстар, социалдык жана жамааттындеңгээлиндеги кызматтар, саламаттыкты сактоо жана тамактануу жаатындагы кызматтар жана балдарды өнүктүрүү боюнча ресурстар. (Төмөндөгү “Негизги маалымат, 3-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүн караңыз). Фасилитатор муну мурдатан же чакан топтордо иштөөнүн башында жасай алат.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталарындагы* материалдарды карап чыгыңыз:
 - 6-кеңеш берүү картасы.

Сессиянын жалпы узактыгы: 65 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Балага кам көргөн адамга кам көрүүнүн маанилүүлүгүн түшүнүү (10 мүнөт)

- 1-көнүгүү: Балага кам көргөн адамга кам көрүүнүн маанилүүлүгү (10 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Камкорчунун бакубатчылыгын колдоо үчүн стратегияларды аныктоо жана практикада машыктыруу (25 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Жалпы стрессорлор жана стратегиялар (20 мүнөт)
 - 2-көнүгүү: Терең дем алуу (5 мүнөт)
- 3-окутуу максаты: Жамааттажана анын чегинен тышкары жерлерде аялдар, балдар жана үй-бүлөлөр үчүн тиешелүү ресурстар жөнүндө акыл чабуулун жүргүзүү (ресурстардын картасын түзүү боюнча көнүгүү) (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Жамаатдеңгээлиндеги карталарды түзүү (20 мүнөт)
 - 2-көнүгүү: Жамаатдеңгээлиндеги ресурстар карталары жөнүндө ой жүгүртүү (10 мүнөт)

1-окутуу максаты: Балага кам көргөн адамга кам көрүүнүн маанилүүлүгүн түшүнүү

Методологиясы: топтук талкуу

Узактыгы: 10 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Балага кам көргөн адамга кам көрүү (10 мүнөт)

1. Катышуучулардан 6-кеңеш берүү картасын ачууну сураныңыз жана аларга “Негизги билдирүүлөрдү” жана “Практикалык кеңештерди” окуу үчүн 3 мүнөт убакыт бериңиз.
2. 6-кеңеш берүү картасы *КБЖЭКОУ пакетине* эмне үчүн киргизилгени тууралуу топ ичинде талкуу өткөрүңүз. **“Балдарга кам көргөн адамдарга кам көрүү эмне үчүн маанилүү? Эмне үчүн камкорчулардын бакубатчылыгы боюнча кеңеш берүү картасы баланын өнүгүүсү боюнча материалдардын пакетине киргизилген?” деп сураңыз.** Катышуучулардын сөздөрүн толуктоо үчүн төмөндөгү маалыматты колдонуңуз. Зарыл болсо, аныктамаларды камтыган “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүнө кайрылыңыз.
 - a. Балага кам көргөн адамга кам көрүү абдан маанилүү. Анын бакубатчылыгы жана психикалык саламаттыгы баланын өнүгүүсүнө таасирин тийгизип, камкордуктун сапатын жана деңгээлин төмөндөтүшү мүмкүн. Камкорчунун психикалык саламаттыгы баланын кош бойлуулук учурундагы жана балалык чагындагы өнүгүүсүнө таасирин тийгизиши мүмкүн.
 - b. Эмоционалдык бакубатчылык жана психикалык саламаттык балдарга кам көргөн адамдарга камкордук менен багууга мүмкүндүк берүүчү негизги компоненттер экенин далилдер көрсөтүп турат.
 - c. Белгилүү бир жамааттагы көпчүлүк камкорчулардын клиникалык жардамды талап кылган психикалык саламаттык көйгөйлөрү жок. Ошону менен бирге, чектелген колдоонун натыйжасында, балдарга кам көргөн адамдар ашыкча стресске же кабатырлыкка дуушар болушу мүмкүн. Мындай сезимдерди кээде депрессия же тынчсыздануу деп аташат. Эгерде мындай жагдайларда камкорчуларга эмоционалдык колдоо көрсөтүлбөсө, анда аларда клиникалык

жардамды талап кылган психикалык саламаттык көйгөйлөрү пайда болушу мүмкүн.

3. Акырында: **“Балдарды тарбиялоо – пайдалуу жана кызыктуу, бирок бул дайыма эле оңой боло бербейт, анткени бул иш стресске алып келиши мүмкүн. Жашоонун ар кандай мезгилдеринде биз стрессти жаратуучу көптөгөн нерселерге туш болушубуз мүмкүн. Бул сессиянын жүрүшүндө биз камкорчуларга стресс же чарчоо учурларында колдоо көрсөтүүнүн, ошондой эле депрессия же тынчсыздануунун белгилери бар болгондорду кошумча жардам алууга жиберүүнүн жолдорун талкуулайбыз”** деп айтыңыз.

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Аныктамалар

- **Депрессия** – кайгыруу сезими, бардык нерсеге кызыгууну жоготуу жана, балким, өз жанын кыюу жөнүндө ойлор. Депрессиянын белгилерин көрсөткөн камкорчулар кошумча жардам алууга же дарыланууга жиберилиши керек.
- **Тынчсыздануу** – көп нерседен дайыма чочулоо жана коркуу, ушунчалык күчтүү болгондуктан, күнүмдүк жашоодо кадимки иш-аракеттерди жасоого тоскоол болот. Тынчсыздануу белгилерин көрсөткөн камкорчулар кошумча жардам алууга же дарыланууга жиберилиши керек.
- **Тарбиялоо менен байланышкан стресс** – балага кам көрүүгө жана аны менен жакын мамиледе болууга жолто болгон ата-эне болуу жөндөмүңүзгө тынчсыздануу.
- **Эмоциялар** – бул ички сезимдер. Алар жагымдуу болушу мүмкүн, мисалы, бакыт, шыктануу же кубаныч сезимдери, же жагымсыз болушу мүмкүн, мисалы, ачуулануу, капалануу, уялуу же кайгыруу. Жагымсыз эмоциялар көбүнчө оор кырдаалдарда пайда болот. Камкорчу жагымсыз эмоцияларды көп сезгенде, алар кам көрүүгө көңүл буруусуна жолто болуп, акыл-эсин басып калышы мүмкүн.
- **Стресстүү кырдаалдар (же стрессорлор)** – бул камкорчулар дуушар болгон тышкы жагдайлар жана алардын айланасында болуп жаткан кырдаалдар, мисалы, каржылык басым, уйку же тамактануу көйгөйлөрү, клиникага жетүү үчүн транспорт издөө. Иш жүзүндө, стрессорлор камкорчунун саламаттыгына жана бакубатчылыгына таасирин тийгизип, баланын өнүгүүсүнө таасирин тийгизиши мүмкүн.

2-окутуу максаты: Камкорчунун бакубатчылыгын колдоо үчүн стратегияларды аныктоо жана практикада машыктыруу (25 мүнөт)

Методологиясы: интерактивдүү презентация жана чакан топтордо иштөө

Узактыгы: 25 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Жалпы стрессорлор жана стратегиялар (20 мүнөт)

1. “6 айга толо элек баласы бар камкорчу” деп аталган флипчарт барагын көрсөтүңүз. Катмышуучулардан алты айга чейинки балдарга кам көргөн адамдар туш болгон

жалпы стрессорлорго акыл чабуулун жүргүзүүнү сураныңыз. Катышуучулар жалпы стрессорлорду атагандан кийин, “6-11 айлык баласы бар камкорчу” деп аталган экинчи флипчарт барагын көрсөтүңүз жана катышуучулар бул категория үчүн жалпы стрессорлорду аташат. Акырында, “12-24 айлык баласы бар камкорчу” деп аталган үчүнчү флипчарт барагын көрсөтүңүз жана катышуучулар бул категория үчүн жалпы стрессорлорду аташат.

2. Жалпы стрессорлордун тизмесин түзгөндөн кийин, катышуучуларды үч топко бөлүп, акыл чабуулунан келип чыккан стрессорлордун тизмесин топторго бөлүштүрүңүз. Ар бир топко жалпы стрессорлордун тизмеси менен флипчарт барагын бериңиз. Ар бир топко ошондой эле таза флипчарт барагы керек болот.
3. Чакан топтордо катышуучулар өздөрүнүн *Кеңеш берүү карталарындагы* 6-кеңеш берүү картасын ачышат. Ар бир топтон бирден адам барактын жогору жагындагы “Негизги билдирүүлөрдү” жана тиешелүү курактык топ үчүн “Практикалык кеңештерди” окуйт. Чакан топтор төмөндөгү суроолорду талкуулашы керек.

Мындай суроолорду бериңиз:

- a. **“Негизги билдирүүлөрдө” көрсөтүлгөн стратегиялар сиз иштеп жаткан жамаат үчүн, мисалы, күн тартибин түзүү же күн тартибине сизге жаккан иш-аракеттерди киргизүү үчүн актуалдуубу? Эмне үчүн Ооба же Жок?**
 - b. **Сиз иштеп жаткан жамааттасиздин жаш курагыңыз үчүн “Практикалык кеңештер” актуалдуубу? Эмне үчүн Ооба же эмне үчүн Жок?**
 - c. **Эгерде “Практикалык кеңештер” актуалдуу болбосо, анда эмне актуалдуураак болушу мүмкүн?**
 - d. **Акыл чабуулу учурунда түзүлгөн жалпы стрессорлордун тизмеси жөнүндө ойлонуп жатып, балага кам көргөн адам бул стрессорлор менен күрөшүү үчүн кандай стратегияларды колдоно алат?**
 - e. **Жамааттын же үй-бүлөнүн таасирдүү адамдары камкорчунун өзүнө кам көрүү жөндөмүнө кандай таасир этишет?**
4. Талкуунун негизинде, ар бир чакан топ өзүнчө бөлөк флипчарт барагында тиешелүү стратегиялардын тизмесин түзөт.
 5. Чакан топторду кыдырып, жетишпеген маалыматты толуктаңыз.
 6. Катышуучулардан өз орундарына кайтууну сураныңыз.
 7. Ар бир топтун ыктыярчысынан алардын тобу 6-кеңеш берүү картасындагы “Негизги билдирүүлөр жана практикалык кеңештер” алар иштеген жамааттар үчүн актуалдуу деп эсептейби же жокпу, түшүндүрүп берүүсүн сураңыз. Алардын тизмесиндеги эки стратегия тууралуу айтып беришин сураныңыз.
 8. Акырында, балдарга кам көргөн адамдар ар кандай эмоцияларга кабылганда колдоно турган көптөгөн стратегиялар бар экенин түшүндүрүңүз. Камкорчуга анын жашоосу үчүн актуалдуу жана ыңгайлуу, жана алар иштеген Жамааттарда ишке ашырыла турган стратегиялар боюнча кеңеш берүү маанилүү экенин айтыңыз. Кеңеш берүү балага кам көргөн адам кеңешчинин түшүнүшүн, камкордугун жана колдоосун сезгендей өткөрүлүшү керек. Кеңеш берүүдө балага кам көргөн адамга кысымчылык көрсөтүлбөшү керек; мисалы, сиз сунуш кылган стратегиялардын бири катышуучунун көйгөйүн чечпесе, ал өзүн күнөөлөбөшүнө ынаныңыз.

2-көнүгүү: Терең дем алуу (5 мүнөт)

1. Мындай деп айтыңыз: “Кимдир бирөө күчтүү эмоцияларды сезгенде пайдалуу болушу мүмкүн болгон көнүгүүнү жасайбыз. Эгер сиз көзүңүздү жумууну кааласаңыз, анда жумсаңыз болот. Эгер сиз көзүңүздү жумуп, айланаңыздагы үндөрдөн оюңуз менен четтетилсеңиз, бул эс алууга жардам берет. Бир колуңузга кооз гүл, экинчи колуңузга шам кармаганыңызды элестетиңиз. Гүлдү акырын жыттап, анан шамды үйлөңүз. Кайра акырын гүлдү жыттап, анан шамды үйлөңүз. Бул дем алууну дагы бир нече жолу практикалоону улантыңыз”.
2. 2 мүнөттөн кийин катышуучулардан көздөрүн ачууну сураныңыз. “Сиз эмнени сезип жатасыз?” Бир же эки ыктыярчыдан сезимдери менен бөлүшүүнү сураныңыз.
3. “Бул стратегия терең дем алуу деп аталат. Сиз стресске кабылганда колдоно аласыз. Ошондой эле, аны топтук сессия же жекече кеңеш берүү учурларында балдарга кам көргөн адамдарга кеңеш берүүдө колдонсо болот. Бул стресске кабылган адамдын акылын жана денесин тынчтандырууга жардам берет” деп айтыңыз.

3-окутуу максаты: Жамааттажана анын чегинен тышкары жерлерде аялдар, балдар жана үй-бүлөлөр үчүн тиешелүү ресурстар жөнүндө акыл чабуулун жүргүзүү (ресурстардын картасын түзүү боюнча көнүгүү)

Методологиясы: чакан топтордо иштөө жана акыл чабуулу

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Жамааттындеңгээлиндеги карталарды түзүү (20 мүнөт)

1. Катышуучуларды үч кишиден турган чакан топторго бөлүңүз. Ар бир чакан топко флипчарт барагын жана маркерлерди бериңиз. Чакан топтордо иштөө тартибин түшүндүрүңүз:
2. Ар бир топ төмөнкү категорияларды колдонуп, алар иштеп жаткан Жамааттаболгон ресурстардын тизмесин түзөт (алдын ала даярдалган флипчарт барагын көрсөтүңүз):
 - a. **Балдарга кам көргөн адамдарды колдоо ресурстары** (мисалы, жергиликтүү аялдар топтору);
 - b. **Социалдык жана жамаатдеңгээлиндеги кызматтар** (мисалы, форумдар, жамааттындеңгээлиндеги аманат жана кредиттик топтор);
 - c. **Саламаттыкты сактоо жана тамактануу жаатындагы кызматтар** (мисалы, жергиликтүү клиникалар, жамааттындеңгээлиндеги медициналык кызматкерлер ж. б.);
 - d. **Балдарды өнүктүрүү үчүн ресурстар** (мисалы, ККБӨ борборлору жана жергиликтүү оюн топтору).

Бул тизмелер жамматагысаламаттыкты сактоо, тамактануу, оюндар, окутуу жаатындагы формалдуу кызматтарды, ошондой эле белгилүү бир адамдарды жана

формалдуу эмес колдоо булактарын камтышы керек. Формалдуу эмес колдоонун булактарына, бул алардын ишинин бир бөлүгү болбосо да, камкорчуларга жана жаш балдарга колдоо көрсөткөн адамдар же жерлер кирет.

3. 15 мүнөттөн кийин катышуучулардан талкуулоо үчүн өз орундарына кайтып келүүнү сураныңыз.

2-көнүгүү: Жамааттыңдеңгээлиндеги ресурстар карталары жөнүндө ой жүгүртүү (10 мүнөт)

1. Эки топтун ыктыярчыларынан өз ресурстарынын тизмесин баяндап айтып берүүнү сураныңыз. Калган катышуучулардан эки чакан топ өз ресурстары жөнүндө айтып берип жаткан кезде төмөнкү суроолорду карап чыгууну сураныңыз:
 - a. Кандай ресурстар же кызматтар жетишпейт (формалдуу жана формалдуу эмес кызматтарды кошо алганда)?
 - b. Сиз менен иштей турган камкорчулар ресурстарга жетүү үчүн кандай кыйынчылыктарга жана тоскоолдуктарга туш болушу мүмкүн?
 - c. Бул көйгөйлөрдү кантип чече алмаксыз?
2. Акырында, бардык катышуучулар балдарга кам көргөн адамдарды жана балдарын *Кеңеш берүү карталарында* камтылган негизги маселелер боюнча кайда жибере аларын билишине ынаныңыз:
 - a. Баланын өсүшүнө пландуу көзөмөл жана байкоо жүргүзүү үчүн кайда кайрылуу керек?
 - b. Бала тамактанууда кыйынчылыктарга туш болсо, кайда кайрылуу керек?
 - c. Эгерде бала өнүгүүсүндө кыйынчылыктарга туш болсо же камкорчу баланын өнүгүүсүнө тынчсызданса, кайда кайрылуу керек?
 - d. Көрө алуусун текшерүү үчүн кайда баруу керек?
 - e. Угуусун текшерүү үчүн кайда баруу керек?
 - f. Майыптуулугу бар балага кам көргөн адам кошумча колдоо алуу үчүн кайда кайрылышы керек?
 - g. Камкорчулар жана балдар ырайымсыз мамиле же зордук-зомбулукка кабылып жатат деген кооптонуу бар болсо, кайда кайрылуу керек?

Негизги маалымат, 3-окутуу максаты, 3-көнүгүү

Топтук иш үчүн флипчарт: Жамааттындеңгээлиндеги ресурстардын карталарын түзүү

Аялдар, балдар жана үй бүлөлөр үчүн коомдук ресурстардын тизмеси			
Балага кам көргөн адамды колдоо үчүн ресурстар	Социалдык жана коомдук кызматтар	Саламаттыкты сактоо жана тамактануу жаатындагы кызматтар	Балдарды өнүктүрүү боюнча ресурстар

10-сессия боюнча негизги тыянактар

- Жагымдуу же жагымсыз эмоцияларды сезүү – бул дурус эле көрүнүш. Бирок, жагымсыз эмоциялар кетпей кала берсе, балдарга кам көргөн адамдарга медициналык мекемеге жардам сурап кайрылууну сунуштоо керек. Депрессия жана тынчсыздануу – кеңири таралган көйгөйлөр, айрыкча, төрөттөн кийинки мезгилде көп кездешет жана дарылоону талап кылат.

- Камкорчулар ар кандай эмоцияларга кабылганда жана стрессти башкара албай калганда колдоно турган көптөгөн стратегиялар бар. Камкорчуга анын жашоосу үчүн актуалдуу жана ыңгайлуу, ошондой эле сиз иштеп жаткан Жамааттаишке ашырыла турган стратегиялар боюнча кеңеш берүү маанилүү.

11-сессия. Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Жетишсиз тамактануу, тамактандыруудагы кыйынчылыктар, табиттин начардыгы жана тамак-ашка кыйкымчыл (тандамал) мамиле жасоо деген эмне экенин аныктай алышат;
2. Баланы тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктай алышат жана жекече кеңеш берүү ыкмаларын колдонуу менен тамактандыруудагы кыйынчылыктар аныкталган учурда тиешелүү стратегияларды сунуштай алышат;
3. Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды көрсөткөн кооптуу белгилерди аныктай алышат.

Материалдар

- Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч;
- “1-окутуу максаты” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Төмөндөгү “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн 11.1-сүрөттү флипчарт барагына тартыңыз.
- “2-окутуу максаты” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Окуу куралынын “Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдар үчүн көйгөйлөр жана чечимдер карточкалары” 11.1-материалы:
 - Карточкаларды аудиториянын алдыңкы жагына биринин үстүнө бирин жыйып коюңуз.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталарындагы* материалдарды карап чыгыңыз:
 - 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасы.

Сессиянын жалпы узактыгы: 60 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Жетишсиз тамактануу, тамактандыруудагы кыйынчылыктар, табиттин начардыгы жана тамак-ашка кыйкымчыл мамиле жасоо деген эмне экенин аныктоо (25 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Аныктамалар (25 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Баланы тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктоо жана жекече кеңеш берүү ыкмаларын колдонуу менен тамактандыруудагы кыйынчылыктар аныкталган учурда тиешелүү стратегияларды сунуштоо (25 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: “Мүнөз” карточкалары (20 мүнөт)
- 3-окутуу максаты: Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды көрсөткөн кооптуу белгилерди аныктоо (10 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды көрсөткөн кооптуу белгилер (10 мүнөт)

1-окутуу максаты: Жетишсиз тамактануу, тамактандыруудагы кыйынчылыктар, табиттин начардыгы жана тамак-ашка кыйкымчыл мамиле жасоо деген эмне экенин аныктоо

Методологиясы: акыл чабуулу жана интерактивдүү презентация

Узактыгы: 25 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Аныктамалар (25 мүнөт)

1. Төмөнкү суроолор боюнча топтук талкуу өткөрүңүз. Зарыл болсо, төмөндөгү аныктамаларды колдонуңуз.
 - a. **“Жетишсиз тамактануу” терминин кантип аныктайсыз жана анын тамактандырууга кандай тиешеси бар?” деп сураңыз.**

Жооп: Жетишсиз тамактануу, тагыраак айтканда, толук баалуу эмес тамактануу – организм өсүү жана өнүгүү үчүн жетиштүү азык ала албаган жагдай. Бул тамак-аштын жетишсиздигинен, туура тамактануу адаттары же тамак-аштын түрлөрү жок рациондон, же тамак-аштан аш болумдуу заттарды туура сиңире албагандыктан, мисалы, адам ооруп жатканда пайда болот. Жетишсиз тамактануунун себептеринин бири тамак-аштын жетишсиздиги болсо да, кээде жетишсиз тамактануу өзү баланын табитин жоготушуна же жегиси келбей калышына алып келиши мүмкүн. Айрыкча, бала ич өткөк сыяктуу башка ооруга чалдыкса, мындай көрүнүш көп кездешет.
 - b. Эгерде биринчи суроонун алкагында төмөнкү түшүнүк талкуулана элек болсо, анда **“Табиттин начардыгы деген эмне? Анын тамактандыруу жана жетишсиз тамактануу менен кандай байланышы бар?” деп сураңыз.**

Жооп: Табиттин начардыгы көбүнчө оорунун курч мезгилинде байкалат, мисалы, баланын дене табы көтөрүлгөндө, ич өткөк же башка инфекция болгондо. Бала өзүн ачка сезбей, тамак жегиси келбей калышы мүмкүн. Бул

тамактанууга таасирин тийгизип, жетишсиз тамактанууга алып келиши мүмкүн.

2. **“Эми биз жетишсиз тамактанууну жана табиттин начардыгы деген түшүнүктөрдү аныктагандан кийин, келгиле, кээ бириңиздер үчүн жаңы болушу мүмкүн болгон “тамактандыруудагы кыйынчылыктар” терминин талкуулайлы. “Тамактандыруудагы кыйынчылыктар” термини бала же үй-бүлө үчүн көйгөйлүү деп эсептелген тамактандыруудагы жүрүм-турум түрлөрүнүн кеңири спектрин сүрөттөө үчүн колдонулушу мүмкүн. Тамактандыруудагы кээ бир кыйынчылыктар түздөн-түз тамактандыруу механикасына байланыштуу, мисалы, ымыркай жакшы эме албайт же тамакты чайнай албайт. Башка кыйынчылыктар тамактануу процессине тоскоол боло турган нерселерге байланыштуу, мисалы, бала өз денесин башкара албай, ошондуктан түз отуруп тамактана албайт. Бул тренингде биз ушул көйгөйлөрдүн бардыгын белгилөө үчүн “тамактандыруудагы кыйынчылыктар” терминин колдонобуз” деп айтыңыз.**
3. **“Балдарга кам көргөн адамдардын көпчүлүгү балдарын тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болушат, ал эми майыптылуугу бар балдардын арасында бул андан дагы көп кездешет. Бул сессиянын жүрүшүндө биз тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктоого жана балдарга кам көргөн адамдарга бул кыйынчылыктарды жеңүүгө жардам берүүгө көңүл бурабыз, өзгөчө майыптуулугу бар балдар жөнүндө сөз болгондо. Жетишсиз тамактануу жана майыптуулук бири-бирине байланыштуу. Демек, жетишсиз тамактануу майыптуулукка алып келиши мүмкүн, ал эми майыптуулук жетишсиз тамактанууга алып келиши мүмкүн” деп айтыңыз. Төмөндөгү “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүндөгү сүрөттү флипчартта көрсөтүңүз.**
4. **Сүрөттүн оң жагын көрсөтүп, “Патология + тоскоолдук(-тар) = майыптуулук экенин унутпаңыз” деп айтыңыз. Майыптуулугу бар бала тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болушу мүмкүн, бул, өз кезегинде, тамактануудагы тоскоолдуктарды азайтуу үчүн тийиштүү колдоо жана дарылоо көрсөтүлбөсө, жетишсиз тамактанууга алып келиши мүмкүн. Мисалы, церебралдык шал оорусу менен ооруган балдарда булчундардын ригиддүүлүгү жана алсыздыгы сыяктуу бузулуулар болушу мүмкүн. Алар баш, моюн жана дененин башка бөлүктөрүн башкарууну кыйындатат, бул болсо тамактанууну кыйындатышы мүмкүн. Көмөкчү отургуч же майыптар коляскасы сыяктуу жардамчы шайман баланын башын жана денесин контролдоону жакшыртып, тамактануу процессин жеңилдетип, коопсуз кылат” деп айтыңыз.**
5. **Сүрөттүн сол жагын көрсөтүп, “Жетишсиз тамактанган баланын энергиясы аз болушу мүмкүн. Ошондуктан, камкорчулар аны эрте куракта окутуп үйрөтүү иш-аракеттерине катыштырбашы мүмкүн. Бул жетишсиз тамактануунун терс таасирлери менен бирге өнүгүүнүн кечендешине жана майыптуулукка алып келиши мүмкүн” деп айтыңыз. Балдарга кам көргөн адамдарга баласынын тамактануу көйгөйлөрүн чечүүдө колдоо көрсөтүү менен бул циклди бузгубуз келерибизди түшүндүрүңүз.**
6. **Катышуучулардан Кеңеш берүү карталарынан 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасын табууну сураныңыз жана карточканын алдыңкы бетиндеги сүрөттөмөлөрдү карап чыгуу үчүн аларга 3 мүнөт убакыт бериңиз. “Бул карточкада сүрөттөлгөн тамактандыруудагы кыйынчылыктар майыптуулугу бар**

балдарда көп кездешет. **Биринчи сүрөттөмөнүн алдыңкы бетинде башын жана денесин башкарууда кыйынчылыкка дуушар болгон кичинекей бала көрсөтүлгөн” деп айтыңыз.** Катышуучулардын биринен бул сүрөттөмөдө дагы эмнени байкаганын баяндап айтып берүүсүн сураныңыз. Экинчи жана үчүнчү сүрөттөмөлөрдү кыскача баяндап берип, катышуучулардан дагы эмнени байкаганын баяндап айтып берүүсүн сурап, дал ошондой уланта бериңиз. Андан кийин катышуучуларга картанын артындагы “Негизги билдирүүлөрдү” жана “Практикалык кеңештерди” окуу үчүн 3 мүнөт убакыт бериңиз.

7. **“Ошондой эле карточканын арткы бетинде табиттин начардыгы жана тамак-ашка кыйкымчыл мамиле жасоо жөнүндө кошумча билдирүүлөр бар, алар бардык балдарга ылайыктуу болушу мүмкүн. Тамак-ашка карата кыйкымчыл же кежир мамиле бир жаштан эки жашка чейинки балдар арасында кеңири таралышы мүмкүн. Баланын мындай жүрүм-турумуна ар кандай нерселер себеп болушу мүмкүн, анын ичинде бир жашка жакын куракта физиологиялык табиттин төмөндөшү; ата-эненин жүрүм-туруму, мисалы, аз жеген баланы көбүрөөк жегенге мажбурлоо; баланын өз алдынча болууга жана өз алдынча тамактанууга жана/же өз тамагын тандоого болгон каалоосу; ошондой эле жаңы даамдарды жана жыттарды жай кабыл алуусу. Бул тууралуу кененирээк “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүндө сөз кылабыз” деп айтыңыз.**

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

11.1-сүрөт: Жетишсиз тамактануунун жана балдардын майыптуулугунун цикли

2-окутуу максаты: Баланы тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктоо жана жекече кеңеш берүү ыкмаларын колдонуу менен тамактандыруудагы кыйынчылыктар аныкталган учурда тиешелүү стратегияларды сунуштоо

Методологиясы: чакан топтордо иштөө

Узактыгы: 25 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: “Мүнөз” карточкалары (25 мүнөт)

1. Катышуучуларды алты чакан топко бөлүңүз.
2. Окуу куралынын “Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдар үчүн көйгөйлөр жана чечимдер карточкалары” 11.1-материалынан ар бир топко бирден “көйгөй” карточкасын (кызыл карточкалар) бекитип, топторго тиешелүү карточкаларды бериңиз.
3. Чакан топторунда катышуучулар тамактандырууда кыйынчылыктар түшүнүгүн жана 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасынан “Практикалык кеңештерди” колдонуп, төмөнкү суроолорду талкуулап, жоопторду флипчарт барагына жазышы керек:
 - a. Өзүңүздүн карточкаңызды караңыз. Кеңешчинин баалоосуна жана бала менен камкорчунун сүрөттөрүнөн алынган тыянагыңызга таянып, тамактандыруудагы кыйынчылыктын себеби эмнеде деп ойлойсуз? Мындай тыянакка кантип келдиңиз?
 - b. Сиздин талдооңуздун негизинде, бул балага кам көргөн адамга кандай кеңеш берет элеңиз?
4. 10 мүнөттөн кийин бардык катышуучулар талкуулоо үчүн өз орундарына кайтып келишет.
5. Ар бир топтон бирден ыктыярчы өз карточкасын жана чакан топтогу иштин натыйжаларын көрсөтүп берет.
6. Тийиштүү “чечим” карточкасын (жашыл карточка) колдонуу менен маалыматты толтуруңуз жана катышуучуларга аны “чечимдин” сүрөттөрүн көрүү үчүн бериңиз. (“Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-бөлүк” бөлүмчөсүн караңыз).
7. Акырында, **“Сиздин жамаатыңыздаже программаңызда тамактандырууда кыйынчылыктарга дуушар болгон балдарды аныктоо үчүн кандай стратегияларды колдоносуз?” деп сураңыз.** Катышуучуларга “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо” картасын колдонуу менен баалоо учурунда же 5-кеңеш берүү картасын талкуулоо учурунда 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасы пайдалуу боло турган баланы аныктай аларын эскертип коюу маанилүү. Бул карталардын тиешелүү мазмунун “Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 2-бөлүк” бөлүмчөсүнөн окуңуз.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 1-бөлүк

1-“Тамактандырууда кыйынчылыктары бар бала” (чечим) карточкасы: 8 айлык кыз

- **Талдаңыз:**

- Кыз башын же денесин контролдоодо кыйынчылыктарга туш болуп жатат.
- Кыздын табити начар, буга байланыштуу ал курагына жараша салмак кошпой калышы мүмкүн.

- **Иш-аракет кылыңыз:**

- Кеңешчи балага кам көргөн адамга төмөнкүлөргө байланыштуу кеңеш бериши керек:
 - Позалар;
 - Күн бою бөлүштүрүлгөн аз өлчөмдөгү тамак-ашты тез-тез кабыл алуунун артыкчылыктары;
 - Камкордук менен тамактандыруу;
 - Баланын өсүшүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү жана бала жакшы өспөй жатса, жардамга кайрылуу.

2-“Тамактандырууда кыйынчылыктары бар бала” (чечим) карточкасы: 3 жумалык бала

- **Талдаңыз:**

- Эне баласын эмизүүдө кыйынчылыктарга туш болуп жатат.

- **Иш-аракет кылыңыз:**

- Кеңешчи балага кам көргөн адамга төмөнкүлөргө байланыштуу кеңеш бериши керек:
 - Ымыркайлар үчүн ар кандай эне сүтүнэмизүү позалары (бул мисалда, ымыркайлар үчүн ылайыктуу болгон “кайчылаш бешик” позасы);
 - Баланын башын жана бүт денесин кармоону камсыз кылуу жана башын эненин көкүрөгүнө кысуу.

3-“Тамактандырууда кыйынчылыктары бар бала” (чечим) карточкасы: 21 айлык бала

- **Талдаңыз:**

- Бала башын же денесин контролдоодо кыйынчылыктарга туш болуп жатат.
- Бала чайноо же жутууда кыйынчылыктарга туш болуп жатат.

- **Иш-аракет кылыңыз:**

- Кеңешчи балага кам көргөн адамга төмөнкүлөргө байланыштуу кеңеш бериши керек:
 - Позалар;
 - Суюктуктарды коюуландыруу;
 - Картошкага караганда бир түрдүүрөөк жана балага ылайыктуураак болгон авокадо жана бышырылган сабиз сыяктуу тамактарды пюре кылып берүү, рационго ар түрдүү тамактарды кошуу.

- Кошумча колдоо алуу үчүн медициналык мекемеге кайрылуу.

4-“Тамактандырууда кыйынчылыктары бар бала” (чечим) карточкасы: 23 айлык кыз

- **Талдаңыз:**

- Наристе өз алдынча тамактанууда кыйынчылыктарга туш болуп жатат.
- Кыз тамак-ашка кыйкымчыл мамилесин көрсөтүп жатат.

- **Иш-аракет кылыңыз:**

- Кеңешчи балага кам көргөн адамга төмөнкүлөргө байланыштуу кеңеш бериши керек:
 - Модификацияланган ашкана буюмдарын жана тик кырлары менен табакты колдонуу;
 - Сүйүктүү тамактарын сунуштоодон мурун наристе кыз ачка болгондо пайдалуу тамактарды берүү; пайдалуу тамак-ашты өз алдынча ичүүгө үндөө;
 - Башка азыктарга караганда таттуураак даамга ээ болгон кабакча, апельсиндин же таттуу картошканын жумшак эти сыяктуу пайдалуу тамак-аштын ар кандай варианттарын изилдөө;
 - Өз алдынча тамактануу жана жаңы нерсени сынап көрүү үчүн кубаттоо катары сөз менен мактоо жана оюнду колдонуу.

5-“Тамактандырууда кыйынчылыктары бар бала” (чечим) карточкасы: 2 жумалык кыз

- **Талдаңыз:**

- Эне кызын жетиштүү эмизбей жатат деп ойлойт.
- Энеси ымыркайды суткасына сегиз маалдан аз тамактандырат.

- **Иш-аракет кылыңыз:**

- Кеңешчи балага кам көргөн адамга төмөнкүлөргө байланыштуу кеңеш бериши керек:
 - Кеңешчи эненин тынчсыздануусуна эмне себеп болгонун жана анын сүтү жетишсиз деп эсептеген себептерин угушу керек;
 - Баланы тамактандырууга даярдоо жана стимулдаштыруу, ошондой эле күнү-түнү баланы каалагандай тез-тез жана узак тамактандыруу аркылуу эне сүтүнэмизүүнүн санын жогорулатуу (24 сааттын ичинде 8-12 жолудан кем эмес).
 - Эмизүү жана натыйжалуу соруу ыкмалары, ошондой эле зарыл болгон учурда тамактандыруунун башка аспектилери боюнча кеңеш берүү;
 - Баланын салмагын жана өсүшүн баалоо (салмак кошуусу начар болсо, медициналык мекемеге жиберүү);
 - Колдоо жана кайрат алуу үчүн кайненеси жана күйөөсү менен өз ара аракеттешүү.

6-“Тамактандырууда кыйынчылыктары бар бала” (чечим) карточкасы: 20 айлык бала

- **Талдаңыз:**
 - Бала тамак-ашка кыйкымчыл мамилесин көрсөтүп жатат.
- **Иш-аракет кылыңыз:**
 - Кеңешчи балага кам көргөн адамга төмөнкүлөргө байланыштуу кеңеш бериши керек:
 - Баланын ачка болушун күтүү жана ага мурда сүйбөгөн пайдалуу тамактарды берүү зарылдыгы; балким, ал ачка болгондо алардын даамын татып көрөт;
 - Өзүн-өзү тамактандыруу – бул балага эмне жеп жатканын өзү көзөмөлдөп жатканын сезүүгө жардам берет;
 - Тамак-ашты сыйлык же жаза катары колдонбоо – бала ачка болгондо жейт;
 - Камкордук менен тамактандыруу негиздериниш жүзүндө колдонуу.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 2-бөлүк

- “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо” картасын колдонуп, кеңешчи: “Балаңызды тамактандыруунун айрым аспектилери сизди тынчсыздандырабы?”. Эгерде камкорчу баланы тамактандырууда тынчсызданып жатканын айтса же тамактандыруудагы кандайдыр бир кыйынчылыктар жөнүндө айтса, кеңешчи 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасына кайрыла алат.
 - Эгерде балада кандайдыр бир кооптуу белгилер байкалса, кеңешчи камкорчуну медициналык мекемеге жиберети керек. Бул маселе “3-окутуу максаты” боюнча көнүгүүнү аткарууда кененирээк каралат.
 - Кеңешчи балага кам көргөн адамга, зарыл болсо, “Практикалык кеңештерди” колдонуп кеңеш бериши керек.
- 5-кеңеш берүү картасын колдонуп, кеңешчи баласын тамактандырууда тынчсызданган же тамактануу менен байланышкан кыйынчылыктар жөнүндө билдирген камкорчуларды аныктай алат. Кеңешчи камкорчунун суроолоруна жооп берүү үчүн 5-кеңеш берүү картасындагы “Практикалык кеңештерди” колдоно алат.
 - ЭГЕРДЕ КАМКОРЧУ ТЫНЧСЫЗДАНЫП ЖАТСА, МЫНДАЙ ДЕП АЙТЫҢЫЗ: Мен сиз менен балаңызды тамактандырууга жардам бере турган кээ бир стратегиялар жөнүндө сүйлөшүүгө даярмын. Эгер көйгөйлөр чечилбесе, медициналык мекемеге кайрылышыңыз керек. (7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасын караңыз).
 - АДИСКЕ ЖИБЕРҮҮ ҮЧҮН КООПТУУ БЕЛГИЛЕР: Эгерде бала арыктап кетсе, улам-улам жөтөлсө же тамак берип жатканда ыйласа, булчуңдары катуу болуп катып калса, жаагы кысылып, тамактандырууга тоскоол болсо, бала улам-улам кусса, ашыкча тердесе же тамактануу учурунда тез чарчаса, тезинен медициналык жардамга кайрылыңыз.

3-окутуу максаты: Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды көрсөткөн кооптуу белгилерди аныктоо

Методологиясы: топтук талкуу

Узактыгы: 10 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды көрсөткөн кооптуу белгилер (10 мүнөт)

1. Катышуучулар талкуулоо үчүн чоң топто калышат.
2. **“Азыр биз тамактандыруудагы кыйынчылыктарды көрсөткөн кооптуу белгилерин талкуулайбыз. Бул белгилер тезинен көңүл бурууну жана адиске кайрылууну талап кылат, анткени алар ооруну же тамактандыруу коопсуздугунун олуттуу көйгөлөрүн көрсөтүшү мүмкүн. Бул белгилер эрте курактагы балдарда жана кошумча тамак ала баштаган балдарда байкалышы мүмкүн” деп айтыңыз.**
3. Ыктыярчыдан 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасынан “Негизги билдирүүлөр” бөлүмчөсүндөгү үчүнчү абзацты окуп чыгууну сураныңыз.
4. Катышуучуларга 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасындагы “Негизги билдирүүлөрдө” берилген төрт кооптуу белгилеринин ар биринин сыпаттамасын жана камкорчуларга кеңеш берүүдө эмнелерге көңүл буруу керектигин окуй турганыңызды айтыңыз:
 - a. Тамактануу учурунда улам-улам жөтөлгөн же ыйлаган бала тамакты же суюктукту жутканда же жуткандан кийин какап калышы мүмкүн; тамакты же суюктукту жутканда же жуткандан кийин көздөрүнөн жаш агышы мүмкүн; ал тамактануу учурунда, тамактануудан кийин жана/же тамактануулар аралыгындагы убакытта тамак кекиртегинде тыгылып калгандай сезимде болушу мүмкүн; тамагына таш тургандай сезилиши мүмкүн; бала тамакты же суюктукту жутканда же жуткандан кийин уулдаган же киркирек үн чыгарышы мүмкүн; бала тамакты же суюктукту жутканда же жуткандан кийин катуу же тез-тез дем алышы мүмкүн; тамактандыруу учурунда же андан кийин мурундан тамак же суюктук агып кетиши мүмкүн; бала тамактанып жатканда кусуу рефлексине кабылышы мүмкүн; бала респиратордук инфекциялар менен көп оорушу мүмкүн; жана/же бала арыктап кетиши мүмкүн.
 - b. Тамакты же суюктукту жуткандан кийин тез-тез дем алган же деми нымдуу болгон бала алсыз кыйкырык чыгарышы мүмкүн жана/же дем алуусу адаттан ылдам болуп калышы мүмкүн (эки айдан бир жашка чейинки балада мүнөтүнө 50 дем алуу же бир жаштан беш жашка чейинки балада 40тан ашык дем алуу).
 - c. Тамактандыруу учурунда ашыкча тердеген же тез чарчаган бала тамактандыруу учурунда тез уктап калышы мүмкүн же, бөлмө ысык же нымдуу болбосо да, тамактангандан кийин тердеп кетиши мүмкүн.
 - d. Эгерде бала тамактангандан кийин жеген нерселеринин бардыгын кайра кулгуса, анда бул кооптуу белги деп эсептелет. Бала кусуп, суусузданып башташы мүмкүн. Суусуздануунун мүмкүн болгон белгилерине зааранын кочкул сары түсү, анын аздыгы, ооздун жана тилдин өтө кургак болушу жана/же ыйлаганда көз жаштын аз же такыр жок болушу кирет.

5. Сураңыз:

- a. Ушул кооптуу белгилеринин бири байкалган баланы көрдүңүз беле? Алар кандай көрүндү, же кандай үндөрдү чыгарды?
 - b. Кеңешчи катары сиз камкорчуга ушул кооптуу белгилеринин бири байкалган балага жардам берүү үчүн эмне кылдыңыз же эмне кыла алат элеңиз? Кошумча колдоо алуу үчүн балага кам көргөн адамды кайда жибере алат элеңиз?
6. Катышуучулардын билиминдеги жетишпегендиктерди толуктап бериңиз жана катышуучулар туура эмес түшүнгөн суроолорду түшүндүрүңүз.
7. Акырында, тамактандыруудагы кыйынчылыктардын кооптуу белгилери дароо медициналык мекемеге кайрылууну талап кыларын баса белгилеңиз. Катышуучуларга кеңеш берүү кадамдарын эскертиңиз. Айрыкча, кеңешчи балага кам көргөн адамды тынчсыздандырган көйгөйдү же факторлорду баалоого жана талдоого убакыт бөлүүсү маанилүү. Бул кеңешчиге конкреттүү маалыматты камтыган жекече кеңеш берүүгө мүмкүндүк берет.

Негизги маалымат, 3-окутуу максаты, 1-көнүгүү

7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасындагы кооптуу белгилер жөнүндө “Негизги билдирүүлөр”:

- Эгерде балаңыз арыктап баратса же тамактануу учурунда улам-улам жетөлүү же кусуу, тамактандырууга тоскоол болгон жаагын кысуу, тез-тез дем алуу же кыркыроо менен нымдуу дем алуу, тамактандыруу учурунда ашыкча тердөө же тез чарчоо, тамактангандан кийин кусуу сыяктуу кооптуу белгилер байкалса, дароо медициналык мекемеге кайрылыңыз.

11-сессия боюнча негизги тыянактар

- Майыптуулугу бар балдарда жетишсиз тамактануу коркунучу жогору. Мунун бир себеби – бул балдар тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болушу мүмкүндүгүндө.
- Майыптуулугу жок балдар да тамактандырууда кыйынчылыктарга дуушар болушу мүмкүн.
- Тийиштүү колдоо, мисалы, ыңгайлуу позаны тандоо, тамактын консистенциясын өзгөртүү, жардамчы каражаттарды колдонуу жана башка стратегиялар тамактандыруудагы кыйынчылыктарды жоюуга жардам берет.
- Тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болгон балдар медициналык мекемеде текшерүүдөн өтүшү керек. Арыктап бараткан же кандайдыр бир кооптуу белгилерин көрсөткөн балдар дароо жана шашылыш түрдө адиске жиберилиши керек.

12-сессия. Биз эмнени үйрөндүк, кийинки баалоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Тренингде үйрөнгөн жана/же жактырган бир же эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду бере алышат. (*Фасилитаторлор үчүн тренинг тууралуу фасилитаторго эскертүү*: Фасилитаторлор үчүн тренингдин жүрүшүндө ой жүгүртүүлөр тренингдин экинчи күнүнө гана багытталышы керек.);
2. КБЖЭКОУ жаатындагы билимдеринин күчтүү жана алсыз жактарын аныктай алышат (*Кеңешчилер үчүн тренинг үчүн гана*);
3. Тренинге канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдире алышат. (*Фасилитаторлор үчүн тренинг тууралуу фасилитаторго эскертүү*: Катышуучулар тренингдин экинчи күнүн баалашы керек).

Материалдар

- Резина топ же түрмөк кагаз топ;
- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 1-вариант” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - *Фасилитаторлор үчүн колдонмунун* 4-тиркемесиндеги “Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн жооптор жана баалоо баракчасы” 1.1-таркатма материалы.
 - Эгерде оозеки түрүндө кийинки баалоо жүргүзүлсө, анда алдын ала баалоо учурунда колдонулган нусканы колдонуңуз.
- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 2-вариант” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - *Фасилитаторлор үчүн колдонмунун* 4-тиркемесиндеги “КБЖЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо” 1.2-таркатма материалы.
 - Жазуу түрүндө кийинки баалоо жүргүзүлсө, бардык катышуучулар үчүн нускалардын жетиштүү санын басып чыгарыңыз.
- “3-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1-материалы;
 - 7-сессиянын жүрүшүндө колдонулган ошол эле нусканы колдонуңуз.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 60 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Тренингде үйрөнгөн жана/же жактырган бир же эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берүү (30 мүнөт) (*Фасилитаторлор үчүн тренинг тууралуу фасилитаторго эскертүү*: Фасилитаторлор үчүн тренингдин жүрүшүндө ой жүгүртүүлөр тренингдин экинчи күнүнө гана багытталышы керек.)
 - 1-көнүгүү: Тренинг тууралуу ой жүгүртүүлөр (30 мүнөт)

- Окутуу максаты 2: КБЖЭКОУ жаатындагы билимдеринин күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо (кийинки баалоо) (*Кеңешчилер үчүн тренинг учурунда гана*) (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Оозеки түрүндөгү кийинки баалоо (*1-вариант*) (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Жазуу түрүндөгү кийинки баалоо (*2-вариант*) (30 мүнөт)
- 3-окутуу максаты: Тренинге канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдирүү (5 мүнөттөн кем)
 - 1-көнүгүү: Тренингди баалоо (5 мүнөттөн кем) (*Фасилитаторлор үчүн тренинг тууралуу фасилитаторго эскертүү: Катышуучулар тренингдин экинчи күнүн баалашы керек*).

1-окутуу максаты: Тренингде үйрөнгөн жана/же жактырган бир же эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берүү

Методологиясы: топтук ой жүгүртүү

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Тренинг тууралуу ой жүгүртүүлөр (30 мүнөт)

1. Катышуучуларга тренинг учурунда алган негизги сабактарын жалпылоого жардам берүү үчүн жыйынтыктоочу сессияны өткөрүңүз. (*Фасилитаторлор үчүн тренинг тууралуу фасилитаторго эскертүү: Фасилитаторлор үчүн тренингдин жүрүшүндө ой жүгүртүүлөр тренингдин экинчи күнүнө гана багытталышы керек*)
2. Катышуучулардан тегерете отурууга же турууга сураныңыз.
3. Резина топту же түрмөк кагаз топту ар кандай катышуучуларга ыргытып, төмөндөгү суроолорду бериңиз. Эгерде катышуучулар жоопту билишпесе, анда бул эч нерсе эмес деп, топту башка бирөөгө ыргытууну сунуштаңыз, ошону менен алар жардамга кайрылышат. Эгерде эки ыргытуудан кийин катышуучу дагы деле жооп бере албаса, жооп бергиси келген адамдан жооп сураңыз же өзүңүз кыскача баяндап бериңиз. Көнүгүү бардык катышуучулар суроого жооп бергенге чейин же убакыт аяктаганга чейин (биринчиси эмне болоруна жараша) ушундай тартипте уланат. **Мындай деп сураңыз:**
 - a. **Өнүгүүнүн төрт багыты кандай?**
Жооп: Физикалык, когнитивдик, сүйлөө, социалдык/эмоционалдык.
 - b. **Эгер камкорчу сизге баласынын угуусу же көрүүсү начар экенин айтса, эмне кылышыңыз керек?**
Жооп: Камкорчуну жана баланы медициналык мекемеге жиберүү.
 - c. **Майыптуулуктун эки жалпы себебин ким айта алат?**
Жооп: Генетика, төрөт/төрөт иш-аракеттер учурундагы оордошуулар, баш сөөк-мээнин жаракаты, кош бойлуулук учурундагы же эрте балалык инфекциялар (мисалы, менингит, катуу безгек, Зика ж.б.), кош бойлуулук кезде тамеки чегүү/алкоголдун таасири, эрте төрөлүү, жетишсиз тамактануу (өзгөчө

кош бойлуулук учурунда).

d. Балага кам көргөн адамдын бакубатчылыгын жогорулатуу үчүн кандай эки стратегия менен бөлүшсө болот?

Жооп: Терең дем алуу, ишенимдүү адам менен баарлашуу, кызыктуу/эс алдырган нерсе менен алек болууга убакыт бөлүү, жардамга кайрылуу.

e. 7-өзгөчө жагдайлар боюнча кеңеш берүү картасыда тамактандыруунун кандай кыйынчылыктары каралат?

Жооп: Эмизүүдөгү кыйынчылыктар, өз алдынча тамактандыруудагы кыйынчылыктар, чайноодо же жутууда туруктуу кыйынчылыктар, башты же денени башкарууда кыйынчылыктар, тамак-ашка кыйкымчыл мамиле жасоо, табиттин начардыгы.

4. Суроолору барбы деп сурап, аларга жооп бериңиз.
5. Кийинки баалоону баштоодон мурун тренингдин негизги тыянактарын талдап чыгыңыз. (*Фасилитаторлор үчүн тренинг тууралуу фасилитаторго эскертүү:* Фасилитаторлор үчүн тренинг учурунда, бул сессияда тренингдин негизги тыянактарын карабаңыз, анткени дагы бир окуу күнү бар. Кийинки баалоо фасилитаторлор үчүн тренингдин үчүнчү күнүндө да жүргүзүлөт.)

Тренинг боюнча негизги тыянактар

- Өсүп өнүгүүгө түрткү берүүчү тарбиянын бардык беш компоненти – бекем ден соолук, толук баалуу тамактануу, бапестеп кам көрүү, эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү, бейпилдик жана коопсуздук – бирдей маанилүү жана өз ара байланышкан. Бардык балдар камкордукка муктаж жана сиз кеңешчи катары алар үй-бүлөдөн жана жамааттан керектүү камкордукту жана колдоону алып жатканына ынануу үчүн майыптуулугу бар балдар жөнүндө мифтерди жокко чыгарууда маанилүү роль ойношуңуз керек.
- Тренингдин жүрүшүндө эрте куракта окутуп үйрөтүүнү колдоого жана камкорчулар менен балдардын ортосундагы камкордук менен өз ара аракеттешүүсүнө көңүл бурулат, анткени бул көндүмдөр соо мээни калыптандыруу үчүн эң күчтүү курал болгонуна карабастан көбүнчө окутуу программаларында жок.
- Эсиңизде болсун, камкордук менен багуу – бул баланын белгилерине жооп берүү, ал эми эрте куракта окутуп үйрөтүү – бул бала менен баарлашуу жана ойноо.
- Биз ошондой эле балага кам көргөн адамдын бакубатчылыгы жана баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү жөнүндө сүйлөштүк, анткени бул баланын жалпы өнүгүүсүн колдоонун маанилүү компоненттери. Камкорчулар балдардын ар кандай темпте өнүгүп жатканын, бирок баары бирдей өнүгүү ырааттуулугунан өтүшөрүн түшүнүшү маанилүү.
- Акыры, биз майыптуулугу бар балдарда өзгөчө көп кездешүүчү тамактандыруудагы кыйынчылыктар менен кантип иштөө керектигин түшүндүк. Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктоону жана алар боюнча кеңеш берүүнү үйрөнүү тамактанууну жакшыртууга жана коопсуз тамактандыруу ыкмаларын камсыз кылууга жардам берет.

- *Кеңеш берүү карталары* – бул балдарга кам көргөн адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүүдө, ошондой эле замааттоптук сессияларды өткөрүүдө сизге жардам бере турган курал. Сиз бул тренингде айтылгандардын бардыгын дароо эсте сактап калбашыңыз мүмкүн. Жаңы темаларды үйрөнүү практикалоону талап кылат. Кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо үчүн же топтук сессияларга даярдануу үчүн көмөкчү карталарды (көк барактар) колдонуңуз.

Окутуу макстаты 2: КБЖЭКОУ жаатындагы билимдеринин күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо (кийинки баалоо) (Кеңешчилер үчүн тренинг үчүн гана)

Методологиясы: оозеки же жазуу түрүндө баалоо

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

Алдын ала баалоодо колдонулган ыкманы колдонуңуз (б.а. оозеки же жазуу түрүндө баалоону өткөрүү).

1-көнүгүү: Оозеки кийинки баалоо (1-вариант) (30 мүнөт)

1. Катышуучулардан борборго арты менен бурулуп (отуруп же туруп) тегерек түзүүнү сураныңыз.
2. Катышуучуларга 20 ырастоо үн чыгарып окулат деп айтыңыз. Башка катышуучуларды карабастан, ар бир катышуучу ар бир ырастоого колу менен жооп бериши керек экенин түшүндүрүңүз. Эгерде катышуучулар ырастоого макул болушса жана бул чындык деп эсептешсе, анда колду алакан менен алдыга көтөрүү керек. Эгерде катышуучулар ырастоого макул болбосо жана аны жалган деп эсептесе, муштумун көтөрүү керек. Эгерде катышуучулар жоопту билишпесе же так билбесе, анда эки манжасын V тамга формасында көтөрүшү керек. (Катышуучулар эмне кылуу керектигин түшүнгөндүгүнө ынануу үчүн ар бир аракетти эки-үч жолу тез көрсөтүңүз.)
3. Кийинки баалоонун ырастоолорун окуп чыгыңыз (“Жооптор” 1.1-таркатма материалды жана алдын ала жана кийинки баалоо үчүн баалоо баракчасын караңыз), “чындык”, “жалган”, “билбейм/жооп жок” деп жооп берген катышуучулардын санын жазыңыз жана кайсы темалар таң калыштуу болгонун өзүңүз үчүн белгилеңиз.
4. Баалоо аяктагандан кийин катышуучуларды куттуктап, тренинг учурунда талыкпай иштегендиги үчүн ыраазычылык билдириңиз.
5. Катышуучулар аудиториядан чыгып баратканда тренингге баа берүүсүн сураңыз.

1-көнүгүү: Жазуу түрүндөгү кийинки баалоо (2-вариант) (30 мүнөт)

1. Ар бир катышуучуга “КБЖЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо” 1.2-таркатма материалынын бирден нускасын бериңиз.
2. Катышуучулар ар бир баалоо суроосуна калем менен “чындык”, “жалган” же “билбейм” деп белгилөө менен мүмкүн болушунча толук жооп бериши керектигин түшүндүрүңүз.

3. Зарыл болсо, катышуучуларга кийинки баалоону толтуруу үчүн кеминде 25 мүнөт убакыт бериңиз.
4. Ар бир катышуучу барактын жогору жагына өз атын жазганын текшерип, бардык кийинки баалоо формаларын чогултунуз.

3-окутуу максаты: Тренингге канааттандыгын же канааттанбагандыгын билдирүү

Методологиясы: жекече ой жүгүртүү

Узактыгы: (5 мүнөттөн кем)

Нускамалар:

1-көнүгүү: Тренингди баалоо (5 мүнөттөн кем)

1. Катышуучулардан окуу аудиториясынан чыгып баратканда тренингге баа берүүсүн сураныңыз. Бул үчүн алар Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1-материалын колдонуп, ошол күнгө канааттануу деңгээлине дал келген быйтыкчага бөтөлкө капкагын же кичинекей кагаз барагын коюшу керек. (*Фасилитаторлор үчүн тренинг тууралуу фасилитаторго эскертүү*: Катышуучулар тренингдин экинчи күнүн баалашат).

1-кошумча сессия: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикада машыктыруу

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен *Кеңеш берүү карталарын* колдонуп, жекече кеңеш берүү ыкмаларын практикада машыктыра алышат.
2. Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен *Кеңеш берүү карталарын* колдонуп, топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын машыктыра алышат.
3. Практика учурунда колдонулган кеңеш берүү жана фасилитация ыкмаларынүн күчтүү жана алсыз жактарын талдай алышат.

Материалдар

- Ар бир катышуучу жана фасилитатор үчүн *Кеңеш берүү карталарынын* бирден топтому;
- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” жана “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөлөрү үчүн материалдар:
 - 1-кошумча сессия үчүн “Жекече кеңеш берүүнү жана топтук сессияларды өткөрүүнү практикада машыктыруу” таркатма материалы.
- Камкорчулар үчүн жана, эгер тренинге чакырылса, алардын балдары үчүн кошумча килемчелер;
- Балдар үчүн колго жасалган оюнчуктар.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн изилдеп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Бул сессиянын жүрүшүндө колдонула турган *Кеңеш берүү карталарындагы* материалдарды карап чыгыңыз:
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү кадамдары”;
 - “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү темаларын аныктоо”;
 - “Топтук сессияларды өткөрүү кадамдары”;
 - “Топтук сессияларды өткөрүү боюнча колдонмо”.
- Практикалык сессияны өткөрүү үчүн балдарга кам көргөн адамдардын жана алардын эки жашка чейинки балдарын тобун уюштуруңуз. Идеалында, тренингдин ар бир эки катышуучусуна бирден балага кам көргөн адам болушу керек. Ар бир программа балдарга кам көргөн адамдардын жана балдардын тобун контекстке жараша ар кандай жолдор менен тарта алат. Алардын катышуусу практикалык сабакка кеминде бир жума калганга чейин макулдашылышы керек.

Сессиянын жалпы узактыгы: 2,5 саат*

- 1-окутуу максаты: Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен *Кеңеш берүү карталарын* колдонуу менен жекече кеңеш берүү ыкмаларын практикада машыктыруу (50 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Жекече кеңеш берүү ыкмаларын практикада машыктыруу (50 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен *Кеңеш берүү карталарын* колдонуу менен топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикалоо (40 мүнөт).
 - 1-көнүгүү: Топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикалоо (40 мүнөт)
- 3-окутуу максаты: Практика учурунда колдонулган кеңеш берүү жана фасилитация ыкмаларын күчтүү жана алсыз жактарын талдоо (60 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Практикалык сессияны талдоо (60 мүнөт)

* Практикалык сессия өтүүчү жерге баруу зарыл болсо, кошумча убакыт талап кылынышы мүмкүн.

1-окутуу максаты: Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен *Кеңеш берүү карталарын* колдонуу менен жекече кеңеш берүү ыкмаларын практикада машыктыруу

Методологиясы: практикалоо

Узактыгы: 50 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Жекече кеңеш берүү ыкмаларын практикада машыктыруу (50 мүнөт)

1. Бардык катышуучулар менен бирге “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү кадамдары” жана “Жеке адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүү темаларын аныктоо” карталарын карап чыгыңыз.
2. Катышуучуларды жуптарга бөлүңүз. Жуптун бир катышуучусу “камкорчу – бала” жубу менен жекече кеңеш берүүнү өткөрөт. Башка катышуучу кеңеш берүүнүн жүрүшүн байкап турат. Байкоочулар 1-кошумча сессия үчүн “Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикалоо” таркатма материалындагы жекече кеңеш берүү үчүн суроолорунун тизмесин карап чыгып, кеңеш берүүгө байкоо жүргүзүү учурунда кийинчерээк кайтарым байланыш үчүн колдонула турган комментарийлерди жазышы керек.
3. 20 мүнөттөн кийин жуптар ролдору менен алмашышат: башка катышуучу кеңеш берет, ал эми мурда кеңеш берген катышуучу талкууга байкоо салып, кийинки кайтарым байланыш үчүн комментарийлерди жазат.
4. Аудиторияны кыдырып, кеңеш берүү практикасына байкоо жүргүзүп туруңуз, ошондой эле кийинки кайтарым байланыш үчүн комментарийлерди жазыңыз.

2-окутуу максаты: Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен *Кеңеш берүү карталарын* колдонуу менен

ТОПТУК СЕССИЯЛАРДЫ ӨТКӨРҮҮ ЫКМАЛАРЫН ПРАКТИКАДА МАШЫКТЫРУУ

Методологиясы: практикалоо

Узактыгы: 40 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикада машыктыруу (40 мүнөт)

1. Катышуучулар менен биргеликте, топ болуп иштеп, “Топтук сессияларды өткөрүү кадамдары” жана “Топтук сессияларды өткөрүү боюнча колдонмо” карталарын карап чыгыңыз.
2. Камкорчуларды эки топко бөлүп, тренингдин катышуучуларынын бирөөсүнөн ар бир камкорчулар тобу менен топтук сессия өткөрүүнү сураныңыз. Калган катышуучуларды ушул эки топтун ортосунда бөлүштүрүңүз. Топтук сессиялар спонтандык түрдө өтөт. Ар бир топтук сессиянын жүрүшүндө ар кандай топтордун катышуучулары алаксыбашы үчүн эки сессиянын ортосундагы физикалык аралыкты камсыз кылыңыз.
3. Байкоочулар топтук сессияны өткөрүү үчүн 1-кошумча сессия үчүн “Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикалоо” таркатма материалындагы топтук сессияларды өткөрүү үчүн суроолорунун тизмесин карап чыгып, кийинки кайтарым байланыш үчүн комментарийлерди жазышы керек.
4. Ыктыярчыларга топтук сессияны өткөрүүгө 30 мүнөт убактысы бар экенин айтыңыз.
5. Акырында, балдарга кам көргөн адамдарга бүгүнкү практикалык сессияга катышкандыгы үчүн ыраазычылык билдириңиз.

3-окутуу максаты: Практика учурунда колдонулган кеңеш берүү жана фасилитация ыкмаларынын күчтүү жана алсыз жактарын талдоо

Методологиясы: топтук талкуу

Узактыгы: 60 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Практикалык сессияны талдоо (60 мүнөт)

1. Практикалык сессияларды жыйынтыктоо үчүн окуу орундарыңызга кайтыңыз.
2. Ар бир жупка жекече кеңеш берүүнүн жыйынтыгы боюнча жазуу түрүндөгү кайтарым байланыш менен таркатма материалды изилдөө үчүн жана бири-бирине кайтарым байланыш берүү үчүн 10 мүнөт убакыт бериңиз.
3. Бардык катышуучулардан өз орундарына кайтып, тегерек болуп отурууну сураныңыз. **Мындай деп айтыңыз: “Жекече кеңеш берүү тажрыйбаңыз, ошондой эле байкоо жүргүзүү тажрыйбаңыз жөнүндө ой жүгүртүп көрүңүз. Жекече кеңеш берүү жөнүндө сөз болгондо:**
 - а. эмне жакшы өттү?”

- b. кандай кыйынчылыктар болду?”
 - c. сиз кандай ыкмаларды колдоно алдыңыз же байкай алдыңыз?”
 - d. сиз кандай ыкмаларды кошумча машыгууну каалайт элеңиз же кандай көндүмдөр катышуучулардан кошумча практикалоону талап кылат?”
 - e. сессия учурунда Кеңеш берүү карталарын колдонуу сизге жактыбы?” деп сураңыз.
4. Сиз байкаган күчтүү жактары жана жекече кеңеш берүүнү кошумча практикалоону талап кылуучу жерлери боюнча кайтарым байланыш бериңиз. Катышуучуларды аракеттери үчүн сөзсүз түрдө мактаңыз.
5. Эми топтук сессияларды өткөргөн ыктыярчылар менен сүйлөшүңүз. **“Топтук сессия жөнүндө сөз болгондо,**
- a. эмне жакшы өттү?”
 - b. кандай кыйынчылыктар болду?”
 - c. сиз кандай ыкмаларды колдоно алдыңыз?”
 - d. сиз кандай ыкмаларды кошумча машыгууну каалайт элеңиз?”
 - e. сессия учурунда Кеңеш берүү карталарын колдонуу сизге жактыбы?” деп сураңыз.
6. Андан кийин, топтук сессиянын байкоочуларынан кайтарым байланыш берүүнү сураңыз. **“Топтук сессия жөнүндө сөз болгондо,**
- a. эмне жакшы өттү?”
 - b. кандай кыйынчылыктарды байкадыңыз?”
 - c. сиздин байкооңуз боюнча, кеңешчи кандай ыкмаларды колдонгон?” деп сураңыз.
7. Сиз байкаган күчтүү жактары жана топтук сессияны фасилитациялоо ыкмаларынун кайсыларын өркүндөтсө болот экендиги тууралуу кайтарым байланыш бериңиз. Ыктыярчыларды аракеттери үчүн сөзсүз түрдө мактаңыз.
8. Бир же эки ыктыярчыдан практикалык сессия жөнүндө ой жүгүртүүсүн сураныңыз. **“Практикалык сессиядан эмнени алып чыгып, коомдоштугуңузда жекече кеңеш берүүдө же топтук сессияларды өткөрүүдө колдоносуз?” деп сураңыз.**
9. Акырында, катышуучуларга кеңеш берүү жана фасилитациялоо ыкмаларын өркүндөтүү үчүн практика жана убакыт талап кылынарын айтыңыз. Бул ыкмаларды өркүндөтүү жолдорунун бири – насаатчыдан жана/же кесиптештен кайтарым байланыш алуу.

2-кошумча сессия. Колго жасалаган оюнчуктарды жасоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Оюнчуктарды жасоо үчүн жергиликтүү деңгээлде жеткиликтүү болгон кайра иштетилген материалдарды колдоно алышат жана балдар ар кандай оюнчуктар аркылуу эмнелерди үйрөнө аларын айтып бере алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Оюнчуктарды жасоо үчүн кайра иштетилген материалдар, кайчы, скотч жана клей;
 - Ар бир катышуучуга жана фасилитаторго *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын* бирден топтому.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.
- Ар кандай курактагы балдарга ар кандай ыкмаларды үйрөтүү үчүн колдонула турган эки-үч колго жасалган оюнчугун алдын ала даярдаңыз; мисалы, шылдырак, оюнчук унаа, колго жасалган баш катырма оюн ж. б.
- Оюнчуктарды жасоо үчүн материалдарды даярдаңыз. Материалдар катары капкагы бар бөтөлкөлөрдү, бөтөлкөлөрүнүн капкактарын, йогурт чөйчөктөрүн же башка желим чөйчөктөрдү, кургак буурчактарды же майда таштарды/шагыл таштарды, картон кутуларын, бош сүт кутучаларын, жип арканын, кургатылган жемиштердин кабыгын (мисалы, кокос) ж. б. колдонсо болот.
- Бул сессияда колдонула турган *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынан* материалдарды карап чыгыңыз.
 - 2-кошумча сессия үчүн “Колго жасалган оюнчуктардын мисалдары” таркатма материалы.

Сессиянын жалпы узактыгы: 30 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Оюнчуктарды жасоо үчүн жергиликтүү деңгээлде жеткиликтүү болгон кайра иштетилген материалдарды колдонуу жана балдар ар кандай оюнчуктар аркылуу эмнелерди үйрөнө аларын айтып берүү.
 - 1-көнүгүү: Колго жасалган оюнчуктарды жасоо (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Оюнчуктарды жасоо үчүн жергиликтүү деңгээлде жеткиликтүү болгон кайра иштетилген материалдарды колдонуу жана балдар ар кандай оюнчуктар аркылуу эмнелерди үйрөнө аларын айтып берүү

Методологиясы: чакан топтордо иштөө

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Колго жасалган оюнчуктарды жасоо (30 мүнөт)

1. Катывуучуларды жуптарга бөлүңүз. Ар бир жуп сабак алдында фасилитатор даярдаган материалдардан бирден колго жасалган оюнчугун жасасын. Оюнчукту жасоо үчүн аларга 15 мүнөттөй убакыт бериңиз.
2. Катывуучулардан орундарына кайтып келүүнү сурап, оюнчугун көрсөтүү үчүн үч-төрт ыктыярчыны чакырыңыз. Катывуучулардан ар бир оюнчук тууралуу төмөнкү суроолорго жооп берүүсүн сураныңыз. **Мындай деп сураңыз:**
 - a. Оюнчук кичинекей бала үчүн канчалык жагымдуу (түсү, өлчөмү жана үнү менен)?
 - b. Кичинекей балага аны кармоо оңойбу?
 - c. Өлчөмү жана курчтугу, күңүрт түсү, жешке боло тургандыгы ж. б. сыяктуу мүнөздөмөлөрү анын коопсуздугуна кандай таасир этет? Оюнчук ар кандай курактагы балдар үчүн канчалык коопсуз? Эгер буюм балаңыздын алаканынан кичине болсо, ал аны жутуп какап калышы мүмкүн экени эсиңизде болсун.
 - d. Бул оюнчук кайсы курактагы балага көбүрөөк жакмак? Бир эле оюнчуктар ар кандай курактагы балдар үчүн кызыктуу болушу мүмкүн экенин эске алыңыз. Кичинекей бала желим бөтөлкөгө таш ыргытканды жакшы көрөт. Чоңураак бала таштарды желим бөтөлкөгө ыргытып жатып, аларды саноого кызыгышы мүмкүн.
 - e. Бала бул оюнчук менен ойноп эмнени үйрөнө алат? Бала үйрөнө турган ар кандай жөндөмдөр жөнүндө ойлонуп көрүңүз.
 - f. Бул оюнчук менен ойноо камкорчу менен баланын ортосундагы өз ара аракеттешүүгө кандай таасир этиши мүмкүн?
3. Катывуучулардан *Катывуучулар үчүн таркатма материалдарындагы* 2-кошумча сессия үчүн “Колго жасалган оюнчуктардын мисалдары” таркатма материалын ачууну сураныңыз. Катывуучуларга аны үйгө барууда же топтук сессияларда жасала турган ар кандай оюнчуктарды камкорчулар менен талкуулоодо колдонсо болорун айтыңыз.
4. Акырында, кеңешчилерге балдарга кооз, кымбат оюнчуктардын кереги жок экенин жана натыйжалуу үйрөнүү үчүн колго жасалган оюнчуктар, үй-тиричилик буюмдары, ал тургай оюнчуксуз оюндар (мисалы, денеңизди колдонгон оюндар жана ырлар) жетиштүү экенин эскертиңиз!

КЕҢЕШЧИЛЕР ҮЧҮН ТРЕНИНГДИН АЯГЫ

Фасилитаторлор үчүн тренингдин сессиялары

Фасилитаторлор үчүн А сессиясы. *КБЖЭКОУ пакети* боюнча материалдар жана тренингдер менен таанышуу.

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. *КБЖЭКОУ пакети* боюнча тренингде колдонулган окутуу ыкмаларын түшүнө калышат;
2. *КБЖЭКОУ пакетинин* ар кандай материалдары менен тааныша алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты” жана “2-окутуу максаты” бөлүмчөлөрү үчүн материалдар:
 - Ар бир катышуучуга бирден *Фасилитаторлор үчүн колдонмосу*;
 - Ар бир катышуучуга бирден *Окуу куралы*;
 - Ар бир катышуучуга *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын* бирден топтому;
 - Ар бир катышуучуга *Кеңеш берүү карталарынын* бирден топтому.
 - Флипчарт жана маркерлер.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз. Зарыл болсо, сиздин программаңызга ылайыктуу болушу үчүн аларды ыңгайлаштырыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 50 мүнөт

- 1-окутуу максаты: *КБЖЭКОУ пакети* боюнча окутуу ыкмаларын түшүнүү (20 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Окутуу ыкмалары жөнүндө ой жүгүртүү (20 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: *КБЖЭКОУ пакети* боюнча ар кандай материалдар менен таанышуу (30 мүнөт)

- 1-көнүгүү: *КБЖЭКОУ пакети*нин материалдарын изилдөө (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: *КБЖЭКОУ пакети* боюнча окутуу ыкмаларын түшүнүү

Методологиясы: интерактивдүү презентация

Узактыгы: 20 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Окутуу ыкмалары жөнүндө ой жүгүртүү (20 мүнөт)

1. “Эмне үчүн биз сизден бул тренингде тегерете отурууну сурандык деп ойлойсуз?” деп сураңыз.
2. *КБЖЭКОУ* боюнча тренингинде катышуучулар жана фасилитаторлор эмне үчүн тегерете отурушканын түшүндүрүңүз:
 - a. Бардык катышуучулар жана фасилитаторлор бири-бирин көрө алышат.
 - b. Фасилитаторлор лекция окуган “нускоочу” эле эмес, алар тегеректин бир бөлүгү болуп саналат.
 - c. Тоскоолдуктар (үстөлдөр) жок, бул катышуучуларга тегеректе оңой жылып, жумушчу топторду түзүүгө мүмкүндүк берет.
 - d. Мындай ыкма ачыктыкты моделдейт.
3. Фасилитаторлор үчүн тренинг жамааттаокутуу жүргүзүүнүн үлгүсү болушу керек экенин түшүндүрүңүз:
 - a. Адамдар килемчелерде, отургучтарда, орундуктарда тегерек болуп отурушу – жамааттагы үлгүлүү кырдаал;
 - b. Төмөн технологиялык окутуу методикасын колдонуу (мисалы, PowerPoint презентацияларынын жоктугу)
4. “Фасилитатордун ролу кандай?” деп сураңыз.
5. Фасилитатор – бул чоңдорго талкуу жана интерактивдүү көнүгүүлөр аркылуу окутуу өткөрүүчү адам экенин түшүндүрүңүз.
6. Катышуучулардан суроолору бар-жогун сураңыз жана аларга жооп бериңиз.

2-окутуу максаты: КБЖЭКОУ пакети боюнча ар кандай материалдар менен таанышуу

Методологиясы: интерактивдүү презентация

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: КБЖЭКОУ пакетинин материалдарын изилдөө (30 мүнөт)

1. Ар бир катышуучуга *Фасилитаторлор үчүн колдонмонун*, *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын жана Кеңеш берүү карталарынын* бирден топтомун бериңиз. Катышуучуларга бул алардын иштей турган куралдары деп айтыңыз.
2. *КБЖЭКОУ пакетинин* материалдарынын аталыштарын флипчартка жазып чыгып, фасилитаторлордон төмөнкү материалдардын ар бирин өздөрүнүн материалдарынын арасынан табышын сураныңыз:
 - a. *Фасилитаторлор үчүн колдонмо*
 - b. *Окуу куралы*
 - c. *Катышуучулар үчүн таркатма материалдар*
 - d. *Кеңеш берүү карталары*
3. *Фасилитаторлор үчүн колдонмо* жана *Окуу куралы* фасилитаторлор тарабынан гана тренинг учурунда колдонууга арналгандыгын жана катышуучуларга мазмунун карап чыгууга бир нече мүнөт талап кылынарын түшүндүрүңүз.
4. Катышуучулардан тренингдин программасы, сессиянын структурасы жана тиркемелер сыяктуу *Фасилитаторлор үчүн колдонмодон* тренингдин ар кандай компоненттерин табууну сураныңыз.
5. *Окуу куралында* бүткүл тренингдин жүрүшүндө иштөө үчүн материалдар камтылганын түшүндүрүңүз. Катышуучулар *Окуу куралынын* материалдарын кайра-кайра колдоно алышы үчүн уюштурууга жооптуу. Катышуучулардан ар бир сессияда колдонулган материалдар менен бөлүмдөргө көңүл буруп, мазмунун карап чыгууну сураныңыз.
6. *Катышуучулар үчүн таркатма материалдар* катышуучулар тарабынан тренинг учурунда колдонулушу керектигин жана *КБЖЭКОУ пакетинин* жардамы менен балдарга кам көргөн адамдарга кеңеш берүүдө колдонуу үчүн тренинг аяктагандан кийин сакталышы керектигин түшүндүрүңүз. Кошумча сессиялардын жүрүшүндө эки таркатма материал колдонулат. Бирок, бул сессия алардын тренингине кирбесе дагы, колго жасалган оюнчуктардын мисалдары камтылган таркатма материалды кеңешчилер камкорчуларга кеңеш берүүдө колдонушу мүмкүн.
7. *Кеңеш берүү карталары* кеңешчилер жамаатта *КБЖЭКОУ* боюнча тренинг өткөрүүдө колдоно турган куралдар экенин жана алар азыр мазмунун карап чыгуу үчүн бир нече мүнөт короторун түшүндүрүңүз.
8. Ыктыярчылардын бирөөсүнөн 3-кеңеш берүү картасынан “Негизги билдирүүлөрдү” жана “Практикалык кеңештерди” окуп чыгууну сураныңыз. Бардык катышуучулар ошондой эле өздөрүнүн *Кеңеш берүү карталарын* колдонуу менен окуганын байкап турушу керек.

9. Башка ыктыярчыдан 6-кеңеш берүү картасы менен ошол эле нерсени кылууну сураныңыз.
10. Бул *Окуу пакетинин* материалдары менен кыскача таанышуу гана болуп эсептелет, тренингдин жүрүшүндө бул материалдарды изилдөөгө дагы көптөгөн мүмкүнчүлүктөр болот.
11. **“Кеңеш берүү карталары кеңешчилерге алардын ишинде жардам берүү үчүн жана балдарга кам көргөн адамдар менен бөлүшүү жана талкуулоо үчүн маалыматты камтыган маалымдама же жумуш куралы катары кызмат кылат. Фасилитаторлор катары биз кеңешчилер жекече кеңеш берүүлөрдү өткөрүп, бул куралдарды кичине балдарга кам көргөн адамдарды колдоо үчүн ресурс катары колдоно алышы үчүн алардын жөндөмүн жана ишенимин өнүктүрүүгө көңүл бургубуз келет” деп айтыңыз.**
12. Катышуучулардан суроолору бар-жогун сураңыз жана аларга жооп бериңиз.
13. Акырында, катышуучулардан бүгүн кечинде *Фасилитаторлор үчүн колдонмонун* “Жалпы түшүнүк” бөлүмүн үй тапшырмасы катары окууну сураныңыз (айрыкча, алар тренингге чейин *Фасилитаторлор үчүн колдонмону* ала элек болсо). Бул бөлүмдө тренингди өткөргөн бардык фасилитаторлор билиши керек болгон маанилүү маалыматтар камтылган.

Фасилитаторлор үчүн А сессиясы боюнча негизги тыянактар

- Фасилитатор катары биздин ролубуз – кеңешчилердин ыкмаларын жана эртекурактагы балдарды өнүктүрүүнү колдоо үчүн камкорчулардын муктаждыктарына ылайыктуу болгон КБЖЭКОУ боюнча кеңеш берүүлөрдү өткөрө алышат деген ишенимдерин өнүктүрүү болуп саналат.
- *Фасилитаторлор үчүн колдонмо* жана *Окуу куралы* – бул фасилитатордун кеңешчилер үчүн тренингди өткөрүү куралдары. Сиз *Окуу куралынын* бузулбай сакталышы жана аны кайра колдонуу үчүн жооптуу болосуз.
- *Кеңеш берүү карталары* кеңешчилердин ишинде аларга жардам берүү үчүн багытталган жана балдарга кам көргөн адамдар менен бөлүшүү жана талкуулоо үчүн маалымат менен иштөө боюнча маалымдама же колдонмо катары кызмат кылат.
- *Катышуучулар үчүн таркатма материалдар* тренинг учурунда колдонулат жана балдарга кам көргөн адамдар менен иштөө үчүн *КБЖЭКОУ пакетин* колдонууда аларга кайрылуу үчүн катышуучуларда сакталышы керек.

Фасилитаторлор үчүн В сессиясы.

3-күндү ачуу жана 2-күндүн материалын кайталоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Үчүнчү күндөн эмнени күтүү керектигин билип, экинчи күнү үйрөнгөн жаңы нерселерди талкуулай алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Резина топ же түрмөк кагаз топ

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды окуп чыгыңыз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 30 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Үчүнчү күндөн эмнени күтүү керектигин билип, экинчи күнү үйрөнгөн жаңы нерселерди талкуулоо.
 - 1-көнүгүү: Үчүнчү күнгө сереп салуу жана экинчи күндүн материалын кайталоо (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Үчүнчү күндөн эмнени күтүү керектигин билип, экинчи күнү үйрөнгөн жаңы нерселерди талкуулоо

Методологиясы: топтук жана жекече ой жүгүртүү

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Үчүнчү күнгө сереп салуу жана экинчи күндүн материалын кайталоо (30 мүнөт)

1. Катышуучулардан тегерете отурууга же турууга сураныңыз.
2. Катышуучуларга тренингдин программасына шилтеме берип, өтүлө турган сессиялардын аттарын окуп, үчүнчү күндүн пландары жөнүндө айтып бериңиз.
3. Катышуучуларга экинчи күнү үйрөнгөндөрүн түшүнүүгө жардам берүү үчүн обзордук сессияны өткөрүңүз.
4. Резина топту же түрмөк кагаз топту ар кандай катышуучуларга ыргытып, кечээ үйрөнгөн бир нерсени же пайда болгон бир суроону айтып берүүсүн сураныңыз. Эгерде алар суроо беришсе, адегенде башка катышуучулардан ага жооп берүүсүн сураныңыз, андан кийин жетишпеген маалыматты толуктаңыз. Көнүгүүнү топ бардык катышуучуларга ыргытылганга чейин же убакыт аяктаганга чейин (биринчиси эмне болоруна жараша) ушундай тартипте улантыңыз.
5. Суроолору бар-жогун сурап, аларга жооп бериңиз.

Фасилитаторлор үчүн С сессиясы.

Насаатчылыктын негиздери

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Насаатчылыктын негизги компоненттерин баяндап айтып бере алышат;
2. Насаатчынын ролун жана сапаттарын баяндап айтып бере алышат.

Материалдар

- Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч;
- “1-максат, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Ар бир чакан топко бирден таза флипчарт барагы.
- “1-максат, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Ар бир чакан топко бирден таза флипчарт барагы.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн изилдеп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 50 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Насаатчылыктын негизги компоненттерин баяндап айтып берүү (20 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Насаатчылыкты баяндап айтып берүү (20 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: Насаатчынын ролун жана сапаттарын баяндап айтып берүү (30 мүнөт)
 - 1-көнүгүү: Насаатчылардык ролдору (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Насаатчылыктын негизги компоненттерин баяндап айтып берүү

Методологиясы: интерактивдүү презентация жана чакан топтордо иштөө

Узактыгы: 20 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Насаатчылыкты баяндап айтып берүү (20 мүнөт)

1. Катышуучуларды төрт-беш кишиден турган чакан топторго бөлүп, ар бир топко флипчарт барагын бериңиз. Ар бир топтон “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүндө тартылгандай, узунунан (барактын узунунан жогору жагында) жайылган флипчарт барагына сүрөт тартууну сураныңыз.
2. Катышуучуларга сиз сөздөрдү же сөз айкаштарын окуй турганыңызды айтыңыз жана топ бир мүнөт убакыт ичинде бул “салттуу кураторлук”, “насаатчылык” же экөө теңби (тегеректер кесилишкен жерде) экенин талкуулап, чечиши керек. Топ сөздү же сөз айкашын сүрөттүн тиешелүү жерине жазышы керек. (“Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүн караңыз).
3. Тизме түзүлгөндөн кийин, катышуучулардан талкуу жүргүзүү үчүн өз орундарына кайтууну сураныңыз. Ар бир топтон бирден ыктыярчыдан өз тобунун флипчарт барагын аудиториянын алдыңкы жагында кармап туруусун сураныңыз. Бардык катышуучуларга жана фасилитаторлорго ар бир топтун иши менен таанышуу үчүн бир нече мүнөт убакыт бериңиз. Топ башкача классификациялаган же “Негизги маалыматтан” айырмаланган сөздөр же сөз айкаштары бар-жогун талкуулаңыз. Катышуучуларга бул катуу эрежелер эмес, жалпы негиздер экенин айтыңыз. Ар бир топтун жыйынтыктоочу сүрөттөрү “Негизги маалымат” менен дал келбеши мүмкүн.
4. Бир же эки ыктыярчыдан насаатчылыктын жана кураторлуктун аныктамасын берүүнү сураныңыз. Ар кандай программаларда “колдоочу кураторлук” деген термин көп колдонуларын белгилеңиз. “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүндө колдоочу кураторлуктун аныктамасын окуп чыгыңыз.
5. Талкуулап, жыйынтыктаңыз.

Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Венн диаграммасы: салттуу кураторлук жана насаатчылык

Салттуу кураторлукту, насаатчылыкты же экөөнү тең сүрөттөгөн сөздөр же сөз айкаштары:

- Сын
- Коучинг (жекече окутуу)
- Иерархиялуулук
- Катышуучулук (катышууга негизделген)
- Ишке баа берүү
- Көзөмөл жана байкоожүргүзүү
- Өзүн-өзү баалоого дем берүү
- Мамилелерди түзүү жана ишенимди калыптандыруу
- Үйгө баруулардын ортосундагы мезгилде аралыктан баарлашуу аркылуу колдоо көрсөтүү мүмкүнчүлүгү
- Отчетторго, формаларга жана маалыматтарды чогултууга басым жасоо
- Ишенимди калыптандырууга, ыкмаларды өнүктүрүүгө көңүл буруу
- Иштин натыйжалуулугун башкаруу

Сунушталган жооптор:

- Салттуу кураторлук:
 - Сын
 - Ишке баа берүү
 - Отчетторго, формаларга жана маалыматтарды чогултууга басым жасоо
 - Иерархиялуулук
 - Иштин натыйжалуулугун башкаруу
- Насаатчылык:
 - Мамилелерди түзүү жана ишенимди калыптандыруу

- Коучинг (жекече окутуу)
- Өзүн-өзү баалоого дем берүү
- Ишенимди калыптандырууга, ыкмаларды өнүктүрүүгө көңүл буруу
- Биргелешкен катышуу
- Эки түшүнүк тең:
 - Үйгө баруулардын (жолугушуулардын) ортосундагы мезгилде аралыктан баарлашуу аркылуу колдоо көрсөтүү мүмкүнчүлүгү
 - Көзөмөл жана байкоожүргүзүү

Аныктамалар

- **Насаатчылык:** Тажрыйбалуу кеңешчи менен жаш кеңешчинин ортосундагы кызматташтык мамилеси, мында насаатчы байкоо жүргүзүү, угуу, көйгөйлөрдү эки тараптуу чечүү жана конструктивдүү кайтарым байланыш берүү аркылуу кеңеш берүүнүн сапатын жакшыртуу боюнча көрсөтмөлөрдү берет. Насаатчы кураторлуктун иерархиялык түзүмүнө кирбейт (б.а. анын шакирти ага отчет бербейт, ал эми насаатчы шакирттин ишине формалдуу түрдө баа бербейт).
- **Салттуу кураторлук** насаатчылыктан айырмаланат. Салттуу кураторлук жамааттын кызматкери тарабынан саясаттардын жана жол-жоболордун сакталышын камсыз кылууга басым жасоо менен текшерүү жана контролдоо аспектилерин камтышы мүмкүн. Салттуу куратор менен жаш адис иерархиялык мамиледе.

Насаатчылык менен салттуу кураторлуктун айырмасы: Салттуу кураторлук да, насаатчылык да программанын ишке ашырылышына көзөмөл жана байкоо жүргүзөт, бирок насаатчылык программаны ишке ашыруунун “сапатын” камсыз кылууга жардам берет.

Колдоочу кураторлук. Колдоочу кураторлук – бул байкоо жүргүзүү, угуу, көйгөйлөрдү эки тараптуу чечүү жана конструктивдүү кайтарым байланыш берүү аркылуу кеңешчинин ыкмаларын, ишенимдүүлүгүн жана ишинин натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган куратор менен кеңешчинин ортосундагы кызматташтык мамилелер. Кеңешчи иерархиялык структуранын чегинде кураторго отчет берет, бирок ошол эле учурда куратор баалоого, текшерүүгө көңүл бурбайт жана кеңешчиге эмне кылышы керектигин айтпайт. Кээде бул термин кураторлуктун алкагында кадимки жолугушууларында насаатчылык ыкмаларын колдонгон кураторго карата колдонулат. Бул ошондой эле программалоонун сапатын камсыз кылуу үчүн мыкты ыкма болушу мүмкүн жана сиз кеңешчинин куратору болсоңуз ылайыктуу болот.

2-окутуу максаты: Насаатчынын ролун жана сапаттарын баяндап айтып берүү

Методологиясы: чакан топтордо иштөө жана топтук талкуу

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Насаатчылардын ролдору (30 мүнөт)

1. Катышуучуларды төрт-беш кишиден турган чакан топторго бөлүп, ар бир топко флипчарт барагын бериңиз.
2. Ар бир топтон жакшы насаатчынын мүнөздөмөлөрү жана көндүмдөрү тууралуу акыл чабуулун жүргүзүүнү сураныңыз. **“Насаатчыны кандай сапат “жакшы” кылат?”** деп сураңыз. Топторго акыл чабуулу жана суроону талкуулоо үчүн 10 мүнөт убакыт бериңиз.
3. Андан кийин топтордон насаатчынын ролдорун жана милдеттерин тизмелеп берүүсүн сураныңыз. Топтор төмөнкү суроолорду талкуулай алышат:
 - a. Менин шакиртим ким болот?
 - b. Насаатчылыктын алкагында канча жолу жолугушуу керек?
 - c. Жолугушуулардын ортосунда шакиртим менен кантип баарлашам?
4. Акыл чабуулун жүргүзүү үчүн топторго 10 мүнөт бериңиз.
5. Топторду өз орундарына кайтып келип, жалпы топ тарабынан талкуу жүргүзүүсүн сураныңыз. Бир же эки топтон чыгып презентация жасоону сураныңыз. Катышуучулардын жоопторун толуктап, суроолорго жооп бериңиз.

Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 1-көнүгүү

Жакшы насаатчынын сапаттары:

- *Жакшы* насаатчынын сапаттарына төмөнкүлөр кирет:
 - Насаатчылык кылган тармак боюнча терең билим;
 - Шыктануучулук;
 - Окутуу процессинде ар кандай кырдаалды/тажрыйбаны колдоно билүү;
 - Узун лекциялардан алыс болуп, окутууда “арткы парта” позициясын ээлөө;
 - Шакиртти (жаш адис) өз алдынча изилдөөгө жана үйрөнүүгө үндөө;
 - Системалык маселелерди чечүү системасын түшүнүү (мисалы, балдардын саламаттыгын сактоо системасы);
 - Активдүү угуу ыкмаларын колдонуу;
 - Жолугушуулардын ортосундагы мезгилде кайталанган жолушууларды өткөрүү жана башка жолдор менен баарлашуу;
 - Кийинки аракеттерди айыптабаган түрдө формулировкалоо, мисалы: “Сиз жаңылып жатасыз” дегендин ордуна “Мага көбүрөөк айтып бериңизчи...” деп айтуу;

- Шакирти менен жылуу, коопсуз, сый-урматтуу жана ишенимдүү мамиле түзүү;
- Эки тараптуу окутуу (жаш адис насаатчыдан, ал эми насаатчы жаш адистен үйрөнөт).

Фасилитаторлор үчүн С сессиясы боюнча негизги тыянактар

- Насаатчылык жана кураторлук – бул сапаттуу кызмат көрсөтүүнү колдоо үчүн колдонулган усулдар.
- Биз жаш адистин инсандык өнүгүүсүнө салым кошкон мамилелерди жана ишенимди калыптандырууга багытталган насаатчылыкты кубаттайбыз. Насаатчылык байкоо, угуу, көйгөйлөрдү эки тараптуу чечүү жана конструктивдүү кайтарым байланыш берүү сыяктуу ыкмаларга таянат.

Фасилитатор үчүн D сессиясы: 3 күндүн ичинде үйрөнгөн нерселер боюнча ой жүгүртүү жана кийинки баалоо

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. Фасилитаторлор үчүн тренингден үйрөнгөн жана/же жактырган бир же эки нерсени талкуулап, жетектөөчү фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берип, тренингге канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдире алышат.
2. КБЖЭКОУ боюнча билимдеринин күчтүү жана алсыз жактарын аныктай алышат (андан кийинки баалоо).

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Резина топ же түрмөк кагаз топ.
- “1-окутуу максаты, 3-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1- материалы;
 - *Окуу куралын* аудиториянын алдыңкы жагына жайгаштырыңыз.
 - Бөтөлкө капкактары же кичинекей (2x2 см) кагаз барактары.
- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 1-вариант” бөлүмчөсү үчүн материалдар:

Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-тиркемесиндеги “Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн жооптор жана баалоо баракчасы” 1.1-таркатма материалы.

 - Оозеки түрүндө кийинки баалоо жүргүзүүдө алдын ала баалоодо колдонулган эле нусканы колдонуңуз.
- “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү, 2-вариант” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - *Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-тиркемесиндеги “КБЖЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо формасы” 1.2-таркатма материалы.*
 - Жазуу түрүндө кийинки баалоо жүргүзүүдө тренингдин бардык катышуучулары үчүн жетиштүү сандагы нускаларды басып чыгарыңыз.

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды жана “Негизги маалымат” бөлүмчөсүн окуп чыгыңыз.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 65 мүнөт

- 1-окутуу максаты: Фасилитаторлор үчүн тренингден үйрөнгөн жана/же жактырган бир же эки нерсени талкуулап, жетектөөчү фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берип, тренингге канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдирүү.
 - 1-көнүгүү: Негизги тыянактар (20 мүнөт)
 - 2-көнүгүү: Суроолор жана жооптор (10 мүнөт)
 - 3-көнүгүү: Үчүнчү күндү баалоо (5 мүнөт)
- 2-окутуу максаты: КБЖЭКОУ боюнча билимдеринин күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо (30 мүнөт)

- 1-көнүгүү: Оозеки түрүндөгү кийинки баалоо (1-вариант) (30 мүнөт)
- 1-көнүгүү: Жазуу түрүндөгү кийинки баалоо (2-вариант) (30 мүнөт)

1-окутуу максаты: Фасилитаторлор үчүн тренингден үйрөнгөн жана/же жактырган бир же эки нерсени талкуулап, жетектөөчү фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берип, тренингге канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдирүү

Методологиясы: топтук жана жекече ой жүгүртүү

Узактыгы: 35 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: Негизги тыянактар (20 мүнөт)

1. Катышуучулардан тегерете отурууга же турууга сураныңыз.
2. Резина топту же түрмөк кагаз топту ар кандай катышуучуларга ыргытып, алардан тренинг учурунда үйрөнгөн жана мурда билбеген же туура деп ойлобогон бир нерсени же тренингде аларга жаккан бир нерсени атоону сураныңыз.

2-көнүгүү: Суроолор жана жооптор (10 мүнөт)

1. Фасилитаторлор үчүн тренинг учурунда сунушталган жана талкууланган материал боюнча суроолору бар-жогун сураңыз жана аларга жооп бериңиз.
2. Кийинки баалоого өтүүдөн мурун негизги тыянактарга жалпы сереп салыңыз.

3-көнүгүү: Үчүнчү күндү баалоо (5 мүнөт)

1. Катышуучулардан тренингге канааттануу деңгээлин баалоону сураныңыз. Бул үчүн алар Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1-материалын колдонуп, ошол күнгө канааттануу деңгээлине дал келген быйтыкчага бөтөлкө капкагын же кичинекей кагаз барагын коюшу керек.

Тренинг боюнча негизги тыянактар

- Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын бардык беш компоненти – бекем ден соолук, толук баалуу тамактануу, бапестеп кам көрүү, эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү, бейпилдик жана коопсуздук – бирдей маанилүү жана өз ара байланышкан. Бардык балдар камкордукка муктаж жана сиз кеңешчи катары майыптуулугу бар балдар үй-бүлөдөн жана жамматтанкеректүү камкордукту жана колдоону алып жатканына ынануу үчүн алар жөнүндө мифтерди жокко чыгарууда маанилүү роль ойношуңуз керек.
- Тренингдин жүрүшүндө эрте куракта окутуп үйрөтүүнү колдоого жана камкорчулар менен балдардын ортосундагы камкордук менен өз ара аракеттешүүсүнө көңүл бурулат, анткени бул көндүмдөр соо мээни калыптандыруу үчүн эң күчтүү курал болгонуна карабастан көбүнчө окутуу программаларында жок.

- Эсиңизде болсун, камкордук менен багуу – бул баланын белгилерине жооп берүү, ал эми эрте куракта окутуп үйрөтүү – бул бала менен баарлашуу жана ойноо.
- Биз ошондой эле балага кам көргөн адамдын бакубатчылыгы жана баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү жөнүндө сүйлөштүк, анткени бул баланын жалпы өнүгүүсүн колдоонун маанилүү компоненттери. Камкорчулар балдар ар кандай темпте өнүгүп жатканын, бирок баары бирдей өнүгүү ырааттуулугунан өтүшөрүн түшүнүшү маанилүү.
- Биз майыптуулугу бар балдарда өзгөчө көп кездешүүчү тамактандыруудагы кыйынчылыктар менен кантип иштөө керектигин түшүндүк. Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктоону жана алар боюнча кеңеш берүүнү үйрөнүү тамактанууну жакшыртууга жана коопсуз тамактандыруу ыкмаларын камсыз кылууга жардам берет.
- *Кеңеш берүү карталары* – бул балдарга кам көргөн адамдарга жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүүдө, ошондой эле жамаатта топтук сессияларды өткөрүүдө сизге жардам бере турган курал. Бул тренингде айтылгандардын бардыгын дароо эсте сактап калбашыңыз мүмкүн. Жаңы темаларды үйрөнүү практикалоону талап кылынат. Кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо же топтук сессияларга даярдануу үчүн көмөкчү карталарды (көк барактар) колдонуңуз.
- Акыры, сиздер фасилитаторлор болгондуктан, биз сапаттуу кызмат көрсөтүүнү колдоо усулу катары насаатчылыктын жана кураторлуктун маанилүүлүгүн карап чыктык.

2-окутуу максаты: КБЖЭКОУ боюнча билимдеринин күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо (кийинки баалоо)

Методологиясы: оозеки же жазуу түрүндө баалоо

Узактыгы: 30 мүнөт

Нускамалар:

Алдын ала баалоодо колдонулган ыкманы колдонуңуз (б.а. оозеки же жазуу түрүндө баалоо).

1-көнүгүү: Оозеки түрүндөгү кийинки баалоо (1-вариант) (30 мүнөт)

1. Катышуучулардан борборго арты менен бурулуп (отуруп же туруп) тегерек түзүүнү сураныңыз.
2. Катышуучуларга 20 ырастоо үн чыгарып окулат деп айтыңыз. Башка катышуучуларды карабастан, ар бир катышуучу ар бир ырастоого колу менен жооп бериши керек экенин түшүндүрүңүз. Эгерде катышуучулар ырастоого макул болушса жана бул чындык деп эсептешсе, анда колду алакан менен алдыга көтөрүү керек. Эгерде катышуучулар ырастоого макул болбосо жана аны жалган деп эсептесе, муштумун көтөрүү керек. Эгерде катышуучулар жоопту билишпесе же так билбесе, анда эки манжасын V тамга формасында көтөрүшү керек. (Катышуучулар эмне кылуу керектигин түшүнгөндүгүнө ынануу үчүн ар бир аракетти эки-үч жолу тез көрсөтүңүз.)
3. Кийинки баалоонун ырастоолорун окуп чыгыңыз (“Жооптор” 1.1-таркатма материалды жана алдын ала жана кийинки баалоо үчүн баалоо баракчасын караңыз), “чындык”, “жалган”, “билбейм/жооп жок” деп жооп берген

катышуучулардын санын жазыңыз жана кайсы темалар таң калыштуу болгонун, эгер мындайлар бар болсо, өзүңүз үчүн белгилеңиз.

4. Баалоо аяктагандан кийин катышуучуларды куттуктап, тренинг учурунда талыкпай иштегендиги үчүн ыраазычылык билдириңиз.

1-көнүгүү: Жазуу түрүндөгү кийинки баалоо (2-вариант) (30 мүнөт)

1. Ар бир катышуучуга “КБжЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо” 1.2-таркатма материалынын бирден нускасын бериңиз.
2. Катышуучулар ар бир баалоо суроосуна калем менен “чындык”, “жалган” же “билбейм” деп белгилөө менен мүмкүн болушунча толук жооп бериши керектигин түшүндүрүңүз.
3. Зарыл болсо, катышуучуларга кийинки баалоону толтуруу үчүн кеминде 25 мүнөт убакыт бериңиз.
4. Ар бир катышуучу барактын жогору жагына өз атын жазганын текшерип, бардык кийинки баалоо формаларын чогултуңуз.

Фасилитаторлор үчүн Е сессиясы. Кеңешчилер үчүн 2 күндүк тренингге даярдануу

Окутуу максаттары

Бул сессиянын аягында катышуучулар:

1. КБжЭКОУ боюнча тренинг(-дер)ди талкуулай алышат жана пландаштыра алышат.

Материалдар

- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн материалдар:
 - Ар бир катышуучуга бирден *Фасилитаторлор үчүн колдонмосу*;
 - *Окуу куралы* (нускалардын саны тренингдин планына жараша болот);
 - Ар бир катышуучуга *Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын* бирден топтому;
 - Ар бир катышуучуга *Кеңеш берүү карталарынын* бирден топтому.
- “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү үчүн кошумча материалдар:
 - Флипчарт жана маркер;
 - *Окуу куралынын* материалдарын уюштуруу үчүн кайчы, маркерлер жана конверттер;
 - Даярдануу күнүнүн программасынын жана Фасилитатор үчүн толук программасынын басылган көчүрмөсү (5-тиркемени караңыз, анда материалдарды жүктөп алуу үчүн шилтеме бар).

Алдын ала даярдануу

- Бул сессиянын ар бир окутуу максаты боюнча нускамаларды карап чыгыңыз. Зарыл болсо, жаңы үйрөтүлгөн фасилитаторлор менен бирге кеңешчилер үчүн эки күндүк тренингди пландаштыруу үчүн аларды программаңызга ыңгайлаштырыңыз. Бул сессия башталганга чейин кошумча материалдарды, мисалы, тренингдин программасын даярдашыңыз керек болушу мүмкүн.
- Жогорудагы тизмедеги бардык материалдарды даярдап, уюштуруңуз.

Сессиянын жалпы узактыгы: 90 мүнөт

- 1-окутуу максаты: КБжЭКОУ боюнча тренинг (-дер)ди талкуулоо жана пландаштыруу
 - 1-көнүгүү: КБжЭКОУ боюнча тренинг (-дер)ге даярдануу (90 мүнөт)

1-окутуу максаты: КБЖЭКОУ боюнча тренинг(-дер)ди талкуулоо жана пландаштыруу

Методологиясы: топтук талкуу

Узактыгы: 90 мүнөт

Нускамалар:

1-көнүгүү: КБЖЭКОУ боюнча тренинг(-дер)ге даярдануу (90 мүнөт)

1. Бул сессия ийкемдүү жана Даярдануу күнүнүн программасы жана Фасилитаторлор үчүн толук программа менен таанышуу (5-тиркеме), даярдануу күнүн уюштуруу, КБЖЭКОУ боюнча тренинг (-дер)ди өткөрүү боюнча кийинки кадамдарды талкуулоо жана/же тренинг (-дер)ге даярданууну баштоо, мисалы, *Окуу куралынын* материалдарын даярдоо үчүн колдонулушу мүмкүн. Бул сессияда эмнелерди камтууну пландап жатканыңызга жараша бул кадамдарды аткарыңыз:
 - a. Даярдануу күнүнүн программасын жана Фасилитаторлор үчүн толук программаны окуп чыгыңыз (5-тиркеме) (эгер сиз буга чейин окуп чыга элек болсоңуз) жана трениндин даярдануу күнүн уюштуруңуз. Даярдануу күнү үчүн кандай материалдар керек болорун аныктап, ал материалдарды ким даярдап, чогултуп жана бар болушун камсыздай турганын пландаңыз. Кеңешчилер үчүн тренингге даярдануу үчүн фасилитаторлор эмнелерди кылышы керектигин так түшүндүрүңүз.
 - b. Сессияда талкуулана турган башка мүмкүн болгон темаларга кеңешчилер трениндин логистикасы кирет, мунун ичинде тренинг өткөрүү жери жана кеңешчилерди жеткирүү үчүн транспорт камтылат.
 - c. Фасилитаторлорго логистикалык аспектилер же камсыздандыруу жөнүндө суроолорду берүүгө убакыт бериңиз.
 - d. Эгерде сессия материалдарды даярдоо үчүн колдонула турган болсо, фасилитаторлорду кайчы, маркерлер жана конверттер менен камсыз кылыңыз. Фасилитаторлор трениндин жүрүшүндө *Окуу куралын* оңой сактоо жана кайра колдонуу үчүн алардын жардамы менен кесүү жана уюштуруу аркылуу материалдарды даярдоону башташат. *Окуу куралын* жана бардык материалдарды сессиялар учурунда жана алардын ортосунда туура уюштуруунун маанилүүлүгүн түшүндүрүңүз.
 - e. Сессия аяктаганга чейин фасилитаторлор даярдануу күнү качан пландаштырылганын билиши керек. Ошондой эле трениндин башталыш күнүн белгилеп, анын өткөрүлө турган жерин жана катышуучулардын курамын аныктоо жакшы болмок.

1-тиркеме. Окутууга даярдануу үчүн текшерүү тизмеси

Фасилитаторлорду даярдоо

- ❑ Фасилитаторлого тренинг башталардан кеминде бир ай мурун чакырууларды жөнөтүңүз.
- ❑ Фасилитаторлор бүт тренинг учурунда тыныгуусуз катышуу үчүн керектүү уруксаттарга ээ болушун камсыз кылыңыз.

Катышуучуларды даярдоо

- ❑ Катышуучуларга тренинг башталардан кеминде бир ай мурун чакырууларды жөнөтүңүз.
- ❑ Катышуучулар тренинг учурунда тыныгуусуз катышуу үчүн керектүү уруксаттарга ээ болушун текшерипиз.

Окутуу үчүн керектүү материалдар

Тренингдин жүрүшүндө төмөнкү материалдар колдонулат:

- ❑ *Фасилитаторлор үчүн колдонмо*: ар бир фасилитаторго бирден;
- ❑ *Окуу куралы*. Тренинг үчүн адатта бир гана комплект талап кылынат. Саны тренингдин планына жараша болот;
- ❑ *Катышуучулар үчүн таркатма материалдар*: ар бир фасилитаторго жана катышуучуга бирден;
- ❑ *Кеңеш берүү карталары*: ар бир фасилитаторго жана катышуучуга бир топтомдон;
- ❑ Таркатма материалдар (4-тиркеме): Таркатма материалдардын басылышы жөнүндө маалымат 4-тиркеменин биринчи бетинде камтылган. Айрым таркатма материалдардын көчүрмөлөрүнүн саны катышуучулардын санына жараша болот;
- ❑ Тренингдин программасы: ар бир фасилитаторго жана катышуучуга бирден (зарыл болсо программа флипчарт барагына жазылышы мүмкүн);
- ❑ Күн сайын катышууну каттоо баракчасы;
- ❑ Бейждерди жасоо үчүн материалдар (мисалы, калың кагаз, калемдер же маркерлер, төөнөгүчтөр же кагаз тешкич жана лента);
- ❑ Кагаздан же башка материалдан жасалган резина топ же кичинекей шар;
- ❑ Куурчактар (натуралдык чоңдукта) (ар бир чакан топко бирден); же куурчактарды жасоо үчүн материалдар (мончо сүлгүлөрү / кездемелер жана резина боолор);
- ❑ Мунара куруу үчүн чөйчөктөр же банкалар;
- ❑ Флипчарттар;
- ❑ Флипчарттар үчүн тирөөч (-төр): 2-4 даана;
- ❑ Маркерлер (мүмкүн болсо бир нече түстө);
- ❑ Малярдык лента / жабышкак шпаклевка, желим таякча, степлер, скобалар, кайчы;
- ❑ Катышуучулар үчүн блокноттор / дептерлер жана калемдер;
- ❑ Жекече сессияларга даярдануу үчүн материалдар үчүн чоң конверттер / папкалар;

- ❑ Фотоаппарат, фотосүрөтчү, видеограф, зарыл болсо;
- ❑ Окутууну аяктагандыгы тууралуу сертификаттар, зарыл болсо;
- ❑ *Окуу куралынын* материалдары жана таркатма материалдар үчүн бир үстөл;
- ❑ Полдо отуруу үчүн килемчелер / төшөктөр;
- ❑ Отургучтар (эгер кимдир бирөө полго отурганда өзүн ыңгайсыз сезсе).

Окуу куралынын материалдарын жана таркатма материалдарды даярдоо жана уюштуруу

- ❑ *Окуу куралынын* көрсөтүлгөн барактарын пунктирдик сызыктар боюнча кесип алыңыз.
- ❑ Материалдарды (барактын бир бөлүгүнөн, жарым барактан же толук барактан турган материалдарды) туура уюштуруу максатында ар бир сессия үчүн бир конвертти колдонуп конвертке салыңыз.
- ❑ Материалдар үчүн үстөлдү аудиториянын бир бурчуна орнотуңуз.

Окуу аудиториясын даярдоо жана уюштуруу

- ❑ Полго килемчелерди жайыңыз.
- ❑ Полдо отурууга ыңгайсыз болгондор үчүн окуу мейкиндигинин четине отургучтарды коюңуз.
- ❑ Фасилитаторлор жана катышуучулар үчүн ичүүчү суунун жетиштүү болушун камсыз кылыңыз.
- ❑ Катышуучулар жана фасилитаторлор үчүн ар бир окутуу күнүнө түшкү тамактарды камсыз кылыңыз.
- ❑ Катышуучуларга күнүнө бир же эки жолу чай же жеңил тамак берилишин камсыз кылыңыз.

2-тиркеме. Кеңешчилер үчүн тренингдин программасы

1 КҮН (8 саат 10 мүнөт)		
Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
1-сессия	Саламдашуу, киришүү жана окутуу максаттары	30 мүнөт
	Алдын ала баалоо	30 мүнөт
2-сессия	Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия деген эмне жана ал эмне үчүн маанилүү?	65 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
3-сессия	Жүрүм-турумду өзгөртүүнүн негиздери жана топтук сессиялардын жүрүшүндө балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	55 мүнөт
<i>ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ</i>		
4-сессия	Кеңеш берүү боюнча окутуу: балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	70 мүнөт
5-сессия	Камкордук менен багууну камсыз кылуу	55 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
6-сессия	Баарлашуу жана оюн аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү	50 мүнөт
7-сессия	1-күндүн негизги тыянактары, суроолор жана жооптор, 1-күндү баалоо	35 мүнөт
2 КҮН (6 саат 40 мүнөт)		
Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
8-сессия	2-күндү ачуу жана 1-күндүн материалын кайталоо	30 мүнөт
9-сессия	Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү	55 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
10-сессия	Балага кам көргөн адамга кам көрүү	65 мүнөт
<i>ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ</i>		
11-сессия	Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо	60 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
12-сессия	2 күндүн ичинде биз эмнени үйрөндүк	30 мүнөт
	Кийинки баалоо	30 мүнөт

Аяктоо	Тренингди аяктоо аземи / сертификаттарды тапшыруу	30 мүнөт
--------	---	----------

3-тиркеме. Фасилитаторлор үчүн тренингдин программасы

1 КҮН (8 саат 10 мүнөт)		
Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
1-сессия	Саламдашуу, киришүү жана окутуу максаттары	30 мүнөт
	Алдын ала баалоо	30 мүнөт
2-сессия	Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия деген эмне жана ал эмне үчүн маанилүү?	65 мүнөт
	<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>	
Фасилитаторлор үчүн А сессиясы	КБЖЭКОУ боюнча тренинг жана материалдар менен таанышуу	50 мүнөт
	<i>ТУШКУ ТАМАК, 60 МҮНӨТ</i>	
3-сессия	Жүрүм-турумду өзгөртүүнүн негиздери жана топтук сессиялардын жүрүшүндө балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	55 мүнөт
4-сессия	Кеңеш берүү боюнча окутуу: балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү	70 мүнөт
	<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>	
5-сессия	Камкордук менен багууну камсыз кылуу	55 мүнөт
7-сессия*	1-күндүн негизги тыянактары, суроолор жана жооптор, 1-күндү баалоо	35 мүнөт
2 КҮН (6 саат 35 мүнөт)		
Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
8-сессия*	2-күндү ачуу жана 1-күндүн материалын кайталоо	30 мүнөт
6-сессия*	Баарлашуу жана оюн аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү	50 мүнөт
	<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>	
9-сессия	Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү	55 мүнөт

ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ

10-сессия	Балага кам көргөн адамга кам көрүү	65 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
11-сессия	Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо	60 мүнөт
12-сессия	Биз эмнени үйрөндүк	35 мүнөт

* Фасилитаторлор үчүн тренингдин сессияларын өткөрүү тартиби кеңешчилер үчүн сессияларды өткөрүү тартибинен бир аз айырмаланат: кээ бир сессиялар фасилитаторлор үчүн гана арналган; ошондуктан сессиялар иретсиз болуп жаткандай сезилиши мүмкүн (мисалы, 7-сессия 5-сессиядан кийин болот).

**3 КҮН
(5 саат 45 мүнөт)**

Сессиянын №	Мазмуну	Узактыгы
Фасилитаторлор үчүн В сессиясы	3-күндү ачуу жана 2-күндүн материалын кайталоо	30 мүнөт
Фасилитаторлор үчүн С сессиясы	Насаатчылыктын негиздери	50 мүнөт
<i>ТЫНЫГУУ, 20 МҮНӨТ</i>		
Фасилитаторлор үчүн D сессиясы	3 күндүн ичинде биз эмнени үйрөндүк	35 мүнөт
	Кийинки баалоо	30 мүнөт
Фасилитаторлор үчүн E сессиясы	Кеңешчилер үчүн тренингдин 2-күнүнө даярдануу	90 мүнөт
<i>ТҮШКҮ ТАМАК, 60 МҮНӨТ</i>		
Аяктоо	Тренингди аяктоо аземи / сертификаттарды тапшыруу	30 мүнөт

4-тиркеме. Таркатма материалдар

Таркатма материалдардын тизмеси

Таркатма материал	Максаты	Басып чыгаруу жана даярдоо
1.1-таркатма материалы: Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн жооптор жана баалоо баракчасы	Оозеки түрүндөгү алдын ала жана кийинки баалоо жүргүзүү үчүн	Ар бир фасилитаторго бирден нускасы
1.2-таркатма материалы: “Камкордук менен багуу жана эрте куракта окутуу үйрөтүү” тренингин жазуу түрүндө баалоо	Жазуу түрүндөгү алдын ала жана кийинки баалоо жүргүзүү үчүн	Ар бир катышуучуга бирден нускасы

1.1-таркатма материалы: Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн жооптор жана баалоо баракчасы

Ырастоо	Жооп	“Чындык” жоопторунун бардыгы		“Жалган” жоопторунун бардыгы		“Билбейм/ Жооп жок” жоопторунун бардыгы	
		Алдынала	Кийинки	Алдын ала	Кийинки	Алдын ала	Кийинки
1. Бала мектепте окуй баштаганда гана мээси өрчүй баштайт.	Жалган						
2. Бала сүйлөй албаган учурда анын баарлашуусунун жалгыз жолу – ыйлоо.	Жалган						
3. Мээнин сексен пайызы кош бойлуулук учурунда жана жашоонун алгачкы үч жылында калыптанат.	Чындык						
4. Бала башка балдар менен ойной турган жашка жеткенде ойной баштайт.	Жалган						
5. Эгерде балага кам көргөн адамдар ар дайым балага көңүл буруп, анын белгилерине жооп беришсе, ал өзүн бактылуу, коопсуз жана эмоционалдык жактан коргогон сезет.	Чындык						
6. Өнүгүүнүн кечендеши же чектелген мүмкүнчүлүктөр балага же энеге көз тийүүдөн келип чыгат.	Жалган						
7. Балдар оюн аркылуу үйрөнүшөт.	Чындык						
8. Эгерде балага кам көргөн адам баласынын өнүгүүсүндө кандайдыр бир көйгөйлөрдү	Чындык						

байкаса, аны медициналык мекемеге алып барышы керек.							
9. Баланын камкорчусуна кайтарым байланыш берип жатканда, алгач баланын жакшы жасаган иштери жөнүндө, андан кийин жакшыртууга боло турган нерселер жөнүндө сүйлөшүү керек.	Чындык						
10. Балдарга кам көргөн адамдар стресс же тынчсыздануу учурунда алар жакшы ата-эне эмес экенине уялышы керек.	Жалган						
11. Тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болгон баланын жетишсиз тамактануу коркунучу жогору.	Чындык						
12. Балага кам көргөн адамдар бала курсагы ток экенин көрсөтсө да, анын табагындагы бүт тамакты жеп бүтүшүнө ынанышы керек.	Жалган						
13. Атасы баласы менен ал сүйлөгөндү үйрөнө элек болсо да сүйлөшүшү керек.	Чындык						
14. Бала төрөлгөндөн баштап көрө алат.	Чындык						
15. Баланы баш аламандык кылганы үчүн урушуш керек.	Жалган						
16. Эки (2) жашка чейинки балдар кичинекей идиштер же мискей менен кашык сыяктуу үй-тиричилик буюмдары менен ойноп, үйрөнө алышат.	Чындык						
17. Балага кам көргөн адамдар	Жалган						

бала бардык нерсени жакшы түшүнө алганда гана бала менен сүйлөшүп башташы керек.							
18. Жылмаюу, тууроо жана балаңыз менен жөнөкөй оюндарды ойноо – бул өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын структурасы концепциясынын алкагындагы эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгүнүн мисалдары.	Чындык						
19. Тамактандыруу учурунда ыйлоо медициналык мекемеге барууну талап кылган кооптуу белги.	Жалган						
20. Кеңеш берүү учурунда кеңешчи балага кам көргөн адамдан кайсы тема аны көбүрөөк кызыктырарын сурашы керек.	Чындык						

1.2-таркатма материалы: КБЖЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо

Толук аты-жөнү: _____
саны: _____

Упайлардын

Нускамалар: Сиз бул ырастоону “чындык”, “жалган” деп эсептегениңизди белгилеңиз, же “билбейм” деп жооп бериңиз.

Ырастоо	Чындык	Жалган	Билбейм
1. Бала мектепте окуй баштаганда гана мээси өрчүй баштайт.			
2. Бала сүйлөй албаган учурда анын баарлашуусунун жалгыз жолу – ыйлоо.			
3. Мээнин сексен пайызы кош бойлуулук учурунда жана жашоонун алгачкы үч жылында калыптанат.			
4. Бала башка балдар менен ойной турган жашка жеткенде ойной баштайт.			
5. Эгерде балага кам көргөн адамдар ар дайым балага көңүл буруп, анын белгилерине жооп беришсе, ал өзүн бактылуу, коопсуз жана эмоционалдык жактан корголгон сезет.			
6. Өнүгүүнүн кечендеши же чектелген мүмкүнчүлүктөр балага же энеге көз тийүүдөн келип чыгат.			
7. Балдар оюн аркылуу үйрөнүшөт.			
8. Эгерде балага кам көргөн адам баласынын өнүгүүсүндө кандайдыр бир көйгөйлөрдү байкаса, аны медициналык мекемеге алып барышы керек.			
9. Баланын камкорчусуна кайтарым байланыш берип жатканда, алгач баланын жакшы жасаган иштери жөнүндө, андан кийин жакшыртууга боло турган нерселер жөнүндө сүйлөшүү керек.			
10. Балдарга кам көргөн адамдар стресс же тынчсыздануу учурунда алар жакшы ата-эне эмес экенине уялышы керек.			

11. Тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болгон баланын жетишсиз тамактануу коркунучу жогору.			
12. Балага кам көргөн адамдар бала курсагы ток экенин көрсөтсө да, анын табагындагы бүт тамакты жеп бүтүшүнө ынанышы керек.			
13. Атасы баласы менен ал сүйлөгөндү үйрөнө элек болсо да сүйлөшүшү керек.			
14. Бала төрөлгөндө көрө албайт .			
15. Баланы баш аламандык кылганы үчүн урушуш керек.			
16. Эки (2) жашка чейинки балдар кичинекей идиштер же мискей менен кашык сыяктуу үй-тиричилик буюмдары менен ойноп, үйрөнө алышат.			
17. Балага кам көргөн адамдар бала бардык нерсени жакшы түшүнө алганда гана бала менен сүйлөшүп башташы керек.			
18. Жылмаюу, тууроо жана балаңыз менен жөнөкөй оюндарды ойноо – бул өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын структурасы концепциясынын алкагындагы эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгүнүн мисалдары.			
19. Тамактандыруу учурунда ыйлоо медициналык мекемеге барууну талап кылган кооптуу белги.			
20. Кеңеш берүү учурунда кеңешчи балага кам көргөн адамдан кайсы тема аны көбүрөөк кызыктырарын сурашы керек.			

5-тиркеме. Даярдануу күнүнүн программасы жана фасилитаторлор үчүн толук программа

Программанын түзөтүлүүчү, горизонталдуу версиясы [USAID Advancing Nutrition](#) веб-сайтында жеткиликтүү.

Кеңешчилер үчүн КБЖЭКОУ боюнча тренингге даярдануу күнүнүн программасы

Даярдануу күнү		
Убакыт	Темалар	Керектүү материалдар
09:00–10:30 (60 мүнөт)	<p>Тренингге сереп салуу</p> <ul style="list-style-type: none"> Эки күндүк тренингдин структурасы менен таанышуу үчүн кеңешчилер үчүн КБЖЭКОУ боюнча жогорку деңгээлдеги тренингдин программасын (Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 2-тиркемеси) изилдеп чыгыңыз. Фасилитаторлор үчүн колдонмонун “Жалпы түшүнүк” бөлүмүн өз алдынча окуп чыгыңыз. Фасилитаторлор үчүн колдонмо боюнча бардык суроолорго жооп бериңиз. <p>Тренингдин логистикасы</p> <ul style="list-style-type: none"> Тренинг(-дер)ди өткөрүү үчүн логистикалык аспектилерди даярдаңыз: <ul style="list-style-type: none"> Окутууга даярдануу үчүн текшерүү тизмесин чогуу окуп чыгыңыз (Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 1-тиркемеси), андан кийин талкуулап, милдеттерди бөлүштүрүңүз. Тренинг (-дер)дин өткөрүү күнүн жана убактысын, өткөрүү ордун, катышуучулардын курамын, даярдоого катышкандардын ролдорун жана милдеттерин ж.б. талкуулаңыз. Бул учурда, алдыда боло турган тренинг(-дер)дин бүт логистикасын талкуулап, анын (алардын) туура пландаштырылгандыгын текшерүү керек. 	<ul style="list-style-type: none"> Ар бир фасилитаторго бирден <i>Фасилитаторлор үчүн колдонмо</i>; Бир эле учурда өткөрүлгөн тренингдердин санына жараша бир же бир нече <i>Окуу куралдары</i>; Ар бир фасилитаторго <i>Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын</i> бирден топтому; Ар бир фасилитаторго <i>Кеңеш берүү карталарынын</i> бирден топтому; Ар бир фасилитаторго бирден Толук программа; Ар бир фасилитаторго Окутууга даярдануу үчүн текшерүү тизмесинин бирден нускасы.
10:30–12:30 (120 мүнөт)	<p>Сессияларды пландаштыруу</p> <ul style="list-style-type: none"> Ар бир сессия үчүн фасилитаторлорду дайындаңыз. 	<ul style="list-style-type: none"> Ар бир фасилитаторго бирден

Даярдануу күнү		
	<ul style="list-style-type: none"> ● Ар бир фасилитатор ага бекитилген сессияларды өз алдынча окуп чыгышы керек. ● Бекитилген сессиялар боюнча бардык суроолорго жооп бериңиз, анын ичинде кыйынчылыктарды жаратышы мүмкүн болгон терминдер жана сөздөрдүн котормолору. <p>Татаал темалар</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Татаалыраак болушу мүмкүн болгон сессияларды топтун ичинде талкуулаңыз, мындай сессияларга төмөнкүлөр кириши мүмкүн: <ul style="list-style-type: none"> – 10-сессия. Балага кам көргөн адамга кам көрүү: Бул сессияны карап чыгыңыз жана кеңешчилерди окутууда татаал болушу мүмкүн деп ойлогон бардык темаларды талкуулаңыз. Сиздин аймактагы төмөнкүдөй ресурстар боюнча акыл чабуулун жүргүзүңүз, ал жактарга кеңешчилер балдарга кам көргөн адамдарды ар кандай маселелер боюнча, анын ичинде баланын өнүгүүсү (угуусун/көрүүсүн текшерүүнү кошуу менен), өсүүгө, психикалык саламаттыкка, камкорчулар же майыптуулугу бар балдар үчүн кызматтарга көзөмөл жана байкоо жүргүзүү, үй-бүлөлүк зомбулук же ырайымсыз мамиле жана башка маселелер боюнча жибере алышат. Бул идеялар сизге “3-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсү менен иштеп жатканда керек болот. – 11-сессия. Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо: Бул сессияны карап чыгыңыз жана кеңешчилерди окутууда кыйынчылыктарга алып келиши мүмкүн болгон бардык темаларды талкуулаңыз. 	<p><i>Фасилитаторлор үчүн колдонмо.</i></p>
12:30–13:30 (60 мүнөт)	<i>Түшкү тамак</i>	
13:30–14:30 (60 мүнөт)	<p>Техникалык темалар</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Техникалык талкуу жана татаал темаларды талдоо (<i>Фасилитатор үчүн эскертүү:</i> Бул темалардын бардыгын карап чыгуунун кажети жок болушу мүмкүн, бирок фасилитаторлорду окутууда кыйынчылыктарды жараткан жана/же алар боюнча фасилитаторлор өздөрүн анча ыңгайлуу/ишенимдүү сезбеген темаларды карап чыгуу маанилүү): <ul style="list-style-type: none"> – ЭКБТ менен интеграциялоо: Сиздин программаңыз ЭКБТ боюнча программалар менен КБжЭКОУ пакетинин мазмунун кантип бириктирет? Кандай көйгөйлөрдү же тоскоолдуктарды алдын ала көрө билесиз жана аларды кантип жоёсуз? – Майыптуулугу бар балдар: Бул темадагы татаал маселелерге кандай мамиле кыласыз? Катышуучулардын суроолоруна кантип жооп бересиз, жана убакытты үнөмдөп, темага көп убакыт коротпой, талкууга кантип түрткү бересиз? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ар бир фасилитаторго бирден <i>Фасилитаторлор үчүн колдонмо.</i>
14:30–16:30 (120 мүнөт)	<p>Материалдарды даярдоо</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ар бир сессия/көнүгүү үчүн өзүнчө конверттерге салып, <i>Окуу куралын</i> жана таркатма материалдарды даярдаңыз. <ul style="list-style-type: none"> – <i>Окуу куралын</i> мукабалоонун кажети жок. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Окуу куралы; ● Кеңешчилер үчүн тренингдин алкагында оозеки баалоо жүргүзүүдө ар бир фасилитаторго “Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн

Даярдануу күнү

	<ul style="list-style-type: none"> – Ар бир конверттин алдыңкы бетине сессиянын жана тапшырмалардын номерлерин жазыңыз. Сизге жалпысынан 10 конверт керек болот: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 1-сессия, 3-максат ▪ 2-сессия, 1-максат ▪ 2-сессия, 2-максат ▪ 2-сессия, 3-максат ▪ 5-сессия, 1-максат ▪ 6-сессия, 1-максат ▪ 7-сессия, 1-максат ▪ 9-сессия, 1-максат ▪ 11-сессия, 4-максат ▪ 12-сессия ▪ (Фасилитатор үчүн эскертүү: 2-сессия боюнча бардык материалдар бир конвертке бириктирилип, кыстыргычтар менен иреттелиши мүмкүн). ▪ Конверттин ичинде эмне бар экендигин билүү үчүн, окуу куралынын ар бир материалы үчүн “титулдук барагын” тиешелүү конверттин алдыңкы бетине чаптаңыз. Бул сессиянын жана максатынын номери жана <i>Окуу куралынын</i> кичирээк версиясы бар барак. ▪ <i>Окуу куралынын</i> ар бир барагын сессияларга бөлүңүз. <i>Окуу куралы</i> менен иштеп жатканда, тиешелүү материалдарды пунктирдик сызыктар боюнча кесип алыңыз. ▪ <i>Окуу куралынын</i> материалдарын сессиялар боюнча тиешелүү папкаларга жайгаштырыңыз. Кыстыргычтар конверттердеги материалдарды иреттөөгө жардам берет. – Фасилитаторлор үчүн колдонмого 4-тиркемедеги таркатма материал(-дар)ды 1-сессия папкасына салыңыз. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Оозеки алдын ала баалоо жүргүзүүдө ар бир катышуучу үчүн 1.1-таркатма материалынын жок дегенде бир нускасы же жазуу жүзүндөгү алдын ала баалоо жүргүзүүдө 1.2-таркатма материалынын жетиштүү сандагы нускалары. (Фасилитатор үчүн эскертүү: Тренингдин жүрүшүндө оозеки алдын ала баалоо жүргүзүүдө 1.1-таркатма материалы 1-сессиянын жүрүшүндө колдонулгандан кийин “12-сессия” папкасына которулат. Окуу куралынын 7.1-материалы 7-сессияда колдонулгандан кийин ошондой эле “12-сессия” папкасына которулат). – Эгер убакыт болсо жана флипчарттарды тренинг өтүүчү жерге кыйынчылыксыз жеткире алсаңыз, ар бир сессия үчүн флипчарттарды даярдаңыз. Болбосо, флипчарттарды тренингдин биринчи күнүндө даярдаңыз. 	<p>жооптор жана баалоо баракчасы”</p> <p>1.1-таркатма материалынын бирден нускасы (Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-тиркемеси);</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Жазуу түрүндө баалоо жүргүзүү учурунда тренингдин ар бир катышуучусуна “КБЖЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо” <p>1.2-таркатма материалынын жетиштүү сандагы нускалары (Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-тиркемеси);</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 10 конверт; ● Маркерлер; ● Скотч; ● Кайчы; ● Флипчарттар; ● Стикерлер (талабы боюнча); ● Кыстыргычтар (талабы боюнча);
<p>16:30–17:00 (30 мүнөт)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Кийинки кадамдар жана ишти аяктоо 	

Кеңешчилер үчүн КБЖЭКОУ боюнча тренингдин фасилитаторлору үчүн толук программа

1-күн			
Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
<p>09:00–10:00 (60 мүнөт)</p> <p>1-ОМ, 1-көнүгүү: 20 мүнөт</p> <p>2-ОМ, 1-көнүгүү: 10 мүнөт</p> <p>3-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт</p>	<p>1-сессия: Саламдашуу, киришүү, окутуу максаттары жана алдын ала баалоо</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> Катышуучулардын жана фасилитаторлордун ысымдарын атай алышат жана тренингдин негизги эрежелерин аныктай алышат; Окутуу максаттары (“Эмне үчүн биз бул жердебиз?”) жана тренингдин программасы жөнүндө билип калышат; Катышуучулардын КБЖЭКОУ жаатында билим деңгээлин аныктай алышат (алдын ала баалоо). 	<ul style="list-style-type: none"> Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч; Бейждер (калың кагаз барактары, калемдер же маркерлер, төөнөгүчтөр же кагаз тешкич жана лента); Катышуучулардын материалдары үчүн папкалар (же конверттер). 5 флипчарт барагы: <ul style="list-style-type: none"> – Кеңешчилер үчүн тренингдин алкагында окутуу максаттарынын тизмеси менен “Окутуу максаттары” (Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-бети); – Кеңешчилер үчүн тренингдин программасы менен “Тренингдин программасы” 	<ul style="list-style-type: none"> Талап кылынбайт

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
		<p>(Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 9-бети) (же 2-тиркемеден басып чыгарыңыз);</p> <ul style="list-style-type: none"> – “Күтүүлөр”; – “Негизги эрежелер” же “Топтун жүрүм-турум стандарттары”; – “Суроолор”. <ul style="list-style-type: none"> ● Оозеки түрүндө балоо үчүн: Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-тиркемесиндеги “Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн жооптор жана баалоо баракчасы” 1.1-таркатма материалы. ● Жазуу түрүндө балоо үчүн: Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-тиркемесиндеги “КБжЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо формасы” 1.2-таркатма материалы. ● 2 кошумча флипчарт барагы: <ul style="list-style-type: none"> – Фасилитаторлор үчүн тренингдин алкагында окутуу максаттарынын тизмеси менен “Фасилитаторлор үчүн окутуу максаттары” (Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-бети); – Тренингдин программасын камтыган “Фасилитаторлор үчүн тренингдин программасы” (Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 10-бети, 3-тиркемеден басып чыгарыңыз). 	

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
<p>10:00–11:05 (65 мүнөт)</p> <p>1-ОМ, 1-көнүгүү: 15 мүнөт</p> <p>2-ОМ, 1-көнүгүү: 5 мүнөт</p> <p>2-ОМ, 2-көнүгүү: 20 мүнөт</p> <p>3-ОМ, 1-көнүгүү: 10 мүнөт</p> <p>3-ОМ, 2-көнүгүү: 15 мүнөт</p>	<p>2-сессия: Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия деген эмне жана ал эмне үчүн маанилүү?</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын беш компонентине аныктама берип, түшүнө алышат; 2. Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия наристенин жашоосундагы алгачкы 1000 күнүндө мээнин туура өрчүшүнө кандайча өбөлгө түзөрүн баяндап айтып бере алышат; 3. Баланын өнүгүүсү, жөндөмдүүлүгү, майыптуулугу сыяктуу түшүнүктөрдү ездөштүрүп, ошондой эле майыптуулуктун себептерин түшүнүп, ал жөнүндө эң популярдуу мифтерди жокко чыгара алышат. 	<ul style="list-style-type: none"> • Флипчарттар, флипчарт үчүн тирөөчтөр (кеминде 2), маркерлер жана малярдык скотч • 3 флипчарт барагы: <ul style="list-style-type: none"> – “Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия” – “Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн 2.2.1-сүрөттү тартыңыз жана “А бала” деп жазыңыз; – “Негизги маалымат, 2-окутуу максаты, 2-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн 2.2.1-сүрөттү тартыңыз жана “В бала” деп жазыңыз; • Окуу куралынын “Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбия системасынын беш компоненти” 2.1-материалы. • Окуу куралынын “Дени сак баланын сүрөттөмөсү” 2.2-материалы. • Окуу куралынын “Тажрыйба карточкалары (А бала)” 2.3-материалы жана Окуу куралынын “Тажрыйба карточкалары (В бала)” 2.4-материалы. • Окуу куралынын “Түстүү шайыр быйтыкчалар жана ак түстөгү кабагы бүркөк быйтыкчалар” 2.5-материалы. • Окуу куралынын “Өнүгүүнүн төрт багыты” 2.6-материалы • Болжол менен 25 пайызга толгон бир бөтөлкө суу, жана биринчисине суу кошуу үчүн колдонула турган экинчи бөтөлкө суу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын бардык беш компоненти – бекем ден соолук, толук баалуу тамактануу, бапестеп кам көрүү, эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү, бейпилдик жана коопсуздук – бирдей маанилүү жана өз ара байланышкан. • Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын ушул беш компоненти өсүүнүн, ден соолуктун жана өнүгүүнүн жакшы көрсөткүчтөрүнө жетүү үчүн балдарга керектүү кам көрүүлөрдүн бардык түрлөрүн билдирет. • Эрте куракта окутуп үйрөтүүнү колдоо жана камкорчулар менен балдардын ортосундагы камкордук менен өз ара аракеттешүүсү – соо мээни калыптандыруунун эң күчтүү куралы болуп саналат. • Майыптуулук – бул майыптуулугу/патологиясы бар адамдардын коомдун жашоосуна толук кандуу катышуусуна тоскоол болгон айлана-чөйрөдөгү тоскоолдуктардын натыйжасы – мисалы, физикалык жеткиликсиздик же стигма.

1-күн			
Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
		<ul style="list-style-type: none"> • “Тажрыйба карточкалары” үчүн 2 контейнер. <ul style="list-style-type: none"> – Бир контейнерди “А бала”, экинчисин “В бала” деп белгилеңиз. Контейнер катары бош кутучаны же кагаз баштыгын колдонсоңуз болот. • Мунараны куруу үчүн чөйчөктөр же банкалар; 	
11:05-11:25 (20 мүнөт)	Тыныгуу		
11:25-12:20 (55 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 20 мүнөт 2-ОМ, 1-көнүгүү: 10 мүнөт 2-ОМ, 2-көнүгүү: 25 мүнөт	<p>3-сессия: Жүрүм-турумду өзгөртүүнүн негиздери жана топтук сессияларда балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жүрүм-турумду өзгөртүү эмне үчүн кыйын экендигин түшүнүп калышат; 2. Топтук сессияларды өткөрүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, ыкмаларды жана өзгөртүүлөрдү аныктай алышат. 	<ul style="list-style-type: none"> • Мунара куруу үчүн чөйчөктөр же банкалар; • Кошумча материалдар: флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч. 	<ul style="list-style-type: none"> • Жүрүм-турумду өзгөртүү өтө кыйын, ал үчүн балага кам көргөн адамга эмне кылуу керектигин айтуу жетишсиз. • Көбүнчө тигил же бул жүрүм-турумду кабыл алууга тоскоол болгон реалдуу тышкы тоскоолдуктар бар, мисалы, керектүү буюмдарды сатып алууга каражаттын жоктугу же медициналык мекеменин алыстыгы. Кеңешчилер катары биздин милдетибиз – камкорчулар менен биргелешип иштөө менен бул тоскоолдуктарды жоюунун мүмкүн болгон жолдорун талкуулоо же башка варианттарды табууга жардам берүү. • Топтук сессияларды өткөрүүгө даярдангандан кийин төмөнкү беш кадамды аткаруу зарыл: (1) Балдарга кам көргөн адамдар менен учурашуу; (2) Баалоо жүргүзүү: көрүү, угуу жана байкоо; (3) Маалыматты талдоо; (4) Иш-аракет кылуу: бүгүнкү тема менен тааныштыруу, сессияны өткөрүү, кайтарым байланыш берүү, катышуучуларды мактоо жана сессияны талкуулоо; (5) Сессияны жыйынтыктоо жана аяктоо.

1-күн			
Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
			<ul style="list-style-type: none"> Бир топтук сессияда экиден ашык тема каралбашы керек. Бул теманы талкуулоого жана демонстрациялоонун жана практикалоонун элементтерин колдонууга жетиштүү убакыт бөлүп, катышуучуларды бир эле учурда сынап көрүшү керек болгон жүрүм-турумдун өтө көп жаңы үлгүлөрү менен ашыкча жүктөбөөгө мүмкүндүк берет.
12:20-13:20 (60 мүнөт)	<i>Түшкү тамак</i>		
13:20-14:30 (70 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 15 мүнөт 1-ОМ, 2-көнүгүү: 40 мүнөт 1-ОМ, 3-көнүгүү: 15 мүнөт	<p>4-сессия. Кеңеш берүү боюнча окутуу: балдарга кам көргөн адамдар менен маектешүү</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> Жекече кеңеш берүү практикасына киргизиле турган ыкмаларды, ыкмаларды жана өзгөртүүлөрдү аныктай алышат. 	<ul style="list-style-type: none"> Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч; 2 флипчарт барагы: <ul style="list-style-type: none"> “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн тизмеси менен “Угуу жана үйрөнүү көндүмдөрү”. “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн тизмеси менен “Ишенимди калыптандыруу жана колдоо көрсөтүү көндүмдөрү”. “Жекече кеңеш берүүнүн артыкчылыктарынын окуу мисалдары” 4.1-таркатма материалы (4-тиркеме). 	<ul style="list-style-type: none"> Балдарга кам көргөн адамдар менен ишенимдүү мамиле түзүү үчүн биз “Угуу жана үйрөнүү ыкмаларын” жана “Ишенимди калыптандыруу жана колдоо көрсөтүү ыкмаларын” колдонушубуз керек. Жекече кеңеш берүү беш кадамдан турат: (1) Балага кам көргөн адамдар менен учурашуу; (2) Баалоо жүргүзүү: угуу жана байкоо; (3) Маалыматты талдоо жана бир-эки сунушту аныктоо; (4) Иш-аракет кылуу: бүгүнкү тема(-лар) менен тааныштыруу, камкорчуларды мактоо, демонстрациялоо менен практикалоону колдонуу менен кеңеш берүүнү өткөрүү; (5) Сессияны жыйынтыктоо жана аяктоо. Жекече кеңеш берүүнүн негизги артыкчылыгы – сессиялар үй-бүлөнүн өзгөчө муктаждыктарына, көйгөйлөрүнө жана кызыкчылыктарына ыңгайлаштырылышы мүмкүн.

1-күн			
Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
14:30-15:25 (55 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 25 мүнөт 2-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт	5-сессия: Камкордук менен багууну камсыз кылуу Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар: 1. Баланын жашоосундагы алгачкы эки жылында камкордук менен багуу концепциясы жана камкордук менен тамактандыруу практикасы жөнүндө түшүнүк ала алышат; 2. Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуп, камкордук менен багууну демонстрациялай алышат жана камкордук менен багуу (анын ичинде камкордук менен тамактандыруу) боюнча кеңеш берүүнү практикалай алышат.	<ul style="list-style-type: none"> • Ролдук оюндар үчүн куурчак(-тар); • «“Камкордук менен багуу темасы боюнча кеңеш берүү” ролдук оюну» 5.1-таркатма материалы. • Окуу куралынын “Камкордук менен багуу жөнүндө окуялар” 5.1-материалы • Кошумча материалдар: флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бапестеп кам көрүү – бул балага кам көргөн адамдын өз баласынын белгилеринбайкап, түшүнүп, аларга өз убагында жана туура жооп кайтаруу жөндөмүн билдирет.
15:25-15:45 (20 мүнөт)	<i>Тыныгуу</i>		
15:45-16:35 (50 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 20 мүнөт 2-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт	6-сессия. Баарлашуу жана оюн аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар: 1. Ар кандай курактагы балдарга туура келген баарлашуу жана оюн иш-аракеттеринин түрлөрүн аныктай алышат; 2. Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, балдарга кам көргөн адамдарга баланын коммуникативдик	<ul style="list-style-type: none"> • Бала катары колдонула турган куурчак(-тар) же башка реквизит; • Топтук ролдук оюн үчүн бейждер (төш белгилер); • «“Баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча топтук сессия” ролдук оюну» 6.1-таркатма материалы. • Окуу куралынын “Балдарга кам көргөн адамдар үчүн баарлашуу жана оюн иш-аракеттери боюнча практикалык кеңештер” 6.1- материалы – “Практикалык кеңештерди” кагаз тилкелерине кесип, 	<ul style="list-style-type: none"> • Эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү – бул баланын айлана-чөйрөсүндөгү адам, жер же зат (буюм) менен өз ара аракеттешүү мүмкүнчүлүгү. • Камкорчулар балдары менен баарлашуу жана ойноо аркылуу эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгүн түзүшөт. Алар муну бала төрөлгөндөн баштап жасай башташы маанилүү!

1-күн

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
	<p>белгилеринкантип таануу жана балдар оюн аркылуу кантип үйрөнүшөрү боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялап, практикалай алышат.</p>	<p>ар бир топтун ар бир катышуучусуна жок дегенде бир тилке кагаз бериңиз. Ар кандай топтордо бирдей “Практикалык кеңештер” колдонулушу мүмкүн. (Фасилитатор үчүн эскертүү: Окуу куралынын 6.1-материалынын эки нускасы берилген. Эгерде тренингге 18ден ашык адам катышса, ар бир катышуучуга бирден кагаз тилкесин берүү үчүн сизге эки нускасы тең керек болот.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Кошумча материалдар: флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч. 	
<p>16:35-15:10 (35 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 20 мүнөт 1-ОМ, 2-көнүгүү: 10 мүнөт 1-ОМ, 3-көнүгүү: 5 мүнөт</p>	<p>7-сессия. 1-күндүн негизги тыянактары, суроолор жана жооптор, 1-күндү баалоо</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ошол күнү үйрөнгөн жана/же жактырган бир-эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду берип, тренингдин биринчи күнүнө канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдире алышат. 	<ul style="list-style-type: none"> • Резина топ же түрмөк кагаз топ. • Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1-материалы; • Бөтөлкө капкактары же кичинекей (2x2 см) кагаз барактары. 	<ul style="list-style-type: none"> • Талап кылынбайт

2-күн			
Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
09:00–09:30 (30 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт	8-сессия. 2-күндү ачуу жана 1-күндүн материалын кайталоо Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар: 1. Биринчи күнү белгиленген жүрүм-турум ченемдерин талкуулап жана толуктап, экинчи күндөн күтүүлөрдү карап чыгып, биринчи күнү үйрөнгөн жаңы материалды талкуулай алышат.	<ul style="list-style-type: none"> • Резина топ же түрмөк кагаз топ. 	<ul style="list-style-type: none"> • Талап кылынбайт
09:30-10:25 (55 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 25 мүнөт 2-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт	9-сессия: Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар: 1. Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүүнү, кооптуу белгилерин аныктоону жана баланы медициналык мекемеге же башка программага кантип жиберүүнү айтып бере алышат; 2. Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын колдонуу менен, баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү, кооптуу белгилерди аныктоо маселелери жана адиске кайрылуу зарылчылыгы боюнча кеңеш берүүнү демонстрациялап, практикалай алышат.	<ul style="list-style-type: none"> • Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч; • Окуу куралынын “Өнүгүү этаптарынын карточкалары” 9.2-материалы • “Өнүгүү этаптарынын карточкалары” 9.1-таркатма материалы • «“Баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү боюнча жекече кеңеш берүү” ролдук оюну» 9.2-таркатма материалы • Төрт-беш кишиден турган ар бир чакан топко флипчарттын төрт-беш барагын даярдаңыз, ар бир катышуучусуна бирден. Барактын жогору жагында (горизонталынан) өнүгүү багыттарынын (физикалык, сүйлөө, когнитивдик жана социалдык/эмоционалдык) таблицасы жана барактын сол жагында (вертикалынан) курагы (6 ай, 12 ай, 18 ай, 24 ай) көрсөтүлгөн. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бардык балдар ар кандай темпте өнүгүшөт, бирок өнүгүү этаптарынын ырааттуулугу бирдей. Мисалы, бала тоголонуп, анан отуруп, туруп, анан басканды үйрөнөт. • Балага “өнүгүүнүн кечендеши” же “майыптуулук” диагнозун койбошубуз керек. Кеңешчи катары сиздин ролуңуз – камкорчуларды эмне тынчсыздандырып жатканын түшүнүү, өнүгүүнүн белгилүү бир этаптарынан өтпөгөндөн улам кошумча колдоого муктаж болушу мүмкүн болгон балдарды аныктап, аларды андан ары текшерүү үчүн тиешелүү адиске жиберүү.

2-күн			
Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
10:25-10:45 (20 мүнөт)	<i>Тыныгуу</i>		
10:45-11:50 (70 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 10 мүнөт 2-ОМ, 1-көнүгүү: 20 мүнөт 2-ОМ, 2-көнүгүү: 5 мүнөт 3-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт	<p>10-сессия. Балага кам көргөн адамга кам көрүү</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Балага кам көргөн адамга кам көрүүнүн маанилүүлүгүн түшүнүп калышат; 2. Камкорчунун бакубатчылыгын колдоо стратегиясын аныктап, практикада машыктыра алышат; 3. Жамааттажана анын чегинен тышкары жерлерде аялдар, балдар жана үй-бүлөлөр үчүн тиешелүү ресурстар жөнүндө акыл чабуулун жүргүзө алышат (ресурстардын картасын түзүү боюнча көнүгүү). 	<ul style="list-style-type: none"> ● Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч; ● Ар бир катышуучуга тренингдин башында берилген блокнот; ● Үч флипчарт барагы: <ul style="list-style-type: none"> – “6 айга толо элек баласы бар камкорчу”, – “6-11 айлык баласы бар камкорчу”, – “1-2 жаштагы баласы бар камкорчу”. – “Аялдар, балдар жана үй-бүлөлөр үчүн жамааттагыресурстардын тизмеси” деген аталышты жазыңыз жана төмөндө төмөнкү төрт категорияны камтыган таблицаны тартыңыз: балага кам көргөн адамга кам көрүү боюнча ресурстар, социалдык жана жамаатдеңгээлиндеги кызматтар, саламаттыкты сактоо жана тамактануу жаатындагы кызматтар жана балдарды өнүктүрүү боюнча ресурстар. (төмөндөгү “Негизги маалымат, 3-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүн караңыз). Фасилитатор муну мурдатан же чакан топтордо иштөөнүн башында жасай алат. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Жагымдуу же жагымсыз эмоцияларды сезүү – бул дурус эле көрүнүш. Бирок, жагымсыз эмоциялар кетпей кала берсе, балдарга кам көргөн адамдарга медициналык мекемеге жардам сурап кайрылууну сунуштоо керек. Депрессия жана тынчсыздануу – кеңири таралган көйгөйлөр, айрыкча, төрөттөн кийинки мезгилде көп кездешет жана дарылоону талап кылат. ● Камкорчулар ар кандай эмоцияларга кабылганда жана стрессти башкара албай калганда колдоно турган көптөгөн стратегиялар бар. Камкорчуга анын жашоосу үчүн актуалдуу жана ыңгайлуу, ошондой эле сиз иштеп жаткан жамааттардаишке ашырыла турган стратегиялар боюнча кеңеш берүү маанилүү.
11:50-12:50 (60 мүнөт)	<i>Түшкү тамак</i>		
12:50-13:50 (60 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 25 мүнөт	<p>11-сессия. Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдарды колдоо</p> <p>Окутуу максаттары</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Флипчарт, флипчарт үчүн тирөөч(-төр), маркерлер жана малярдык скотч; ● Төмөндөгү “Негизги маалымат, 1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөсүнөн 	<ul style="list-style-type: none"> ● Майыптуулугу бар балдарда жетишсиз тамактануу коркунучу жогору. Мунун бир себеби

2-күн			
Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
2-ОМ, 1-көнүгүү: 25 мүнөт 3-ОМ, 2-көнүгүү: 10 мүнөт	Бул сессиянын аягында катышуучулар: 1. Жетишсиз тамактануу, тамактандыруудагы кыйынчылыктар, табиттин начардыгы жана тамак-ашка кыйкымчыл мамиле жасоо деген эмне экенин аныктай алышат; 2. Баланы тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктай алышат жана жекече кеңеш берүү ыкмаларын колдонуу менен тамактандыруудагы кыйынчылыктар аныкталган учурда тиешелүү стратегияларды сунуштай алышат; 3. Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды көрсөткөн кооптуу белгилерди аныктай алышат.	11.1-сүрөттү флипчарт барагына тартыңыз. ● Окуу куралынын “Тамактандырууда кыйынчылыктары бар балдар үчүн көйгөйлөр жана чечимдер карточкалары” 11.1-материалы.	– бул балдар тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болушу мүмкүндүгүндө. ● Майыптуулугу жок балдар да тамактандырууда кыйынчылыктарга дуушар болушу мүмкүн. ● Тийиштүү колдоо, мисалы, ыңгайлуу позаны тандоо, тамактын консистенциясын өзгөртүү, жардамчы каражаттарды колдонуу жана башка стратегиялар тамактандыруудагы кыйынчылыктарды жоюуга жардам берет. ● Тамактандырууда кыйынчылыктарга туш болгон балдар медициналык мекемеде текшерүүдөн өтүшү керек. Арыктап бараткан же кандайдыр бир кооптуу белгилерин көрсөткөн балдар дароо жана шашылыш түрдө адиске жиберилиши керек.
13:50-13:10 (20 мүнөт)	<i>Тыныгуу</i>		
13:10-14:10 (60 мүнөт) 1-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт 2-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт	12-сессия. Биз эмнени үйрөндүк Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар: 1. Тренингде үйрөнгөн жана/же жактырган	● Резина топ же түрмөк кагаз топ; ● Оозеки түрүндө баалоо үчүн: <i>Фасилитаторлор үчүн колдонмонун</i> 4-тиркемесиндеги “Алдын ала жана кийинки баалоо үчүн жооптор жана баалоо	Тренинг боюнча жалпы тыянактар: ● Өсүп өнүгүүгө стимул берүүчү тарбиянын бардык беш компоненти – бекем ден соолук,

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
3-ОМ, 1-көнүгүү: <5 мүнөт	<p>бир же эки нерсени талкуулап, фасилитаторлорго тактоочу суроолорду бере алышат.</p> <p>2. КБжЭКОУ жаатындагы билимдеринин күчтүү жана алсыз жактарын аныктай алышат <i>(Кеңешчилер үчүн тренинг үчүн гана)</i>;</p> <p>3. Тренинге канааттангандыгын же канааттанбагандыгын билдире алышат.</p>	<p>баракчасы” 1.1-таркатма материалы:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Алдын ала баалоо учурунда колдонулган ошол эле нусканы колдонуңуз <ul style="list-style-type: none"> ● Жазуу түрүндө баалоо үчүн: Фасилитаторлор үчүн колдонмонун 4-тиркемесиндеги “КБжЭКОУ боюнча тренингди жазуу түрүндө баалоо” 1.2-таркатма материалы: <ul style="list-style-type: none"> – Жазуу түрүндө кийинки баалоо жүргүзүлсө, бардык катышуучулар үчүн нускалардын жетиштүү санын басып чыгарыңыз. ● Окуу куралынын “Шайыр быйтыкча, нейтралдуу быйтыкча, кайгылуу быйтыкча” 7.1-материалы: <ul style="list-style-type: none"> – Используйте тот же экземпляр, который использовался в ходе Сессии 7. – 7-сессиянын жүрүшүндө колдонулган ошол эле нусканы колдонуңуз. 	<p>толук баалуу тамактануу, бапестеп кам көрүү, эрте куракта окутуп үйрөтүү мүмкүнчүлүгү, бейпилдик жана коопсуздук – бирдей маанилүү жана өз ара байланышкан. Бардык балдар камкордукка муктаж жана сиз кеңешчи катары алар үй-бүлөдөн жана жамааттан керектүү камкордукту жана колдоону алып жатканына ынануу үчүн майыптуулугу бар балдар жөнүндө мифтерди жокко чыгарууда маанилүү роль ойношуңуз керек.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Тренингдин жүрүшүндө эрте куракта окутуп үйрөтүүнү колдоого жана камкорчулар менен балдардын ортосундагы камкордук менен өз ара аракеттешүүсүнө көңүл бурулат, анткени бул көндүмдөр соо мээни калыптандыруу үчүн эң күчтүү курал болгонуна карабастан көбүнчө окутуу программаларында жок. ● Эсиңизде болсун, бапестеп кам көрүү – бул баланын белгилерине жооп берүү, ал эми эрте

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
			<p>куракта окутуп үйрөтүү – бул бала менен баарлашуу жана ойноо.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биз ошондой эле балага кам көргөн адамдын бакубатчылыгы жана баланын өнүгүүсүнө көзөмөл жана байкоо жүргүзүү жөнүндө сүйлөштүк, анткени бул баланын жалпы өнүгүүсүн колдоонун маанилүү компоненттери. Камкорчулар балдардын ар кандай темпте өнүгүп жатканын, бирок баары бирдей өнүгүү ырааттуулугунан өтүшөрүн түшүнүшү маанилүү. • Акыры, биз майыптуулугу бар балдарда өзгөчө көп кездешүүчү тамактандыруудагы кыйынчылыктар менен кантип иштөө керектигин түшүндүк. Тамактандыруудагы кыйынчылыктарды аныктоону жана алар боюнча кеңеш берүүнү үйрөнүү тамактанууну жакшыртууга жана коопсуз тамактандыруу ыкмаларын камсыз кылууга жардам берет. • Кеңеш берүү карталары – бул балдарга кам көргөн адамдарга

2-күн

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
			<p>жана үй-бүлөлөргө кеңеш берүүдө, ошондой эле жамаатта топтук сессияларды өткөрүүдө сизге жардам бере турган курал. Сиз бул тренингде айтылгандардын бардыгын дароо эсте сактап калбашыңыз мүмкүн. Жаңы темаларды үйрөнүү практикалоону талап кылат. Кеңеш берүү үчүн темаларды аныктоо үчүн же топтук сессияларга даярдануу үчүн көмөкчү карталарды (көк барактар) колдонуңуз.</p>
14:10-14:40 (30 мүнөт)	Тренингди аяктоо жана сертификаттарды тапшыруу аземи	<ul style="list-style-type: none"> • Катышуучулар үчүн тренингди аяктагандыгы тууралуу сертификаттар 	<ul style="list-style-type: none"> • Талап кылынбайт

3-күн (эгер мүмкүн болсо, бул сессияларды 2-күндүн ичинде өткөрсө болот)

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
<p>1-ОМ, 1-көнүгүү: 50 мүнөт</p> <p>2-ОМ, 1-көнүгүү: 40 мүнөт</p>	<p>1-кошумча сессия: Жекече кеңеш берүү жана топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын практикада машыктыруу</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен Кеңеш берүү карталарын колдонуп, жекече кеңеш берүү ыкмаларын практикада машыктыра алышат. 2. Камкорчулар жана эки жашка чейинки балдар менен Кеңеш берүү карталарын колдонуп, топтук сессияларды өткөрүү ыкмаларын машыктыра алышат. 3. Практика учурунда колдонулган кеңеш берүү жана фасилитация ыкмаларын күчтүү жана алсыз жактарын талдай алышат. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ар бир катышуучу жана фасилитатор үчүн Кеңеш берүү карталарынын бирден топтому; • “1-окутуу максаты, 1-көнүгүү” жана “2-окутуу максаты, 1-көнүгүү” бөлүмчөлөрү үчүн материалдар; • 1-кошумча сессия үчүн “Жекече кеңеш берүүнү жана топтук сессияларды өткөрүүнү практикада машыктыруу” таркатма материалы. • Камкорчулар үчүн жана, эгер тренинге чакырылса, алардын балдары үчүн кошумча килемчелер; • Балдар үчүн колго жасалган оюнчуктар. • Практикалык сессияны өткөрүү үчүн балдарга кам көргөн адамдардын жана алардын эки жашка чейинки балдарынын тобун уюштуруңуз. Идеалында, тренингдин ар бир эки катышуучусуна бирден балага кам көргөн адам болушу керек. Ар бир программа контекстке жараша ар кандай жолдор менен балдарга кам көргөн адамдардын жана балдардын тобун тарта алат. Алардын катышуусу практикалык сабакка кеминде бир жума калганга чейин макулдашылышы керек. 	<ul style="list-style-type: none"> • Талап кылынбайт
<p>1-ОМ, 1-көнүгүү: 30 мүнөт</p>	<p>2-кошумча сессия. Колго жасалган оюнчуктарды жасоо</p> <p>Окутуу максаттары Бул сессиянын аягында катышуучулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Оюнчуктарды жасоо үчүн жергиликтүү деңгээлде жеткиликтүү болгон кайра иштетилген материалдарды 	<ul style="list-style-type: none"> • Оюнчуктарды жасоо үчүн кайра иштетилген материалдар, кайчы, скотч жана клей; • Ар бир катышуучуга жана фасилитаторго Катышуучулар үчүн таркатма материалдарынын бирден топтому. • Ар кандай курактагы балдарга ар кандай ыкмаларды үйрөтүү үчүн колдонула турган эки-үч колго жасалган оюнчугун алдын ала даярдаңыз; 	<ul style="list-style-type: none"> • Талап кылынбайт

3-күн (эгер мүмкүн болсо, бул сессияларды 2-күндүн ичинде өткөрсө болот)

Узактыгы	Сессия жана окутуу максаттары (ОМ)	Материалдар жана алдын ала даярдануу	Негизги тыянактар
	<p>колдоно алышат жана балдар ар кандай оюнчуктар аркылуу эмнелерди үйрөнө аларын айтып бере алышат.</p>	<p>мисалы, шылдырак, оюнчук машина, колго жасалган баш катырма оюн ж. б.</p> <ul style="list-style-type: none">• Оюнчуктарды жасоо үчүн материалдарды даярдаңыз. Материалдар катары капкагы бар бөтөлкөлөрдү, бөтөлкөлөрүнүн капкактарын, йогурт чөйчөктөрүн же башка желим чөйчөктөрдү, кургак буурчактарды же майда таштарды/шагыл таштарды, картон кутуларын, бош сүт кутучаларын, жип арканын, кургатылган жемиштердин кабыгын (мисалы, кокос) ж. б. колдонсо болот.	

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

USAIDдин “МЫКТЫ АЗЫКТАНУУ” ДОЛБООРУ

Ишке ашыруучу уюм:
JSI Research & Training Institute, Inc.
2733 Crystal Drive
4th Floor
Arlington, VA 22202

Тел: 703-528-7474
Эл. дарегі: info@advancingnutrition.org
Веб-сайт: advancingnutrition.org

Июнь, 2023-жыл.

USAIDдин “Мыкты азыктануу” долбоору – бул Агенттиктин узак мөөнөттүү келечекте адамдардын өмүрүн сактап калуу, саламаттыкты жана өнүгүүнү жакшыртуу үчүн жетишсиз

тамактануунун түпкү себептерин жоюуга багытталган тамактануу жаатындагы жетектөөчү көп секторлуу долбоору.

Бул колдонмо АКШнын эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттиги (USAID) аркылуу көрсөтүлгөн Америка элинин берешен колдоосу менен иштелип чыкты. Колдонмонун мазмуну «Джэйсэй Рисерч Энд Трейнинг Инститют, Инк.» (JSI) уюмунун жоопкерчилигинин астында жана АКШнын эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттигинин же АКШнын Өкмөтүнүн ой-пикирин сөзсүз түрдө чагылдыруусу шарт эмес.